

MONS AUREUS

часопис за књижевност, уметност и друштвена питања

БРОЈ

38

2012

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СМЕДЕРЕВО

MONS AUREUS

Часопис за књижевност, уметност и друштвена историја

Година X • 2012 • број 38

Издавач

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СМЕДЕРЕВО

За издавача

Драган Мрдаковић

Редакција

Академик Ристо Василевски, мр Татјана Лазаревић Милошевић,
Драган Мрдаковић, мр Драгољуб Перић, др Добривоје Станојевић

Главни и одговорни уредник

Драган Мрдаковић

Лектура и коректура

Мр Татјана Лазаревић Милошевић

Графички уредник

Горан Филиповић

Адреса

Народна библиотека Смедерево

Караборџева 5 • 11300 Смедерево • тел/ факс: +381 26 222 270

e-mail: smedbib@eunet.rs • knjigohraniteljica@open.telekom.rs

www.biblioteka-smederevo.org.rs

Штампа

Штампарија NEWPRESS, Смедерево

Тираж: 300 примерака

Часопис излази четири пута годишње. Годишња претплата: 2000 динара, за иностранство 80 евра. Цена једног примерка 500 динара. Претплату слати на рачун Народне библиотеке Смедерево 840-11668-44. *Mons Aureus* је уписан у регистар јавних гласила Министарства културе и медија Републике Србије под бројем 3525. Часопис се финансира средствима из буџета Града Смедерева.

ISSN 1451-3846

Садржај

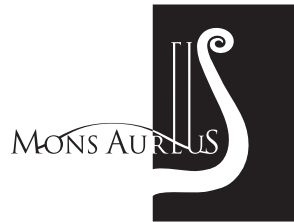

ОРФЕЈЕВИМ ТРАГОМ	сїрана 7
<i>Димийриј Александрович Мизјулин</i>	
ИЗБОРИ	9
*** Игара је било и хлеба	10
*** Сребри на пустим се гранама иње	11
СНЕГ	11
<i>Љубинко Дујалић</i>	
ЛЕКЦИЈА О ЛОПТИ	13
<i>Живорад Торђевић Жећ</i>	
ФРАНЦУСКИЊА	14
СКРИПТОРИЈУМ	сїрана 15
<i>Габријел Гарсија Маркес</i>	
ЛОПОВ СУБОТОМ	17
<i>Пик Айачи</i>	
ТУЊАВКО	19
<i>Љиљана Живковић</i>	
ЛЕПА БИБЛИОТЕКАРКА	26
АРИСТОТЕЛОВ ДУРБИН	сїрана 27
<i>Кленї Брукс</i>	
ИРОНИЈА КАО ПРИНЦИП СТРУКТУРЕ	29
<i>Воја Марјановић</i>	
КРИТИКА О АЛЕКСАНДРУ ПОПОВИЋУ	33
<i>Душан Сїојковић</i>	
ПУНИНА ПЕВА ПРЕД ЗЕВОМ ПРАЗНИНЕ	36
<i>Недељко Бабић</i>	
КЊИГА О СТРАХИЊИ ЖИВАКУ	40
<i>Миодраї Д. Иињаїовић</i>	
ОЈАВЉИВАЊЕ СОПСТВА ИЛИ ДНЕВНИК СВАКОДНЕВЉА	44
<i>Славица Гароња Радованац</i>	
ЖИВОТ И ОНО ДРУГО ЛЕПОСАВЕ МИЛАНИН	50
<i>Милисав Миленковић</i>	
ПОЕТИКА НАРАТИВНОСТИ	55
<i>Божа Сїамаїовић</i>	
...ПО ЖУПИ!	59

<i>Данко Сїојић</i> ИНТЕЛЕКТУАЛНИ ПРИСТУП ФАНТАСТИЦИ	62
<i>Бора Рајковић</i> ЗАХВАЛНОСТ ЗА ЉУБАВ	64
<i>Радомир Живојић</i> ТРИ НОВЕ КЊИГЕ БЛАГОЈА РОГАЧА	75
СИМПОСИОН	<i>сїрана</i> 81
<i>Снежана Глишић</i> „ИМАМО ВЕЋУ КЊИЖЕВНОСТ НЕГО ДРЖАВУ“	83
ФОКУС	<i>сїрана</i> 89
<i>Млађан Цуђак</i> НЕКА РАЗМИШЉАЊА О ЦРКВЕНИМ ПИТАЊИМА СА ОВИХ ПРОСТОРА У ПРОШЛОСТИ	91
ГОДОВИ	<i>сїрана</i> 105
<i>Јово Драиаш</i> PER ASPERA AD ASTRA – ПРЕКО ТРЊА ДО ЗВЕЗДА	107
БЕСЕДЕ	<i>сїрана</i> 121
<i>Ђорђо Сладоје</i> ОНО ШТО ТРАЈЕ УТВРЂУЈУ ПЈЕСНИЦИ	123
<i>Радомир Андрић</i> У ЗАПИТАНОСТИМА НЕДОВРШЕНИМ	125
СЦЕНА	<i>сїрана</i> 127
<i>Вида Оїњеновић</i> ПОХВАЛА ПУБЛИЦИ	129
ДОБРО	<i>сїрана</i> 131
<i>Градмир Сїојковић</i> ДОБРО ЈЕ ДА ПОСТОЈИТЕ	133
<i>Љубивоје Ршумовић</i> МОЈА ГЛАВА ДОК РАДИ – РАДИ	137
<i>Добрица Ерић</i> СМИЉЕ	138
<i>Раша Пойов</i> ВРЕМЕ ЈЕ РЕЛАТИВНО	139
<i>Милован Вишезовић</i> ДЕЦА И БОГ	139

<i>Недељко Појадић</i> ПОБЕДА	140
<i>Тодe Никoлeйић</i> ЂАЧКА ЗАКЛЕТВА	141
<i>Саша Божовић</i> САВЕТ	142
ЕКСЛИБРИС	<i>сѝрана</i> 143
<i>Биљана Живановић</i> <i>Јелена Јерemiћ</i> НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СМЕДЕРЕВО У КУЛТУРНОМ ИДЕНТИТЕТУ ГРАДА	145

ОРФЕЈЕВИМ ТРАГОМ

Димитриј Александрович Мизиџлин

ИЗБОРИ

Празник, вашар, све се праши.
Вотка је у свакој чаши.
Бедно мезе, Москва гуди –
Проводе се руски људи.
Много треба ли човеку –
Плес и песме да му теку.
Цуре, туче, псовка-две –
То је мање-више све.
Каква ово је бараба
Што о празнику се таба?
Слављенички народ хода –
Нека живи нам слобода!
Море вотке, море пива –
За човека срећа жива.
Спреман сад је, томе приде,
Да на биралиште иде.
Зна он сада, да му пас...
Коме свој да дадне глас.

***

Игара је било и хлеба,
И живот је био кô сан.
Све дивно је било – до неба
Досезао скоро је длан.

А како се јело и пило
И певало весело свуд...
Где нестане то што је било?
Објасни ми, нестане куд?

За молитву нисмо ни знали,
Без Бога смо подигли храм,
И све смо лажовима дали,
Без борбе изгубисмо нам.

Ми слепи и болесни јесмо.
И несвесни значаја свог.
И не знамо више ни где смо,
Ал' није нас презрео Бог.

Кад зачује он покајање,
Опростиће наше незнање.
Кад зачује молитву благу,
Повратиће ум нам и снагу.

***

Сребри на пустим се гранама иње,
 Лишће је опало, брезе се беле,
 Небо је ведро и плаветносиње,
 Сунце обасјава иглице јеле.

Сунчев се зрачић кô страшљиво птиче
 С дрва бојажљиво баца ка дрву.
 Кô да боји се – зато се миче –
 Слећен да биће у злаћану мрву.

СНЕГ

Пада снег
 И светиљке трепере,
 А сјај је њихов месечином прожет.
 Ка мрачном небу струји ваздух.
 И тражити у свему
 Тајанствен неки знак –
 И бескорисно је и глупо.
 Говорити о томе вреди ли уопште?
 И прецртана година је као стих
 У неуспелој песми.
 Да л' вреди жалити за тим?
 Ни радости, ни туге,
 Већ само снег
 У неонској ковитла магли,
 У мразној магли залећених лампи.

Превео: Душан Паунковић

Награда Златко Красни Међународног фестивала поезије *Смедеревска њесничка јесен* за превођење савремене поезије додељена је 2012. године Душану Паунковићу за превод са руског језика књиге песама *Јуџарњи анђео* песника Димитрија Александровича Мизгулина, у издању Издавачке куће *Руссика* из Београда (2011).

БЕЛЕШКА О ПЕСНИКУ

Песник Димитриј Александрович Мизгулин рођен је 10. септембра 1961. године у Мурманску. Лењинградски финансијско-економски факултет завршио је 1984, а књижевност, на факултету „А. М. Горки“ 1993. године. Докторирао је на економији и постао члан Петровске Академије наука и уметности. Објављивао је стихове у најзначајнијим руским књижевним часописима. Аутор је више збирки песама, међу којима су *Две реке*, *Географија душе*, *Ново небо*, *Јуџарњи анђео...* Књиге су му преведене на француски, чешки, украјински језик. Награђен је бројним локалним и значајним државним наградама, међу којима су *Петројољ*, *Традиција*, *Б. Корнилов*. Написао је и неколико веома успешних филмских сценарија. Живи у Ханти-Мансијску. Ради као председник Банке Ханти-Мансијска.

Љубинко Дујалић

ЛЕКЦИЈА О ЛОПТИ

За Никију Сјанеску

узме се комад камена
и најпре провери да ли су у њему
небеса над воденим безданима
и барка паркирана на врху
планине.

потом се клеше, шест дана
клеше свеједно каквим
алаткама и околностима.
све док се не претвори
у савршену лопту,
помало топлу у средишту
као да је жива, као да има срце.

седмог дана одмарај се али
пажљиво – припази на трапаве
морепловце и бродове који
испловљавају ка Индији.

не дозволи да још једном сви,
али апсолутно сви кажу:
– каква би то савршена лопта била
да Кристофер није открио Нови Свет

*(Међународни фестивал поезије Смедеревска ђесничка јесен,
наирада Злајна струна за 2012. годину)*

Живораг Борђевић Жећ

ФРАНЦУСКИЊА

Само тако је памтим
Разодевам се
у сенци париских кедрова

Док се смркавало
нисам сачувао време
у очима мадмоазел

Била је боса
а имала је штикле

Утулише се лампе
чим је стигла
у барску траву
моравских мртваја

Празнила се мастионица
восак је капао
на ревер анђела
док је претраживао
раф с књигама

И онако тиха
утишала се
на платну
наишлог сликара

Преко рамена
касни поподне
последњи пролазник
не иде да замени свет

Шећер се већ отопио у чају
испред фарова трепери тишина

*(Међународни фестивал поезије Смедеревска песничка јесен,
наирада Смедеревски Орфеј за 2012. годину)*

СКРИПТОРИЈУМ

Габријел Гарсија Маркес

ЛОПОВ СУБОТОМ

Хуго, лопов који краде искључиво суботом, једне суботње вечери уђе у неку кућу. Власница куће, Ана, згодна тридесетогодишњакиња која пати од несанице, ухвати га „на делу”. Уз претњу пиштољем, жена му предаје сав свој накит и ствари од вредности, замоливши га да не прилази њеној трогодишњој ћерки Паули. Ипак, девојчица га примети и он је осваја с неколико мађионичарских трикова. Хуго размишља: „Зашто да идем тако брзо кад је овде тако добро? Могао бих да останем цео викенд и потпуно уживам у ситуацији, уосталом, муж се” – то зна јер их је шпијунирао – „не враћа с пословног пута до недеље увече”. Лопов не размишља много, облачи панталоне Аниног мужа и моли Ану да кува за њега, да извади вино из подрума и да уз вечеру пусти неку музику јер не може да живи без музике. А Ани, забринутој за Паули, док спрема вечеру, на памет пада да избаци тог типа из куће. Међутим, не може да учини богзна шта јер је Хуго пресекао телефонске каблове, а кућа је доста удаљена, ноћ је и нико неће да дође. Ана одлучује да у Хугову чашу стави таблету за спавање. Лопов који је преко недеље чувар банке, током вечере открива да је Ана водитељка радијског програма поп музике који он слуша сваке ноћи. Хуго је њен велики обожавалац, и док на касети заједно слушају великог Бенија¹ који пева песму *Како је било?*, разговарају о музици и музичарима. Ана се каје што ће га успавати, но Хуго се понаша сталожено и нема намеру да је узнемирава и напада. Међутим, већ је касно јер је пилула за спавање у чаши и лопов је задовољно испија. Ипак, дошло је до забуне, јер је управо она та која је узела чашу. Ана је остала да спава два до три сата.

Следећег јутра, Ана се буди у својој соби, потпуно обучена, добро покривена ћебетом. Након што су завршили са спремањем доручка, Хуго и Паули се играју у башти. Ана се чуди како се добро слажу. Осим тога, допада јој се како кува овај лопов, који је на крају крајева и врло привлачан. Ана почиње да осећа неко чудно усхићење. У тим тренуцима, пролази нека њена пријатељица и позива је на ручак. Хуго се унервози, али Ана измишља да је девојчица болесна и одмах се опрашта од пријатељице. Тако њих троје остају у кући да заједно уживају у недељи. Хуго, звиждућући, поправља прозоре и телефон који је покидао претходне вечери. Ана сазнаје

СКРИПТОРИЈУМ

1 Бени Море (Benny Moré, 1919-1963) – један од највећих кубанских музичара. – Прим.прев.

да он веома добро плеше дансон² који се и њој допада, али никада ни са ким није могла да плеше. Он јој предлаже да плешу један део. Толико су се зближили да су плесали све до вечери. Паули их посматра, аплаудира и на крају одлази на спавање. Искрпљени, лежу на кауч у дневној соби. Због тога су потпуно сметнули с ума да је дошло време повратка њеног мужа. Иако се Ана опирала, Хуго јој враћа све што је покрао, даје јој неколико савета како да избегне упад лопова и с тугом се опрашта од њих. Ана посматра како се он удаљава. Хуго нестаје с видика, а Ана га гласно дозива. Пошто се врати, гледајући је право у очи, говори јој да ће њен муж и следеће недеље ићи на пут. Док пада вече, лопов суботом одлази весео, плешући улицама предграђа.

Превела са шпанској: Ана Сјијеља

---

2 Дансон (шпан. danzón) – кубански плес. – Прим. прев.

Пик Айачи

ТУЊАВКО

Сиже ми је изгледао неуспешан од самог почетка. Бесперспективан. Један емигрант убија другог, уз то у пијаној тучи. Ништа друго до трагична глупост. Разуме се, уколико би један од њих био бео, а други црн или плав, обавезно би се већ нашли забринуте друштвени слојеви. У вестима би заискрили узнемирени политички делатници. А овде се ради тек о двојици пријатеља, два Јеврејина који говоре руски, и то у земљи у којој је готово свако у суштини емигрант.

Случај у своје време није постао сензација. А сада, пет година касније, за њега је могао да се заинтересује само наш локални лист. Рубрика „Времена и обичаји“ била је идеја Роберта, нашег главног уредника. „Много успеха“, злобно ми се осмехнуо, шаљући ме на још један службени пут, а сам је клиснуо у Мексико на недељу дана да време и обичаје стуче са новом љубавницом. Рано јутро у понедељак дочекала сам за воланом. Сањива и бесна, направила сам двочасовни марш у нади да ћу све решити до вечери. За време ретких заустављања разгледала сам досије убице. Денис Кравчук, 29, родом из Украјине (бивши Совјетски Савез), високо образовање, нежењен. Окривљен за убиство Алекса Когана. На суду се одрекао заштите. Искрено признање и то што раније није био осуђиван обезбедили су му минималних шест година. Затвор средњег режима у Јуми, држава Аризона. И пуштање пре рока због доброг владања. На фотографији – онижи, сувоњави момак. Никакав. Само су му очи крупне и тужне. Као и код многих убица, уосталом.

У канцеларији ме је већ чекала пропусница. Роберт се добро потрудио – извукао је читава три дана виђења, по сат дневно. Али, крхкој девојци–обезбеђењу у испегланој униформи пропусница се учинила недовољном. Поглед на моју отворену мајицу сложио јој је још једну беспрекорну бору око усана. Морала сам да одем до кола и да обучем ветровку. „Таква су правила“, рекла је и одузела ми тог тренутка тако потребну шољицу кафе. А, не, да се дуже задржавам у тој рупи, нисам имала намеру.

У просторији за посете чуо се станични жамор. А и само место је подсећало на перон. За столовима су седели углавном црнци или Латиноамериканци. Монотони сиви робови и њихове породице, спремне да на знак надзорника отпочну кратак обред опраштања.

Увели су Кравчука, исто тако мршаваг као на слици. Очигледно да затворско време није прекраћивао уз тегове. Иза дебелих стакала наочара очи су му изгледале још веће, само је израз био

другачији – поглед вучји, тврдокоран. Имала сам једног познаника, репортера, који је више пута снимао материјале о затворима. Говорио је да је такав поглед део затворског имиџа, посебно за слабе. Иначе би их појели живе.

– Један сат за посету – објави чувар добро постављеним гласом. Тако је почела наша прва рунда.

– Дobar дан, зовем се Жења – изговорих на руском. Некад, у колеџу, делила сам собу са студенткињом из Москве, чини ми се. То познанство ми је донело неколико фраза и речи, међу њима и оних не баш књижевних. А њој је, пак, припао мој момак. На томе се и завршила наша културна размена. Кравчук је ћутао, пажљиво ме посматрајући, као да је покушавао да донесе неку важну одлуку. Ја сам, скривајући збуњеност, из ташне извадила нотес и диктафон.

– Ви већ знате зашто сам овде. Хтела бих да попричамо о оном што се збило пре пет година.

– Ја сам све рекао на суду – одврати он суво, са јаким акцентом.

– Значи, одбијате да дате интервју? – упитах са олакшањем. На томе се, ваљда, моја мисија завршавала.

– Ниједан зек нема право да одбије даму – насмеја се он одједном. – Стварно хоћете да знате зашто сам убио Алекса?

Климнула сам главом и притиснула тастер диктафона.

– Ето због таквог тастера – одговори он.

– Каквог сад тастера? – зачудих се.

– Црвеног.

Не волим кад се неко спрда са мном. Али, он је деловао потпуно озбиљно, а ја сам ћутала у очекивању наставка.

– Дуга је то прича – предупредио ме.

– Имам ја времена – признадох нехотице. Па платили су ме за туђу отвореност.

– Нећете разумети – био је и даље сумњичав.

– Покушајте.

А онда је провалило из њега. Неочекивано, без икаквих увода и цифрања. Говорио је ватрено, изврћући речи и њихов поредак, правећи гомиле могућности од исечених фрагмената, каткад користећи изразе чије значење сам погађала тек по смислу. Говор му је био налик на неку сабласну паучину у којој се заплитао и сам. Чинио се час примитивним и сметеним, час подробним и промишљеним. Можда сам му деловала као сапутница која силази на следећој станици. Са таквима се обично дели најзатајније, а потом се заборављају.

– Мислим да је то почело кад ми је било пет година. Чули сте за Бабји Јар?

Климних, мада је моја представа о томе о чему је говорио била врло сумарна.

– То је у мом граду. Стравично место. Знате зашто? – упита он, гледајући некуда кроз мене. – Тамо је парк. Пролећно сунце, онако благо. Мама се шетају са децом. А ја сам дошао са баком. Веома сам волео да идем са њом, особито у шуму да беремо печурке. Познала је сва најбоља места. Дан диван, шетамо. Приближили смо се бронзаној громади. Споменик, значи. Ја показујем на плочу. „Бако, а ко овде живи?“, питам. Бака ми је била добра, права украјинска жена, домаћинска. Дуго је у селу живела у немаштини. И за време глади, и за време окупације. Много је претрпела. „Овде су“, каже, „Немци много људи закопали, неке од њих и живе. Јевреје, Цигане, ратне заробљенике...“ А прича тако као да ми о печуркама објашњава. Као – ево ова са црвеном капицом је тополин дед, а ово је пупавка, не дирај. А ја се сасвим смео. „Јеврејин“ је за мене била срамотна реч. Чуо сам је од сипљивог Серјошке са првог спрата. Знао је он још многе друге речи. И имао је запањујући осећај. Чак га ни презиме мог оца није заварало. Провалио ме је касније, ајој, провалио ме. Али то годинама после. А тог дана сам питао баку: „Јевреји – је л’ то као мама?“ „Да, као твоја мама“, осмехну се она. А ја сам се скоро загрцнуо. Гледам на ту свежу, масну земљу, сву у нежним изданцима траве. И бојим се да направим корак. Привиђају ми се тамо, у дубини, тела. Жива. Бледа као личинке. И сва имају лица моје маме. Тешко им је под бронзаним спомеником, под меморијалном плочом, под травом, под мамама и децом, пода мном и баком. Мичу се, извијају, покушавају да стресу са себе тај терет. Тако сам се и следио у ужасу. Само сам осетио да ми топла мрља тече низ ноге. „Ех, Дениска“, уздише бака и скида своју мараму, „па ти си ми већ велики момак.“ Обавила ми је мараму око појаса. Тако смо се и вратили кући. Тај дан више никада није помињала, а ни ја у Бабјем Јару ни сам више никада био. Очито да нечовечност некако посебно делује на мене. У трену ми изводи воду из организма. Занимљиво, је л’ да?

Кравчук погледа на моје збуњено лице и осмехну се.

– И шта је било даље? – упитах, тек да нешто кажем.

– Прошло је још једанаест година. Деведесет шесте смо се мама и ја доселили у САД, код неких њених даљих рођака. Отац и бака су остали у Кијеву. Ја сам завршио за књиговођу и почео да радим у познатој руској компанији. Стотине хиљада долара онамо, милиони рубаља овамо. А увече друге велике бројке. Остајао сам после посла и мувао се по интернету, читао о ужасима холокауста, о погромима, крсташким походима и цихадима, о концентрационим логорима и ГУЛАГ-у, о атомској експлозији у Хирошимми, о скеле-

тима Камбоџе, о покољу у Руанди, о етничком чишћењу у Босни, о експериментима јапанског Одрета 731 и загрцнуто ридао, али нисам могао да се одвојим од те бездане људске мржње. Чистачице Мексиканке су ме затицале влажних и црвених очију. Дуго су се сашаптавале, вртеле прстом крај слепоочнице и убрзо су научиле да ме избегавају. А мени се реакција мог организма чинила природном. Тако, дешава се, засузе очи, кад зуриш у правцу леденог ветра. Само, овај ветар се увлачио у нутрину и истискивао, кап по кап, све оно добро и наивно чега је било у мени.

Кравчук зајеца, а ја сам се наједном препала да ће се расплакати управо овде, пред свима.

– Реците искрено, сматрате ме чудним? – упита он.

– Не – слагах.

– Знате, раније је постојала таква професија – нарикач. Онај што је оплакивао покојника на сахранама...

Његова прича би час згасла, час се распламсавала новом снагом. Хтела сам да га упитам какве све то везе има са убиством. Међутим, ћутала сам, зачарано пратећи како се тај човек лелуја на својим мислима. Из трансa ме извео чуварев глас:

– Посета је завршена.

– Доћи ћете сутра? – упита Кравчук. Молба? Констатација?

– Доћи ћу – обећах преко воље.

Да узем собу у хотелу, није ми било у плану. Ипак, морала сам. Испоставило се да у близини постоји један јефтин хотел. Соба је била провинцијално удобна – тапети на цветиће, мали телевизор и неизоставна Библија у фиоци ноћног сточића. Још једном сам преслушала снимак Кравчукове приче и укључила лаптоп за напомене. Али, већ за минут обрела сам се на интернету. Укуцала сам „Бабји Јар“. Претрага је обухватала хиљаде чланака. Хиљаде живота. Неко је рекао да је суштина у детаљима. Нуле, сите и округле, никако се нису слагале са хрпом кошћуњавих тела, а сувопарне енциклопедијске везе са оцвалим снимцима. Црне сенке есесоваца на фону бледог клупка људских остатака. Осмеси и овчарке. Пећи и гасне коморе. Више нисам издржала...

На ТВ-у је био пренос фудбалске утакмице. „Рајдерси“ из Окленда разбили су „Кардинале“, који су им били у гостима, резултатом 10 : 0. Трибине су ликовале. Крушни план: домаћи у нападу, у црно-сивим дресовима и са кацагама, устобочени над ослабљеном бело-црвеном линијом наше одбране. Неочекивана ужасавајућа сличност. На другом каналу ишла је популарна холивудска комедија. Смејала сам се да не бих размишљала. Можда је Кравчук у

праву: постоји такво зло чији је и сам додир у стању да измени човеку свест, да ту танану апаратуру принуди да искочи из норме.

Следећег дана је изгледао врло лоше. Усне су му биле спечене, а леви део лица натечен, са љубичастом нијансом.

- Професионална траума - нашалио се одговарајући на мој преплашени поглед. - Пао сам на степеништу.

- Хоћете ли да наставите? - упитах, а Денис климну главом.

- Дакле, о Алексу? - видело се да му је тешко да говори, и то не само због отежнутих усана. - Алекс ми је био добар познаник, скоро пријатељ. Дуго се нисмо видели. Договорили смо се да се нађемо у бару. Попили смо. Све како је ред. Попричали смо о ценама некретнина, о женама, о спорту и политици. У извесној мери смо одобрили спољну стратегију Израела, негде се разишли у ставовима о Ираку. „Ма треба бомбардовати све Арапе“, примети Алекс, један од њих са земљом и крај приче. Не, није био бесан ни крвожедан. Пре онако сасвим обичан. И фраза му је била свакодневна, није значила ништа. Тако се ујутру говори: „Данас ће бити кише.“ Ни ја нисам био суров, али сам узео боцу и ударио га у слепоочницу. Вероватно ћете рећи да сам био пијан и просто одлепио. Судија је управо тако и помислио. И ја бих желео да у то верујем. Али, дубоко у души знам да сам постао опруга, болесно сабијена до самог тог момента ослобађања. Догађај у суштини непредвидив, али, према физици, потпуно закономеран. Немојте сад да помислите, не покушавам да се оправдам...

Кравчук је уздахнуо и наставио већ нешто смиренијим тоном:

- Схватате, тада сам у секунди замислио опрљену површину. Глатку - он помилова руком сто - мртву. А у недрима под њом милионе тела у рошцу. Људи. Различитих људи. Признајем, панично се бојим црвеног тастера. Његове практичне ефикасности. Он се одлично уклапа у низ модерних кухињских апарата. Отворити хладњак, извадити из њега обед, загрејати кутију у микроталасној, укључити електричну столицу, пропећи хлеб у тостеру, послати ракете преко океана, убацити свежу наранџу у соковник...

Опет се зауставио и неочекивано променио тему:

- Знате, веома сам вам захвалан. Одавно ми нико није дошао у посету. Све пријатеље сам погубио, а мајку замолио да не долази. То је мучење - и за њу, и за мене.

- А можда имате девојку? - бубнух их неког разлога.

Кравчук се осмехнуо тако да сам могла да приметим избијене зубе.

- Имао сам их. Још пре затвора. Ниједна није имала среће са мном. Последња се задржала дуже од осталих, Била је образована, префињена природа. Много сам је волео. А она је волела акционе

филмове, филмове о снажним момцима засуканих рукава. У време мојих излива привијала се уз мене, говорила да ће све бити добро. Грлила ме чак и на дан кад је отишла, мада већ ћутке. Потом је рекла да сам сувише сентименталан, а да њој треба прави мушкарац. После је плакала, а ја, замислите, нисам.

Увреда му је изједала очи, које су ипак остале суве.

– Вероватно вам је тешко овде. – Скоро да сам дланом дотакла његову руку, али ме је чувар зауставио нервозним гестом. – Затвор није за тако рањиву природу.

На те речи Кравчуков изглед се променио и постао тврд као у првим минутима нашег познанства.

– Данас сам преморен. Не могу да схватим шта заправо имате у виду. Наставићемо сутра... – рече он тихо и позва спроводника.

У среду нисмо успели да се видимо. У канцеларији ми је она крчка девојка одбрусила:

– Денис Кравчук одслужује казну у самици за наношење тешких телесних повреда другом затворенику. Сва права на посете су му укинута. Разматрање његовог случаја је одложено.

Док сам се вукла до своје „тојоте“, стигао ме је један од надзорника, риђ и темељан, мада сасвим симпатичан.

– Мис Џени Дејвис? Репортерка? Ја сам наредник Мек Кинли, може и просто Мек. Ево вам пошиљке од нашег заједничког познаника.

Пружио ми је пакет завијен у новине. Наравно, већ су роварили по њему.

– Извините, правила – осмехну се Мек. Због те пошиљке могу имати великих непријатности. Али, кад су Кравчука водили у самицу, шапнуо ми је да у ћелији за вас има замотану књигу. И да ћете, ако вам је доставим, обавезно писати о мени у чланку, као, ето, има ту неки наредник Бил Мек Кинли, сјајан момак. Само, у чланку не сме бити ни речи о овој пошиљци, у реду?

Ћутке климнух главом. Мек се показао врло благоглагољивим.

– Какво чудо направи онај ваш туњавко! Свега месец дана до ослобађања. Шта се петља у туђе ствари? Имамо овде једног Џека, зову га Трбосек. Један тако ко од брега одваљен тип. И, решио да се позабави једним новацијом у туш-кабини. Па, разумете – стражар ми ту намигну – дешавају се такви случајеви. И онда ти је овај Кравчук, који се све време претварао да је туњав, успео да нађе негде комад стакла. Замислите, касацио је Џека и плакао. И испада да је на крају крајева самом Трбосеку исечена трба. Мек се закико-тао због овог успешног каламбура. Имао је јаке снежнобеле зубе.

– Дакле, писаћете о мени? – упита он.

Обећала сам да ћу се потрудити.

– Е па супер – обрадова се Мек. – Одувек сам маштао о томе. А Сели ће бити сва срећна. То ми је жена.

Замислила сам како ће се вечерас вратити кући, својој Сели. Чекаће га вечера – говедина, кромпир и грашак. Док буде јео, она ће слушати приче о његовом послу. О трбосецима, тушевима, туњавцима и самицама. У његовом гласу неће бити злурадости или суровости; пре занесености са којом се препричава нова епизода омиљеног ТВ-серијала. Обоје ће се смејати, а онда ће отићи у спаваћу собу. Он ће је стезати својим пегавим рукама, а она ће захваљивати Богу што јој је послао правог мушкарца.

Кад сам остала сама, размотала сам пакет. Очекивала сам да видим Злочин и казну Достојевског или нешто тог типа. Али, испоставило се да је то био мали том Ничеа са потписом: „За успомену од оног који се уморио од зурења у бездан”.

На путу назад притискала сам гас. Кроз прозор је промицало избледело растиње распаљене аризонске пустиње. Плакало ми се зато што сам мрзела Роберта због овог задатка, зато што нисам плакала вероватно већ милион година. А можда само зато што је том обичном, беживотном пејзажу недостајало неколико капи влаге.

Превела са руској: Вера Хорвајћ

Напомена преводиоца

Пик Апачи је псеудоним аутора рођеног у Кијеву 1975. године, који пише на руском језику. Од 1992. живи и ради у Чикагу (САД), где је завршио информатички факултет Универзитета Де Пол. Финалиста је и лауреат многих интернет-конкурса. Његови радови могу се сврстати у више жанрова (реалистичка проза, фантастика, надреалистички текстови). Омиљена књижевна форма му је минијатура.

Причу сам, као члан жирија конкурса за најбољу реалистичку приповетку руског књижевног часописа Самиздат (основаног при е-библиотеци Максима Мошкова, највећој на Runet-у), изабрала за представљање српском читаоцу између двадесетак које су ушле у ужи избор.

Љиљана Живковић

ЛЕПА БИБЛИОТЕКАРКА

Луксуз са шармом Медитерана назирао се у сваком кутку виле. Добро је што је отпутовао, сигурно је сад говорила његова мајка. Досад је већ спремила Пеци доручак, јавила се можда и сестри и наставила да тапка по кући. Стрес је један од главних узрока инфаркта.

Није ни сам знао кад и како је све почело. Нешто га је натерало да се прошета најлепшом улицом свог града тог туробног пролећног дана. Управо се вратио са још једног неуспелог пропутовања. Британци су најмање пожељни туристи. Празнина га све више изједала изнутра. Лебдео је између јаве и сна, а знао је и сам да то није добро.

Врата која су водила на балкон била су сва у стаклу, како би се соба купала у природној светлости. Лили... Била је, пре свега, љупка, нежна. А он? Безуспешно конкурисање, нередовна исхрана, гомила псовки, то је била његова свакодневица. Нередовно је, заправо, било све код њега.

Случајно је тог дана носила боје српске заставе, црвену кошуљу, тексас сукњицу и беле мокасине. Које се не би могла допасти? Опходила се према њему као према човеку. Зелени чај је најбољи у превенцији рака. Покушавао је штошта, али никад више није успео да дочара тај први утисак. Поглед му је миловао таласе. Њене небоплаве очи! Гранична линија воде. Дрвена, масивна врата делила су просторије на мале кутије за дисање. Дете до своје треће године треба да научи да спава у свом кревету. Сестрић му је сада већ сигурно био у предшколском. Хоће ли се икад помирити са сестром?

Књиге су биле библиотекаркино природно окружење, али не и његово, не и Пецино. Мали организми губе више топлоте него велики, те им брзе циркулише крв. Наше време обележено је сломом свих традиционалних моралних вредности.

Да ли ће му икад опростити? Хтео је да се нашали, а она се препала. Па шта ако је хтео одмах да навали на њу? Уплашила се, није очекивала да његов стисак руку буде тако чврст. Промене настају свуда, није ваљда мислила да ће она бити изузетак. Тапете у дом уносе топлину и елеганцију. А хтео је још толико тога да јој каже, само да му се није измигољила из руку и сакрила иза тог свог броја мобилног. Неред је природнији од реда. И живот не може да се избрише.

Остала му је још само мајка. И Пецу су му узели. Сестру није могао да смисли, а родила је тако слатко дете. Мрзео је поступност у животу. Мрзео је све њих. Био је, једноставно, такав. Не ваља залазити у туђу логику. Није више имао стрпљења. Волео је нагонски, а опет, мрзео је и самог себе.

АРИСТОТЕЛОВ ДУРБИН

Кленџи Брукс

ИРОНИЈА КАО ПРИНЦИП СТРУКТУРЕ

Модерна песничка техника се може дефинисати поновним откривањем метафоре и потпуним предавањем метафори. Песник може оправдано крочити у опште једино уколико прво прође кроз узана врата појединачног. Песник не бира неку апстрактну тему па је затим улепшава конкретним детаљима. Штавише, мора утемељити детаље, мора градити детаље, и кроз сопствену реализацију детаља, достићи ма које опште значење. Значење мора проистећи из појединости, не сме изгледати да је својевољно принуђено на појединост. Отуда се наше конвенционалне језичке навике морају преокренути када се бавимо поезијом. Јер, овде „реп маше псом“. Или, још боље, овде је то реп папирног змаја – реп помоћу кога змај лети – реп који омогућава змају да лети дивље низ ветар више неголи сам папирни оквир.

Змајев реп, истина је, чини се да негира функцију змаја, он вуче доле нешто што је направљено да се уздиже; на исти начин, конкретне појединости којима се песник пуни чини се да поричу универзално којем он тежи. Песник жели да „каже нешто“. Зашто онда не каже то директно и без околишања? Зашто то жели рећи кроз метафоре? Кроз своје метафоре, ризикује да то каже делимично и неразумљиво, и ризикује да то уопште не каже. Али мора се ризиковати јер директни исказ води до апстракције и прети да ће нас одвести из поезије.

Предавање метафори тако наговештава, уз поштовање опште теме, принцип индиректности. Поштовање појединачних песничких слика и израза наговештава се принцип органског односа, али, песма није збирка лепих или „поетских“ песничких слика. Да, овде стварно постоје ствари које су на неки начин суштински „поетске“, али само њихово просто спајање не би нам дало песму. Па, у том случају, неко би могао аранжирати букете тих поетских слика и тако стварати песме уз помоћ формуле. Али елементи једне песме се односе један на други, не као цвасти у јукстапозицији у букету, него онако како се цвасти односе према осталим деловима биљке која расте. Лепота песме је цветање целе биљке, а требају јој и стабљика, и лист, и сакривени корени.

Ако се ова фигура чини некако пренаглашена, хајде да позајмимо сличност из друге уметности: песма је попут мале драме. Коначни ефекти произилазе из свих елемената драме – и у доброј песми, као и у доброј драми, нема празног хода и нема сувишних делова.

Да бисмо успели да видимо да се делови песме односе један на други органски, и да се односе на тему индиректно, морамо схватити важност контекста. Стихови вредни памћења у поезији – чак и они који се чине некако битно „поетски“ – приликом посматрања показују да изводе свој поетски квалитет из односа према одређеном контексту. Тачно је да можемо бити изазвани да кажемо да је Шекспирово „Све је зрелост“ поетско, јер је то узвишена мисао, или зато што поседује једноставну речитост; али се заборавља контекст у ком се појављује. Доказ за то постаје очигледан када имамо у виду непоетичне стихове, попут „Све је виталност“, „Све је спокој“, „Све је доспелост“ – исказе чија је филозофска важност у апстракцији отприлике исто тако одбрањива као и она коју има исказ „Све је зрелост“. Заиста, обична реч *никад* поновљена пет пута постаје један од најоштријих стихова у *Краљу Лиру*, али је то због одговарајућег контекста. Стога, што је речено, речено је у одређеној ситуацији и од стране одређене драмске личности.

Последњи цитирани пример може се с правом сматрати примером „изваћеног из контекста“. Контекст дарује одређену реч, слику или израз значајношћу. Сlike тако обогаћене постају симболи, а искази постају драмски изрази. Али постоји још један начин на који посматрамо утицај контекста на део. Део је промењен под притиском контекста.

Сада ту очигледну искривљеност исказа контекстом карактеришемо као „иронично“. Да узмемо најједноставнији пример – кажемо: „Баш фин расплет догађаја.“ и у одређеном контексту изјава значи потпуно супротно од онога што дословно говори. То је сарказам, најочигледнија врста ироније. Овде је потпуно супротно значење произашло из контекста и наглашено, вероватно, тоном. Али модификација може бити најзначајнија чак иако је далеко од саркастичног преокрета и нема уопште потребе да се наглашава тоном. Тон ироније може бити достигнут вештом диспозицијом контекста. Грејева *Елеија* ће дати очигледан пример:

*Може ли се славна урна или оживљена биста
враћена на своје место назвавши пролазним дахом?
Може ли лас часи проузроковавши прах тишине
или ласкање утишавајући слабо хладно уво смрти?*

У овом контексту, питање је очигледно реторичко. Одговор је дат у карактеризацији даха као пролазног, а увета смрти као слабог и хладног. Облик је питање, али начин на који је питање постављено показује да то уопште није право питање.

То су очигледни примери ироније и, чак на овом нивоу, поезија је много ироничнија него што то читалац може помислити. Многе Хардијеве песме и скоро све Хоусманове, нпр., откривају иронију тако очигледно и отворено. Међутим, да не би ови примери изгледали као да усмеравају иронију у правцу јеткости, читаоца треба подсетити да иронија, чак и у својим најочигледнијим и конвенционално препознатљивим облицима, укључује широку разноликост модела: трагична иронија, самоиронија, раздрагана, искривљена, подсмешљива или блага иронија итд. Тело поезије за које се може рећи да садржи иронију у обичном смислу те речи растеже се од Лира, с једне стране, до *Cupid and Carmaspe Played*, с друге. Шта би заиста био исказ потпуно лишен било каквог ироничног потенцијала – исказ који не показује икакве квалификације контекста? Приморани смо да понудимо исказе попут: „Два плус два једнако је четири” или „Квадрат над хипотенузом правоуглог троугла једнак је збиру квадрата над обе катете.” Значење ових исказа није одређено било каквим контекстом. Ако су истинити, они су једнако истинити у било којем контексту. Ови искази су одговарајуће апстрактни, и њихови термини су чисте назнаке. (Ако би се десило да „два” или „четири” имају неке конотације за сањалачке умове, конотације би биле сасвим неважне; оне не учествују у значењској структури исказа.)

Али конотације су важне у поезији и заиста улазе значајно у структуру значења песме. Штавише, такође тврдим – као исход одређеног правила – да песме никада не садрже апстрактне исказе. Тј., било који „исказ” створен у песми носи притисак контекста и његово значење модификовано контекстом. Другим речима, створене исказе – укључујемо и оне које изгледају да су филозофска уопштавања – треба читати као да су говори у драмама. Њихов значај, њихова умешност, реторичка снага, па чак и њихово значење, не могу бити одвојени од контекста у који су смештени.

Принцип који постављам може се чинити очигледним, али мислим да је и поред свега тога веома важан. Он може бацити светлост на важност термина *ироније* у модерној критици. Један сам од оних који су настојали да превазиђе термин *ироније* и можда сам га на моменте и злоупотребљавао; сада говорим о сопственом интересу, али желим да учиним потпуно јасним шта је тај интерес тачно: то није само оправдање термина ироније као таквог, већ пре указивање на то зашто га модерни критичари тако често користе. Без сумње, растезали смо термин исувише, али то је био скоро једини доступан термин којим смо указали на тај општи и битан аспект поезије.

Узмите у обзир овај пример: Говорник у *Dover Beach*-у Метјуа Арнолда каже да свет, „који се чини да лежи испред нас као земља снова... нема у ствари ни радости ни љубави ни светлости...” Неким читаоцима исказ ће изгледати као очигледна истина. (Јунак неке типичне кратке Хемингвејеве приче или романа, рећи ће на пример то, мада, наравно другачијим идиомом.) Другим читаоцима, међутим, исказ ће изгледати лажан, или у најмању руку прилично дискутабилан. У сваком случају, ако покушамо „доказати” правило, поставићемо нека веома замршена метафоричка питања, и учинимо ли то, вероватно ћемо се удаљити од проблема песме и, коначно, од оправданости песме. Јер стихове песме треба оправдати у домену контекста, говорник стоји поред своје вољене, гледа кроз прозор на мирно море, слуша дугу испрекидану рику плиме, свестан предивне обмане месечине која „избељује” читав приказ. „Истина” исказа и сама песма у коју је смештен неће бити вредновани ни извештајем друштва социолога или комитета физичких научника или конгреса метафизичара који хоће да потврде исказ као доказ. Како да се вреднује исказ? Вероватно нећемо моћи боље да урадимо него да применимо тест Т. С. Елиота: да ли ће исказ изгледати тако да га ум читаоца може прихватити као кохерентан, зрео и заснован на искуству? Али ако поставимо такво питање, то нас води ка томе да песму посматрамо као драму. Постављамо питања попут: „Да ли се чини да је говорник понесен емоцијама? Да ли изгледа да је упростио ситуацију? Или се, с друге стране, успео дистанцирати и бити објективан?” Другим речима, приморани смо да поставимо питање да ли исказ произилази из контекста, да ли је „ироничан” – или само огољен, говорљив и сентименталан.

Предложио сам да, уколико песма пролази Елиотов тест, постиже исто што и *Поезија синџезе* И. А. Ричардса – тј. то је поезија која не изоставља оно што је очигледно, непријатељско главном тону, и која је, зато што је способна да споји неважно и нескладно, дошла до термина сама и нерањива је на иронију. Иронија тада, надаље, није само спознаја притисака контекста. Отпорност на иронију је стабилност контекста у коме унутарњи притисци балансирају и међусобно подржавају једни друге. Стабилност је попут оне у луку: те исте силе за које се израчунало да вуку камење ка земљи у ствари обезбеђују принцип потпоре – принцип у коме веровање и неверовање постају средства стабилности.

(Извор: http://letras.cabaladada.org/letras/irony_principle_structure.pdf Brooks, C. (1971): *Irony as a principle of structure*)

Превоо са енглеској: Иван Бачић

Воја Марјановић

КРИТИКА О АЛЕКСАНДРУ ПОПОВИЋУ

О многобројним књигама поезије, прозе, драмских дела и фарси Александра Поповића никада нису изостајала критичка мишљења. Поповић је још првим најавама књижевног рада, пишући литературу за децу, скретао пажњу многих новинара, писаца, критичара, есејиста и научних прегалаца да се осврну на његово стваралаштво и да кажу свој суд.

О Поповићевим књигама из дечје литературе први се огласио Душан Радовић, рекавши да је „Поповић изузетно даровит писац и да треба да настави да пише поезију, кратке приче и романе за младе”. О Поповићевој литератури овог жанра писао је афирмативно и у своје време најбољи познавалац дечје књижевности Милан Црнковић. После Поповићевих романа, он је нарочито био одушевљен његовом кратком прозом, збирком прича *Тврдоглави*, а онда романом *Судбина једној Чарлија*. Црнковић запажа да је Поповић мајстор фантастичне приче и да су хумор и језичке игре квалитет његове литературе”. Такође, овај критичар запажа да је „Поповић писац који увелико надвисује појмове о дечјем писцу” (*Дечја књижевности*, Загреб 1967). О Поповићу као дечјем писцу записао је и своје мишљење др Тихомир Петровић. Он каже да „Поповићев опус за младе делује импресивно и представља сигурну и изборену меру” (*Школски писац*, Врање 2000, стр. 178).

Анализирајући челне драмске текстове који се могу подвести под фарсе, неколико критичара (Б. Павићевић, Р. Путник, П. Марјановић, М. Протић, М. Даниловић, В. Марјановић, П. Палавистра и други), записују своја мишљења о појединим Поповићевим делима. Тако, на пример, Борка Павићевић поводом целокупног Поповићевог дела каже: „Поповић није ни контроверзан, ни феномен: он је големи писац позоришних дела...; како позориште траје само у менама, континуитет Поповића јестеу његовом идентитету, а тај идентитет јесте у његовом континуитету...” (*Мрешћење шарана*, поговор, БИГЗ 1986). Радомир Путник пишући о Поповићевим изабраним драмама (*Неја мрвица и друге драме*) запажа да се у „Поповићевим драмама више погађа него што се догађа, али све из контре на брзу руку... а кад се догађа то се збива...” (*Каје доле*). Путник даље истиче да „Поповић пише драме које се дешавају у уском кругу – а то је за њега цео свет”. (Р. Путник, предговор уз *Белу кафу и друге драме* А. Поповића, СКЗ, 1992).

Изузетно аналитична и можда најпреданија драмском проседу Александра Поповића, Мирјана Миочиновић, записала је тачна запажања о његовој креативној драми: „Драмски свет Александра Поповића је свет којим царују неспоразуми, а увек су били извори комичних ситуација. Поповић припада реткој раси драмских писаца који имају порекло у народној смеховној култури.“ (М. Миочиновић, предговор уз *Изабрране драме Александра Поповића*, Нолит, 1987).

Историчар позоришне уметности, критичар и заљубљеник у дело – драме Александра Поповића, Петар Марјановић, иако га као писца уважава, изриче и строго мишљење, чак и негативно: „Поповић је необразован, неозбиљан и без могућности да ишта каже дубље о суштини свога стваралаштва...” Марјановићево мишљење су негирали многи аналитичари Поповићевог дела, па су мишљења Петра Марјановића доживела сумњиво осећање Поповићеве уметности која се наслања добрим делом на Јонеска и Беке-та, али понајвише „на њега самог”, који је црпео цео свој драмски репертоар из завичајних простора, из маловарошких средина, из београдске периферије, и то у времену после Другог светског рата.

Мишљења критичара често су субјективна и наклоњена „личним опсервацијама”. Зато многи критичари нису о Поповићу размишљали као о јединственој појави у српској авангардној драми. Није их интересовала његова национална окренутост странама живота, као што нису разумели ни Поповићев свет „малих”, тако рећи „Божијих људи”, који су део његовог целокупног театарског репертоара. Критичари нису били у стању да у Поповићевој реторици и драматургији осете Раблеове ироније, Нушићевог хумора, Гогољеве сатире и елементе „театра апсурда”, које је Поповић веома форсирао у својим текстовима и тако се издвајао од многих српских писаца традиционалне па и савремене драме.

Диспаративни судови о Александру Поповићу никада нису ишли дубоко против његове списатељске даровитости. Мирјана Даниловић то потврђује. Она, говорећи о Поповићевим драмама, пише: „Поповић је мајстор забављаштва и мизансцена, његове драме су увек динамичне, јер свака комедија то зрачи када се постави на сцену...” (А. Поповић: *Йорџреј, Венац*, 1998). Оваква мишљења се јављају и у написима критичара Крављанца, Тирилова, Јекнића, Ф. Пашића и других. Дакле, требало је другом критичарском оптиком гледати на „необичног Поповића”. Требало је „са другог брега” снимити његов свет малих људи, који су у драмама *Чарайа од сјоо њејли*, *Крмећи кас*, *Пазарни дан*, *Љубинко* и *Десанка*, *Развојни њуј* *Боре Шнајдера*, *Каје доле*, *Мрешћење шарана* и др. садржале и

„обично и необично животно ткиво“, па се тако и јунаци Поповићевих дела сналазе у животу или маше његове циљеве. Има у Поповићевим драмама и Сартра и Камија, и већ поменутих Јонеска и Бекета, али понајвише има „поповићевског животног теста“. То „тесто“ није могао у драми да умеси сваки наш писац. Поповић је имао имагинаран дар опсервације. Никада стереотипан и никада исти. Он је увек био друкчији и необичнији. Тешко га је било препознати, па су и критичка мишљења била таква.

Изванредни историчар књижевности, али не и позоришни критичар, Предраг Палавестра је изврсно осетио појаву Поповића шездесетих година у српској књижевности: „он је заблестао“, каже Палавестра, „чудесном љупкошћу својих тужних и веселих фарси, запенушаних од природне животности... Поповић је свој свет осмишљавао својеглаво, иако не театролошки учено како су то чинили његови претходници... Поповић је један од најсмелијих српских авангардиста... у исти мах је један од најсуптилнијих реалиста у српској књижевности“ (П. Палавестра, *Послератна српска књижевност*, Просвета, 1972).

У неколиким својим написима о Александру Поповићу и његовом књижевном, а посебно драмском делу, лично сам износио афирмативне судове о писцу, о његовом менталитету и драмској умешности. Оно што ме је одувек фасцинирало код Поповића јесте једноставност приче која некада почиње с краја; смисао да у неколико речи опише лик; затим, мизансцен, који је увек ефектан; језик врцав и са извора ваљевско-тамнавско-београдског простора – и комедиографија која је имала и традиционалне и савремене набоје.

Критика јесте катализатор између писца, читаоца и дела, али њу треба обазриво примати и усвајати. Александар Поповић је имао врсне аналитичаре свог дела, мада ни данас, поред неколико стотина текстова о његовом драмском раду, још није написана књига која би била на домаку његове уметничке вредности. Такав аутор би морао да буде бесконачно „широк и дубок“ у разумевању најпре писца, а онда материје којом се он из живота бави, па ликова и свега другог.

Ипак, верујемо у такву једну књигу и прави васкрс Александра Поповића, емисара српске књижевности, драме и фарсе, посебно.

Душан Ситојковић

ПУНИНА ПЕВА ПРЕД ЗЕВОМ ПРАЗНИНЕ

(Мићо Цвијетић, *Узалудни њослови*, Арка, Смедерево, 2012)

Књижевни критичар и историчар Мићо Цвијетић довољно дуго је скривао да јесте, у суштини, и песничка природа. Да није тако, не би тако умно, промишљено и тачно могао да суди о песничким остварењима оних писаца који се лириком интензивно баве. Они критичари песништва који песме не пишу, заправо их пишу у себи, а не објављују. Иначе, правог дослуха између њих и дела које је пред њима, по логици ствари не би ни било. Читава књижевност, дакле, препуна је песника, било јавних било скривених. Цвијетић је, после раних *Заумица* (1976) и дуго ишчекиваних *Зайуса* (1999), у релативно кратком временском интервалу објавио своју песничку трилогију (средишња књига била је двојезични, српско-македонски изборник): *Чворови и узлови* (2006), *Божје семе / Господово семе* (2007) и, ова о којој пишемо, *Узалудни њослови* (2012). Две последње објављене су у смедеревској „Арки“ и њима се, засигурно, и Мићо Цвијетић, нипошто не као слепи путник, на песничку арку укрцао. Опишимо шта је то што га особеним песником чини.

Мићо Цвијетић је, најпре, тихи, суспрегнути песник, онај који не допушта емоцијама да га понесу, узнесу и узвихоре. Прави пример за песника који разумом кроту срце, емоцијама разиграва мисао. Онај ко запрема позицију *између*. Између гласног, не ретко и прегласног, клицања о властитим емоционалним потресима и директног, огољеног, пласирања мисли за које је сваки песник овакве оријентације и више него уверен да ће задивити читалачки пук.

Поред уводне песме – *Океан белине*, књигу сачињава пет циклуса: *Давни и њошоње* (12 песама), *Узалудни њослови* (17), *Свакодневни оброк* (11), *Крујне сивари* (11) и *Ушешно место* (9).

У читавај збирци су, уз један којим се отвара први циклус – „Људи знају шта се сад догађа, Будућност знају богови...“ (Константин Кавафи), само три, али веома индикативна, мота: „Свет је језик којим говори Бог“ (Франц Верфел), „Стигох кући, кућа беше пуста“ (Никита Станеску), и „Благо оном ко је милостив / И даје на зајам“ (Псалми Давидови). Први се налази пред првом, уводном песмом збирке – *Океан белине*. Она је поетичка песма која открива песников наум и задатак који му је намро, е да би песнички испит – ако Бог дозволи – положио, Господ сâм. Песник, „заумном прећом“, послушкује, „гласнуте“, речи што „кљуцкају из тмине“, трудећи се

да остварено не буде „узалудан посао“ и ослушкујући непрестано да „се јавне“, попут речи које раздиру опну тмине, и онај који нас је обдарио и животом и словима и самим песмотрајањем.

Нимало случајно, управо творци стихова узетих за мота песници су у чији се координатни песнички систем усељава, кореспондирајући са оним што су они желели да лирски остваре, и оним што су остварили, и наш песник. Његова поезија симбиотички је спој – на библијском фону – експресионистичке, помало утишане, верфеловске варијанте песникованја са кафавијевском дубинском наративношћу (читав први циклус, и нипошто не само он, састоји се од кафавијевски лирски *исиричаних* песама у којима је митско толико прожело реално да су све међе међу њима потпуно избрисане) и експресивном станескуовском (црно)хуморном, на корак од апсурда, иронијом.

Неколики митски јунаци и писци и научници који су задобили већ митски ореол присутни су у Цвијетићевој поезији: Одисеј, Пенелопа, Телемах, Аристокбул, Сизиф,Тесла, Храбал. Ту је и лирски одазив на чувену Борфонеову *Олују*. Није то једини лирски „цитат“. Када наш песник напише: „Благо Одисеју, њега је имао ко да чека,/ Он је имао где и код кога да се врати“ (*Повраћац*), присетимо се *Лирике Ийаке* Црњанског и безнадног и узалудног повратка његовог хомеровског песничког Ја из нетом окончаног рата.

Песма *Обмане и лажи*, којој је поетски предложак песма великог грчког песника Константина Кавафија, окончава се „додатком“, разрадом преузетог, чији су закључни стихови, политички и етички, болни: „Колико пута сми имали/ И сами злочинца за краља“. Цвијетићеве песме – то је „модел“ њихова обликовања – не ретко окончавају се, и када се говори о давно прошлим временима, и понајвише управо када се о њима и збори, наглим *одскоком* у савремени тренутак, оштрим – и критичким и сатиричким – резом, поентом. Нешто баснолико се ту назире: многобројне поенте су, у исти мах, и поучне и етичне. Њихова поука заправо јесте, хуманизмом бременита, узлетела мисао по којој је, чак и у оним давним, више усменим него писменим, временима када је правде – ако ју је уопште било – веома мало било, то надмашивало тренутак у којем јесмо, у којем се правда свесно крши, а ономе ко на то укаже изузетно ефикасно затварају уста. Цвијетић показује, и доказује, да поезија може имати кичму, тако што ће допустити да у њу продре довољна мера политичког. Ако се живи у временима за која се тешко може рећи како узорна јесу, прави песници, они *са сјавом*, морају на то да укажу. Тако, ако ничему другом, властитој души помажу, а читаоцима поезије, ретким, преретким, никако не одмажу.

Песме Цвијетићеве песме су са двоструким дном: ништа није онакво какво се најпре учини. Песма се ангажовано бори како би се до, отрежњујуће, ма колико горке и болне, истине пристигло. Она пред нама држи огледало у којем се огледамо, наумна да нас довољно постиди не бисмо ли се, дубоко у нама одгурнутој и добрано заборављеној, људскости вратили, пре него што нас она, сасвим и заувек, не напусти и заборави.

Босна је у срцу и у уму нашег песника. Он зна да је оно што се недавно у њој збивало сасвим налик на оно о чему је Данте у *Паклу* певао, и неће, не жели, не сме то да заборави. Његове песме су рабоши којима се бележи наша превелика туга, гнезди наше историјско, исувише често заборавно, сећање. Оне једнако опевају и обездомљеност и, патничко, туђиновање. Замке у којима се, настасијевићевски, не зна ко лови а ко ловина јесте. И то је, све то, трагична учвореност. Чвор који не можемо – ни властитом људскошћу чак – пресећи. Нимало случајно, *чвор* је, и у овој збирци као и у онима који су јој претходиле, једна од кључних речи. Човекова трагика управо је у томе што он не може, ма колико се трудио, тај чвор, у који га је судбина свезала и који је сам око себе завезао, да одреши.

Метафорички је наглашена именица *длан*: у песмама се јављају и дланови стена (*Зайиси, ојети*) и дланови крова (*Сећање на Плоешти*). Сведочи ли ти о песничковој жељи да се додирне, помилује оно што му се немилује краде, отима, чини туђим?

Цвијетићеве песме права су његова духовна биографија: доживео сам, промислио, опевао. У игри су готово све личне заменице, прави колоплет лица, њихово премећање, али овај пут је то трагична игра у којој се, не ретко, губи све. То што се не можемо утемељити, чврсто укоренити, говори како смо се и самим нашим постојањем, гавранима судбине припомогнути, обездомили. Кућа нашег бића празна је кућа, она која, магритовски, ваздухом плута.

Неколике Цвијетићеве песме особене су, ако нечег таквог има, „путописне“ песме у којима се поетски збори о Румунији, Бугарској, Немачкој, Македонији...

Памте се неколике експресивне песничке слике: „Накупих студи на дугим путевима заумним,/ Под стрехама зебње и модрицама свода“ (*Варна*); „За нама мукло корача ноћна тишина,/ Огрнути слепим месецом са неба“ (*Неко доба*); „Стиже из туђине,/ Заклони у пуну кућу,/ Сабира душу у телу,/ У оном што је преостало“ (*Заклон*); „Самотан у пустом дому,/ Као у своје гробу“ (*Бексџиво*); „Целу вечност празнину/ Из дома изгоним“ (*Долазак*); „У пустом подневу, зеву празнине,/ После толико ломних година“ (*Зев љазнине*); „под гранама голог неба“ (*Голубови и жена*). Оне по-

дастиру, пакленски, готово бошовски, душин пејзаж и, у исти мах, онај реални, у којем душа треба душа да (п)остане.

Најупечатљивија гнома је: „Свако је осуђен на своју звер” (*Синнали*).

Да бисмо показали како Мићо Цвијетић зна да „згусне” песму, наводимо исцела ону која је насловљена *Ране*:

*У своме њустиом дому,
Кад одлази у њостиељу,
Као да силази у иробницу,
У дубоку њровалију без дна.*

*Као да је из њакла уџекао,
Свако јуџиро изнова
Одјони зиму, ране вида.*

Пред нама је, али само на први поглед, посно певање, обесфигурно, но то је болни трептај душе, мисао која је сама у себи задрхтала, уклонила се од великих речи, легавши у смрт из које пламеном воштанице сузи.

Најбоље песме збирке су: *Тријумф њобедника*, *Рајска њџица*, *Посеџа*, *Зло сјеме*, *Писац* и *јолубови* и *Мала џајна*.

Песмотворење Мића Цвијетића нипошто није узалудан посао.

Недељко Бабић

КЊИГА О СТРАХИЊИ ЖИВАКУ

(Душан Зуровац, *Књига о Страхини*, Матична библиотека И. Сарајево, 2012.)

Књига о Страхини, мученику и свједуку из муслиманско-хрватских логора у Сарајеву, *јесте верициклни рез кроз страдање и патињу једног човјека који појединачно страдање пројизицира на шири план, на оштрије страдање српског народа...*

Уз ову субјекцију, Душан Зуровац (такође мученик и свједок, тамничар из хрватско-муслиманских логора у Мостару) обавјештава нас да је ова његова документарно-белетристичка проза настала у нагонско-сапатничком продахнућу и суодмјеравању са новомучеништвом Страхинје Живака. *Ову књигу сам морао написати* – каже, као да се јада, књижевник Зуровац. (О личном страдању и о патњама Срба у мостарским мучилиштима, 1992–1995, свједочио је својом књигом *Зайиси из мостарске тамнице*, Свет књиге, Београд, 1996).

У *хоризонталном*, читалачком резу кроз *Књигу о Страхини*, уочавамо доста материјала из десетак књига Страхинје Живака, у којима је исписана и означена географија једног смртишта. И Зуровац, као и Живак у својој исповијести смрти, покушава да доврши посао за који су потребни државни тимови и институције, умјесто анагогичне сачовјечности кроз вијекове палимпсестних историја.

Живак је у Сарајеву одведен у логор са Трауматолошке клинике, из болесничке постеље, на штакама... У кратким гаћама и горњем дијелу пицаме, бачен у бетонску ћелију... Кривица – Србин, члан СДС-а! Ране на ногама се уцрвале. Сви су се у логору заушљали. Ветеринарски техничар Хајро Звирац, логорски медицинар, санира му уцрване ране рибаћом четком и некаквим клијештима... Батинање, свакодневно! Најчешће – у мошње... Силовање мушкараца, присиљавање да се међусобно сексуално употребљавају; забадање ексера под нокте, гашење цигарета на живом тијелу, па и у очима – све је то Страхинја Живак, жив, прво на својој кожи забиљежио, а потом и у својим књигама. Хрвати и Муслимани су у Живаковом завичају, здружено, са више од 3.000 војника, крајем маја 1992. године извршили помор и покољ. Живакове синове Слободана и Велимира стријелјали су само што су Живакови, виђенији момци Коњица и околине, а у Брадину су се били склонили, код родбине, да сачувају своје животе. У масовној гробници у Брадини,

са тридесетак убијених Срба, зликовци су их угробили тако да дијелови тијела остану доступни керовима и мачкама, звијерима и птицама. Срби су одведени у логоре у Челебиће и Коњиц, а мањи број углавном жена и дјеце у такозване кућне притворе. Силовања, мучења и убиства постала су декор ратне свакодневице. *Обредна клања и силовања*, тако их именује Зуровац.

Сурова вијест о погибији синова, мајке, ближњих и даљњих рођака, комшија и познаника, стигла је Страхињи у логор, муке да му појача али и душу да му ојача; схватио је: морам живјети, да свједочим...

Након тридесетак мјесеци одмучених у логорима *Виктор Бубањ* и *Централни зајвор*, почео је да пише књиге свједочења, збирке казивања о смрти, гоњен нагоном свједока – мученика (а исто то чини и Зуровац) да документује истину о убијању свог народа. Сарајевску филијалу крвавог ратног вршаја, са атестом ватиканско-германског такозваног (за потребе рата) међународног признавања државе Босне, и Живак и Зуровац именују стожером на гумну ширег српског нестајања. Изетбеговићеви логори од Дретеља, Челебића, Коњица, Тарчина, Сарајева, Горажда, Тузле, Лукавца, Зенице, Високог, као и многобројне *лоре* и *керестинци* Туђмановог злочинства, били су институције са амблемом *међународној признања*, а неријетко и вишенародних покровитеља и спонзора муслиманско-хрватских злодјела против Срба, српске имовине, културе...

Суверености мајичне државе Муслимана у границама данашње Босне у сулуду праксу увели су Американци, силицејским цинизмом. Како? Цијелом свијету је то у својим мемоарима признао амбасадор Зимерман. Крваву игранку на просторима некадашње нам заједничке државе Југославије финансијски је *покривао* цјелокупан ислам. Здружено, на Србима су испробали и невиђен злочин злоупотребе лажних информација. Најубојитија подвала упакована је у вијест о силовању 50.000 Муслиманки, а о силовању српских дјевојчица у Сарајеву, ритуалном *прављењу балинчади*, разни тужитељи Идризи-ифризи (Каменице) и данас се, по сарајевским медијима бездушно *ибрејше* и све злочине почињене у БиХ проглашавају легалним ослободилачким акцијама, а све катилфермане Живаку – правоснажним пресудама међународно признате државе.... Ућуткали су и Флоренс Артман, некадашњу прву сарадницу једносмјерно охоле Карле дел Понте, тужитељице у Хашком трибуналу.

Зуровац у поменутој књизи пише: *Един Гараји свједочи да је сарајевској Ромеа и Јулију, Србина и Муслиманку, на Врбањ мосту убио*

неки Херенда (Нецад, стручњак за монтирање експлозивних направа) из злоћасних **Шева**, јединице која је била под директном командом Алије Изетбеговића. (Данас се прећуткује у Сарајеву како су криминалци из Алијиних специјалних јединица силоване Српкињице изводили преко моста код хотела *Бристол* и потом им пуцали у леђа.)

Још увијек је под међународном заштитом сакривена документација о муслиманским подметањима експлозива у Улици Васе Мискина, на Маркалама, Добрињи... Не *и*ка се ни свједочење генерала Роуза да су Муслимани Сарајево гранатирани *изнујера*, снајперисали и убијали своје грађане, а уз одмах присутне телевизијске камере слали *абере* свијету да су то српска злодјела. Докле ће се о томе ћутати? Све док тај исти свијет јавно не објави како је и зашто, због којих геополитичких глобализам-утопија, префотографисана истина постала маркирна картица НАТО-силедијства.

Познато је и ко је, и колико, ставио новца у приватне џепове, као награду за злочиначке вјештине у производњи материјала за сатанизацију Срба. Дојучерашњи наши непријатељи и данас широм свијета имају макрое злочин-информација, и богато их награђују. Колико то, у крвавом збиру, кошта Србе – нико не рачуна...

А крајње је вријеме да се отвори питање истине, једне и једине, а не међународног једностраног књиговодства смрти.

Наша именована жртва и злочинаца, како рекоше и Живак и Зуровац, наши извјештаји са смртишта у стотинама књига, сложени у књиге – читуље, одавно су прекорачили државне границе. Живак је, каже Зуровац, свједочио на најпознатијем језику на свијету, говорио је, дакле, језиком истине.

У белетристичко-документарном дјелу *Књига о Страхини* предочена су и свједочења која су у посједу *Истине*, институције за прикушљање докумената о злочинима у минулом грађанском рату, а руководилац тог центра је аутор, Душан Зуровац. Издвојићемо признање кривице Есада Ланце, осуђеног у Хагу на 15 година:

... Убијен је Мирослав Вујичић, кога је убио Исмет Бајазити из Челебића. Перу Глигоревиха сам ја убио. Гојка Миљанића смо ја и Алмир Падаловић претукли тако да је умро. Стање у логору се смирило све док у логор није дошла државна делегација са Алијом Изетбеговићем. Ту су били Вехбија Карић, Авдо Хебиб и Јован Дивјак. Тада је Изетбеговић рекао да треба поубијати све оне који нису за стварање чисто муслиманске државе. Од тада, настао је прави масакр српског живља у коњичкој општини. У једном дану Мидхат Пиркић Митке, са својим Акрепима, убио је око 80 цивила већином старијих особа... (Стр. 98)

Ево и трактата једног од данашњих сарајевских интелектуалаца, наводно писца из читанке и доктора наука, Зилхада Кључанина (грешком у књизи именованог – Зијад):

Да, ја презирем Србе. Да ми се указала Алахова милост, убио бих ко зна колико душмана и скончао као човјек. Мој душманин се зове Србин. Душманин мога дјетета зваће се посигурно Србин. (...) Презир је једини однос према Србима. Презир мора постати опна муслиманске духовности. (...) (Стр. 163)

Чему данас Страхињине, Душанове и ине истине? Књиге, па ни оне вјечне, не могу да прошире људско искуство о злу. Данашњи *земаљски* судови расвјетљавају *исјини* коју им свједоче *мајстори великој смрачења*; суди се свједоцима, по налогу Великог Убице, Катил-демократе, Уранијум-ефендије!

По вољи прастаре уклетости, својствене уморном народу, ми чак имамо и институције које тимски раде на уклањању и багателисању истине. И трговина злом судбином многих свједока је у својини неких појединаца. Маркетинг људске несреће своју *фискалну* касу има и у Хагу. Многи значајни свједоци српског страдалништва, посредством међународне заједнице, исељени су у такозване *и пређе земље*, унапријед обавезани да о свему морају ћутати.

Нама Србима, уморном а можда коначно и умореном народу, Хаг је постао географија и политичка адреса наше будућности, ужи и шири завичај планетарне нам раскућености...

Па чему онда и коме толики напори свих наших Живака и Зуроваца? Кога ће, кад мајстори великог смрачења доврше свој посао на просторима историјског хришћанства, кога ће, дакле, српска истина да пошкропи алелујном ширином информације која је (ево и у овој књизи) надрасла природу документарног текста?

Страхиња Живак је своје књиге написао по налогу убијених синова Велимира и Слободана, да у велемирно-слободној скрушености на олтар било какве српске будућности принесе истину која мртве спомиње а живе упозорава – да само док будемо знали цијену своје садашњости, можемо сачувати прошлост која не застаријева, прошлост коју наши непријатељи никад више неће моћи претварати у своју историју. Душан Зуровац је исти налог добио од покојног братића Гордана Зуровца, који је *лицем на Видовдан 1992.* године отишао у легенду...

Човјечно и сачовјечно!

Миодраг Д. Ићајковић

ОЈАВЉИВАЊЕ СОПСТВА ИЛИ ДНЕВНИК СВАКОДНЕВЉА

(Срба Игњатовић, *Чим сване и друге утопије*, Повеља, Краљево 2011)

Кад се „преврели“ стваралац – а то нпр. у последње време учинише Буца Мирковић, Жарко Ђуровић, сад Срба Игњатовић и још понеко – одлучи да изнедри нову књигу песама, а за собом већ има обиман и запажен траг, то, с једне стране, доказује „вечни пламен“ којим ствараоци горе до свог краја, а, друго, да им је и лирски субјекат још врло свеж и живахан у души оклопљеној знањем и умењем а, богме, и подебљим седиментима критичарско- зналачке аксиологије!

Нема, такорећи, књижевног жанра у којем се деценијама није окушавао, чак врло успешно, посвећеник Богиње речи Срба Игњатовић. Изишавши на ту сцену још у ареи неосимболиста, уз кут величанству Бранка Миљковића, ратник на свим пољима српске књижевне сцене, ево га сада још у „статусу самосталног уметника“ с новом поетском књигом провокативног наслова – зова: „Чим сване/и друге утопије“. Поделили смо га – баш, као и сам аутор и графички дизајнер – у ствари у двонаслов. Први део је онај рез између ноћи и, наравно, требало би сна, док је други „одлутао“ у утопије и кајања! Ако је, а требало би да је тачно, по Шопенхауеру, наслов „монограм садржине“ једног дела, онда је он и овде прецизирао два света – затамњени свет ноћи, можда и без снова и жесток сукоб да се чисте савести раскрсти са утопијама! Погледајмо само наслове циклуса који су, такође, по Успенском, семиотика: „Поново говорим у сну“, „Нови Сизиф“, „Промена“, „Последњи пророк“, „Главињање“, „Оче Ноје“... Да ли уопште треба и рећи да је то, у ствари, логички след *сойсџива* (а можда и колективне анамнезе)? Намерно смо ускратили заправо први „циклус“ . „Опис“. Њега чини само једна једина песма *Чим сване*.

Шта се, заправо, догађа кад „сване“? Песник седа за писаћи сто „опчињен белином“, а његова „папирна душа“ обавља тобож „важан посао“, „уклања инсекте / једини траг краткотрајног пира“ прижељкујући да „немилосрдном руком све помете одједном и заувек“! „Протрчимо“ кроз 10 песама другог циклуса, „Поново говорим у сну“. Сами наслови песама, као и у читавој збирци, говоре „сами собом“: „Наглавце“, „Мала алхемија“, „Говорим у сну“, „Оштрећи оловку“, „Одјек“, „Невероватан народ“, „Београд

- новогодишња", „Из дневника 1", „Из дневника 2", „Кошава", „Улов"... Песник отворено признаје да „живи наглавце" (што би, заправо, важило за све уметнике, бар помало, јер су „мимо света и реда"!), застрашен од бесконачног простора „пуног светова". Од сила инерције, ето, покушава да се спасе хватањем „за сваку травку"! Јадне ли јаве кад, као у песми „Мала јутарња алхемија", спас тражимо у времену прадедова који су пили „праву кафу", док ми пијемо „згуру исцеђену из шљака"! Вилински језик нам се не јавља чак ни у сну, већ „куља... муљ... дневних наплавина" (песма „Говорим у сну"). Изопачени „оштре оловку" да пријаве комшију „тамо где треба", а човекова смрт, нажалост, одјекне једва чујним „Крццц" - као да пуца „пужева љуштурса", а „социјална карта нације", иако штампана „на првој страни новина", ипак је читав један народ стрпала у „реч остали" (песма „Невероватан народ"). Онда иде новогодишњи гламур престоног, тобож „космополитског" Београда по којем „хитају авети", шљаште „лажно сребро и злато", а Трг је „велики ноћни суд"... У две песме „Из дневника", човека, рецимо, „напушта зуб", а у другој дани пролазе „а ни клас ни петелка", „седеф узалуд зри" ка „бисер сред тамнице", док и „споља и унутра/расте туп угао", а „лажни Прометеји/висе с таванице". Ипак - песник надвикује чувену пошаст, београдску кошаву (истоимена песма), позива човека да „не глуми дрво" и да „живи бар једном"!

У свему, па наравно и у поезији, јер она је одушје (или подушје?) правих песника, овај рапсод је горљиво ангажован човек! Он је тај „Нови Сизиф", никако и неће и није „зевзек" (истоимена песма), јер њему „збир опасних вируса" зри испод ноктију"! Као кобни фатум овде се помиње - да ли случајно? - „јато црних полумесеца"... У песми „У блажена времена 1" опет искушење по несрећном Ђордану Бруну; убиће све утописте, у ствари, истина! У песми „Блажена времена 2" уз помоћ топовске цеви „... неки пајац је... први пао на мјесец"! Много црнила затамњује човекову наду, поред осталог утопија је, кад сване, и вера да ће поезија спасити Свет; овај песник здрушно верује - уосталом, као и Хегел - „у смрт поезије, крај мита", јер „Бог су одувек хлеб и маслац"! Уопште, буђење је, као у злосрећног Вл. Петковића Диса падање „с невиних висина" у кал где би

*Нишњаци... да суде,
малоумни да просветљују,
Лойуже нуде ореол,
бийшаніе светикују / .../*

Неће нас, вели песник, од кала „ни воде Јордана опрати“ (песма „Сваког дана“).

Црнило се зајазило у стиховима искусна песника, готово без наде. Овај „канционијер таме“ помало подсећа на Кафку: можда нам се чак и причинило, као Јозефу К., да пред губилиштем светли неки прозор и да је – можда – ипак човек иза њега? Зато је песми „Ахилов изазов“, финално речено, „повод за песму“! А та кафкијанска „вера“ и „светлина“ и у Србе је у имагинативном: да ће пострадавати „једном и велики кан“ чији „златни појас“ има „једанаест плоча накапаних драгим каменом, /сузама недужних“. У песми „Робинсон Крусо: Тестамент“, у драматичном самоговору, песник очекује – ето утехе – ипак, рођење новог копна /уз велики прасак“.

Следи, наравно, циклус назван „Промена“. У подоста дневно-актуализираних тема песник се ухватио, и то храбро и искрено, укоштац са „овим животом овде и сада“. Све саме, наизглед, бизарности и уклетост пароксизма потрошачког, самоубилачког, сензација вазда жељног човештва данас. „Колико насиља стаје у минут цртаћа“? А новине су за клозетску употребу – чак ни за то, јер из њих „лије густа и масна крв“ и „гушају истина и лаж“. У безименој песми зато песник жели да доживимо „крај историје“, очекује и прижељкује Незваног, а непоновљиво – вечном срботрезнику Радоју Домановићу у прилогу посвећује хлестаковљевске стихове (Гогољев Хлестаков значи – онај који зло људско... бичује!):

*на екрану вештице и вешци коло воде,
Муда за бубреге, дедовину за шрице,
воду и ваздух и уз њих божје људе
крчме као шодер, сийан камен*

Природно, у горчини због одљућености, пред љуштењем национално-културолошких и, посебно, етичких позлата, бар за утеху остају „та дивна створења“ – животиње. Једино још кућни љубимци поштују древни нагон... не глуме страст! А ко им је газда: „црвљиви лутак“! Ову поетску књигу, магистрално, прожима демитологизација свега: лажног родољубља, искварене и рачунцијске љубави, узајамне зубате тобож „љубави“, шићарцијске политике, иконографије натурене, као у дечјем циркусу, за опаку, заглушљујућу забаву светине... У песми „Мала лаж, бајка“, самокритички и сам часник, у име поштења својственој, иначе уметностима и правим уметницима, и себе доживљава сатрапски:

Посијајем омиљена Вашка, вићез Лажовчина

и њринцезу Жабу од Жада добијам за жену (...)

Бајке нису, наравно, за одрасле, поготово не за оне који у својој седмој деценији, кад осване с разлогом крикну

*Изем ти, Боже,
овај бели свет.
Да ли остиаде
неко суво место?
Суво место*

Како да, на пример, попуни на граници сужене („Ужа Србија“), згурене и збијене под Тарабићеву крушку Србије гранични формулар: „Нисам Србин – Јесам Србина“? А није само наша „ужа- (сна)“ Србија паклена мора; „и Планета цврчи као врело уље“ (песма „Похвала“). У „нашем граду“ књижевници и фарисеји иду на „парче и кило“ и „или купујеш, или те купују, / или продајеш, или те продају“. Отвара се и „Сезам старе утопије“, јер све је „галоп у грабеж и скок“, а „Промена“ је што су „госпођа Револуција и њена сестра „Евол Луција“ пале с ногу шетајући кроз нашу историју! Заиста, само приљезно, мајсторско перо може да се овако суверено игра и језиком, али и бацањем камена, али не с „витешког рамена“, него по жабокречини савременог живота и времена сипљиве кљусине тобоже „нове цивилизације“... Хоће ли, као у песми „Трулеж“ моћи поезија да као „Тигар кичмоловац“ покрене домановићевску жабокречину и „истеру акрепа из зверињака“? Да ли се то песник нада? Ако је и он визуром фаталист, макар је „пустио глас“...

Може ли песник уопште да буде бар Пророк, овакав каквим га опева у циклусу, с нагласком на том „Последњи“? Који му је то „северни град“, откуд конотација на „вунени оклоп“, може ли бар „горобиле да нас лечи, а молитву зачујемо бар у „горској цркви“? („Зимска басма“). Загледан је у „војничке фотографије предака“, али и застрашен: „Господе, зар опет рат? И хлеб нам је умочен у крв! И сви живе тек „за хлеб/ и подневни сан/ тај крајњи доказ истине о животу“ (песма „Све“). А све се променило, боље „помавило“: „доба комараца... крпеља... орлови нападају децу, чак и „стижу пчеле – убице“! А човечанство срче ли, срче „бушотине, куса мора/ трује древне реке и језера“ – као да је, после Тајне вечере, то „последњи оброк“ („Упозорење“ и „Последњи оброк)! Када ће овај свет да постане „савршен... да се „око њега окреће/ сва небеска механика“, да се прионе „на рађање деце“ – пита се одговорни,

„дежурни“ преосетљиви песник. У песми „Доказ“ одбија да буде „колатерална штета“, жртва са „залећеним криком“, па зато

*Сад идем од ћивоџа до живоџа,
убирем мед свейошћи,
Хладим се сузом и ирејем свећама,
йокопавом сени у сећање /.../*

У претпоследњем циклусу провокативног наслова „Главињање“, у песми „Господе, помози слабима“ жуди да *истина* „исплива, макар кроз фрулу од зове“, јер, нажалост, „Победници поваздан пишу историју/наместају јој главу, лепе ноге и руке“, а „прогоњени су од гонилаца били часнији и бољи“... „Голи очај“ је то, у ствари, песничко „главињање“, а њим је захваћен „цио народ“, старе „чак и мртве ствари“, „у лето мрзне вода“, „обљугави хлеб“, једино ће „губитак... да падне на равне части“. У песми „Час“, за Лазареву суботу на Цвети „године ове“, у име „цилог“ народа овај песник ће завапити: „Сада је час, Лазаре,/у стани сместа!“ Питају песника („Киничка“) шта мисли и чему се нада, а он одговара: „Боли. Лоше. Отекла“. /.../ Убиће он ту велику „жуту осу“ потајницу. Али – чему све то? „Нигде се никад не стиже/чак ни летом, а не ходом“:

*йресвукли у мудре сове:
йоцрнеле нам и исцуриле очи
на иранчици, йред екраном /.../*

Хтео „манијак“ да напише песму, али из њега „покуља тешка, / густа плетеница безумних речи! Да ли је то баш тако и – да ли је то стварно Човек, кад су два „подгојена“ егзекутора одводила Кафкиног Јозефа К. у напуштени каменолом, био на прозору? Кад већ и „тамбураши по биртијама певају: „Ај нека пропадне и није нека штета“, а још нас је Милутин Миланковић, „наше горе отргнут лист“, упозоравао: „Спремите се за потоп/већ две хиљаде и неке“. Од свих катастрофичних визија јача је ипак песничка метафора о Нојевој барци! Зато песник, над развалинама личних и свељудско-националних утопија, ипак пева неком „лудом ведрином“

*Али кажем њи, оче Ноје, време је
да обновиш своју барку.
Обнова*

Хвала врлом песнику на томе што нас је, искрено и с исусовским ранама, провео кроз све кругове личних (јер, према Сартру: „Па-као то нису други; он је у нама!”), а призвао једину наду да обнови-мо мудро, али и без милосрђа лажног морала, Нојеву барку спаса! За нас лично. За Србију. За Човека и Човечанство! Књига мудре лирике, слојевита чак и у прозирним екскламацијама, дубока као раселина на кори црног свакодневља, шкрта као препечен хлеб Исусов, „модерна” као језик којим истина и дужност песникова другачије и не може да маглу продукује и игре игра пред Апока-липсом ума и опстанка душе!

Славица Гароња Радованац

ЖИВОТ И ОНО ДРУГО ЛЕПОСАВЕ МИЛАНИН

Одлучивши да проговори о егзистенцијално најдубљој, али тиме и о наексплоатисанијој теми у нашој литератури – теми рата – Лепосава Миланин Исаковић у свом роману *Животи и оно друго* се истовремено одлучила за двоструко оригиналну позицију приповедача: исечак ратног времена и кључни догађаји дати су из позиције 11-годишње девојчице, али и готово у целини из света детињства и деце, чија је стварност (и то у најсуровијем ратном облику) у битној мери искошена и крајње онеобичена, тј. изоштрена. И у самом наслову, који говори о том граничном времену између живота и смрти, симболично се не именује смрт – она је (за дете) уз живот „и оно друго“. Смрт која се догађа свуда околу, деца покушавају да сместе у свој мали, а тако оригиналан и понекад генијалан појмовни систем, покушавајући да протумаче ту патолошку креацију одраслих (рат и насилне смрти).

Нараторка и истовремено главна јунакиња, једна паметница и мудрица (која ће, заправо, остати једини сведок приче), почесто показује и наднаравне способности, тамо где се затекла у избеглиштву – она другује и именује дрвеће (храст ће јој својом шушњином на тај начин јединој и спасити живот), присно је стошљена са биљем и сунцем – а тај облик анимизма и аниматизма активираним прастања првобитног, архаичног човека стошљеног са природом, кроз психу девојчице, недвосмислено су на много места истакнути: „...Запад пламти у његовој оголеној крошњи; претворен у огромну буктињу, храст надзирава сву околину неким својим знањем које ми немамо.“ (111) „Прво што поново дарованим рукама додирнем, кора је храстовог стабла.“ (119).

Наднаравне способности девојчице и њена првобитна „обежењост“ – то су њене болесне шаке у стању распадања као симбол са којима повест и започиње – очитују се у присном друговању са природом. Захваљујући молитви девојчице под брезом, дешава се и њено чудесно излечење. Попут пророка, за седам дана, како је прорекла себи и укућанима, гледајући у небо и звезде, девојчица ће оздравити. То је снажан религиозни уметак и подтекст у читавој приповести (и није једини), као важна религиозна потка и људска **потреба за чудом** (које се ипак, глобално – у рату – **није** са њеном породицом догодило – у смислу спаса, па ту имамо фино промишљање о човеку, вери и чуду, у стилу неких приповедача Данила Киша). И много других елемената овде такође посежу са

саме границе митског и архетипског, чиме се постиже полифоничност и вишезначност ове прозе, те се уистину може говорити о њеној оригиналности у пуном смислу. Уз ту исконску противтежу света природе ратном бесмислу и уништавању које производе људи, пацифистички однос и отпор који ова књига нуди целим својим (обимним) садржајем, њена је основна одредница – јер, као што рекосмо, већи и највећи њен део дат је из дечије перспективе (па је ово и својеврсна афирмација детета и детињства у нашој тзв. озбиљној књижевности). Можда и превелик простор дат је дечијој способности да у свим предметима види живо биће и да их оживи речју, језиком, као и да опет, све метафоре које употребљавају одрасли, а које су прешле исти тај пут од мита ка језику, деца буквално схвате и врате у првобитно стање:

„– Кад мене и беда време однесе...каже Маја беду.

А мали братић:

– Ја цу пуво луке да му везем, не може онда влеме да те однесе.”
(238)

Иначе, роман у целини започиње, односно враћа у српску књижевност једну стару / нову тему из Другог светског рата, а то је геноцид над српским народом у Хрватској. Готово је невероватно да ми до сада нисмо имали роман (и то велики) о овој тематици (сем неколико значајних приповедача и приповедака), књижевно невалоризованој и оптимално неисказаној, а једној од најтежих и најболнијих тема из Другог светског рата на овим просторима.

Роман Лепосаве Миланин управо ту тему ставља у своје средиште. Ма како апсурдно изгледало да једна београдска породица након бомбардовања Београда 6. априла 1941. потражи уточиште у родној кући оца породице, у Хрватској (негде у Лици, на граници са Далмацијом), ушавши у њу истовремено са успостављањем озлоглашене НДХ, и како се касније сликовито у роману каже, право „мечки на рупу” – симболично, и ова породица поделиће судбину на стотине хиљада невиних српских жртава, побијених у невиђеном геноциду над једним народом, само зато што је био источна варијанта исте (хришћанске) вере, па тиме овај роман представља значајан књижевноуметнички споменик свима онима рођеним и вековима егзистирајућим у Хрватској, а уништеним управо онако како је било и са породицом у овој књизи – до последњег, и најмлађег члана, без трага и помена, и то нарочито у прве две ратне године 1941–42, што је време које обухвата и овај роман.

Зашто ме нараторка и целокупна атмосфера овог романа готово читавим својим током подсећала на *Дневник* Ане Франк, само, у много раскошнијем и полифонијем виду? Да ли због сличних

година обе девојчице, са особинама ране и задивљујуће зрелости и надарености, са потребом да све (у исто недоба – Другом светском рату) ставе на папир? Или, због тог финалног утиска – након много времена присног друговања, уласка у атмосферу и свакодневицу скривених укућана, њихових потреба, психологије, особина – присуствовати, и не прихватити то, да су сви (сем јединог сведока) у једном тренутку побијени / нестали? Док су родитељи и бројни невољници у *Дневнику* Ане Франк Јевреји скривани усред града у једној згради, дотле укућани и главна јунакиња у роману Лепосаве Миланин: Ђед, Маја (деда и баба) и петоро млађе браће и сестара живе изоловано у старој кући на брегу, на запуштеном имању са дрвећем и погледом на реку, и као у зачараном замку усред (не) времена, упућени су такође само једни на друге у тој добровољној изолацији, са мноштвом дијалога, покренутих дечијих питања, из чега су добро насликани и њихови карактери. До њих стиже само чича Средоје, који је такође чудом преживео усташки покољ, он им доноси вести, потрешштине, ту је и тајанствени сусед на коњу који доноси кафу и има емотивну романсу са Мајом, егзотична Циганка Џида, скоро девојчица, али већ оличење пробуђене еротике и за децу важна станица у сазревању пре насилног згаснућа (за све ове ликове, сем Средоја, такође се после посредно сазнаје да су побијени). Тако се са неком језом круг око скривене породице сужава (Истрани, избеглице од преко пута - нестали, стриц и стрина са нејачи преко реке, посредно се сазнаје, једне ноћи поклани, са сликом куће у пламену), најзад и оближња црква и православни свештеник – њихов једини контакт са светом – такође пред крај нестају у пламену, са поруком да се и њима круг смрти стеже, и све је ближи. И као што смо у *Дневнику* Ане Франк већ били присно везани са свим њеним укућанима, у њиховом присилном заједништву и несавршеностима – знајући да су сви одједном откривени и одведени у логоре, тако ће се и завршни чин српске породице у роману Лепосаве Миланин муњевито одиграти и завршити. Разлика између два сведочанства јесте та што ауторка *Дневника*, Ана Франк, такође није преживела, и остало је иза ње само писано сведочанство – аутентичан дневник, док овде управо у врхунској фикционализацији и стилизацији – једино главна јунакиња, нараторка, преживљава – са потребом да сведочи о свему, овим исказом. И чини се да је тек сада српска књижевност добила такав, рекла бих, преко потребан овој култури и памћењу, роман о геноциду над српским народом у Хрватској у Другом светском рату, што је светска књижевност са *Дневником* Ане Франк о геноциду над јеврејским народом, већ одавно имала.

Управо бих издвојила последње поглавље овог романа као уметнички најјаче и најпотресније, где је ауторка постигла завидан степен тзв. „естетизације ужаса“. Све је дато такође из наглашене дечије позиције, у крупној метафоричности, тако да долазак на капију двојице у потрази за Србима (заправо денунцијаната), девојчица тумачи као њихову жељу да прочитају њене песме (исписане ћирилицом по тарабама), а сâм тренутак судњег дана, који породицу затиче на окупу у главној соби, баба коментарише само једном речју „Готово је“, а деда „Ћирилица“, и то су последње речи изговорене у овој породици. Зграбивши најмлађег брата, девојчица нагонски бежи из куће на споредан излаз, али братић, коме је то све непојмљиво узбудљива и весела игра, вришти и отима се, тако јасно означавајући путоказ њиховог бекства да га девојчица оставља. Ту се дешава, по мом мишљењу, и најдубљи чин ове егзистенцијалне драме, личног бола и каснијег моралног преиспитивања – у име живота, да би бар неко остао, девојчица жртвује братића, а сама добро познајући стазе, скрива се у душљу храста. Све је у овој прози потом ехо, али снажне резонанце, где се у симболичким резovima попут античких трагедија даје сама суштина и последице крвавог чина: исказ је загрцнут и згранут над ужасом ратног злочина. Како сама нараторка после каже, сестрицу коју је посебно волела, нашла је умлаћену тојагом, братића који јој се отимао свег избоденог у трави, друге није ни стигла да види јер су сви у кући изгорели. Склоњена у стабло храста, као поново активиране неке врсте прелогичног анимистичког искуства, или обреда у храму-заштитнику, гледајући запаљену кућу, – Ђеду и Мају, брата-памятњаковића кога су звали Тесла, а који су сви у њој страдали, каже, није ни стигла да жали.

Као епилог – који је делимично дописан, а делимично га читалац домишља – пребацивши се вероватно преко оног чича Средоја поново у Београд, девојчица долази у поново спојену породицу – мајка, која је све време била тамо и отац који долази из заробљеништва над неотпакованим кофером пуним дечијих играчака, симболична је сцена која заокружује ову повест.

Роман повремено оптерећују преопширни дијалози, и то у сегментима, на пример, расправама бабе и деде у чисто тзв. научном дискурсу, који као вид ретардације ометају главни (поетски) исказ и ток радње. Иначе, дечији дискурс је сјајно погођен, са доследним запостављањем књижевне норме и језичким играма. У композиционом смислу, такође, можда би епизода девојчициног сећања на предратно београдско детињство у имућној породици пре дошла негде на почетак романа, у функцији разбијања (досад-

не) свакодневнице и претежно дијалога, уместо што је стављена пред саму завршницу романа, која је ионако активирана судбоносним и трагичним догађајима. Ипак, језички квалитети су неоспорни: дечји говорни идиом, дат ван књижевне норме, пасажни уметничке нарације, густе метафоричне реченице којима је описано одрастање, сазревање девојчице (деце), буђење ероса, љубавне теме, заправо све што и чини живот – скица су у малом сваке природне људске тежње за пуноћом доживљаја живота, па чак и у овом случају, деца, већ осуђене трагичним сплетом историјских, националних и верских околности, да никада не одрасту, односно да никада не доживе пуноћу оптималног људског живота, што и јесте главна вредност овог романа.

Као у великим романима, у роману Лепосаве Миланин Исаковић покренута су најкрупнија питања људске егзистенције – сем смисла живота и, нарочито, смрти, што је лајтмотив романа (истакнут и у наслову), много простора у дијалозима укућана дато је питањима људске душе и њене бесмртности (снови, интуиције), али и питању родне равноправности, тј. женском питању (расправа између бабе и деде), и то је све фина филозофска потка овог романа.

И још нешто: на почетку новог века, када је постало скоро јеретички написати обимну књигу, нарочито роман од око 450 страница, када кроз прозаичне диктате тржишта издавач инсистира и тражи од писца да пише кратке и питке романе, „који се добро продају“, роман Лепосаве Миланин је велико охрабрење: да се и даље може и сме писати роман према потреби теме и мери свог талента, а да је обим романа управо адекватан ономе што се има и мора рећи, несамераван икаквим тренутним спољашњим факторима и ограничењима. И у том смислу роман Лепосаве Миланин представља датум у српској књижевности, а Српска књижевна за друга овим се издањем представља као доследан настављач и чувар најсветијих закона уметности и важних дела српске књижевности.

Милисав Миленковић

ПОЕТИКА НАРАТИВНОСТИ

(Александар Лукић, *Кукавичлук*, Браничевско-стишка књижевна заједница, Удружење књижевника Србије, Библиотека „Србољуб Митић“ Мало Црниће, 2012)

Александар Лукић је озбиљно песничко име, препознатљив глас у савременој српској поезији. Романсијер и драмски писац, преводилац и колумниста, он је пре свега песник који се деценијама из књиге у књигу потврђује као аутентични творац поезије која је стекла и стиче своје место под српским песничким небом. Већ својом првом књигом *У вагону Розанова* најавио је своје несвакидашње и оригинално стваралаштво, што је изборило угледну Бранкову награду. Потом су следиле песничке књиге *Оснивач подземне престонице*, *Европа*, *брод лудака*, *Легенде о рамондама и ружичастом песку Месечевог смакнућа*, *У долини зидова*, *Јаспис*, *Не спомињи Ђавола* (награда „Раде Драинац“ за 2010. г.) и *Савремени ушкопљеници*.

Књига у вашим рукама именована је као *Кукавичлук*, што је изазовно поигравање са смислом и самим поетским чином, али у чијем значењу лежи и својеврсна морална и хуманистичка замка. Песме су сложене у два циклуса: *Брегунице* и *Други живот*.

Ово је десета песничка књига Александра Лукића и она долази као (не) закаснили одјек на догађаје и време последње деценије XX века у већини песама, мада има и оних које су ближе једној сетној, само понекад и опорој, лирској линији певања. Оне не искаљују онај део ове књиге у којој се пева и мисли, критички наравно, о том времену и његовим идеолошким и политичким одредницама. Употпуњавајући радну и стваралачку биографију Александра Лукића, неопходно је навести његов ангажман као уредника угледног чаописа „Браничево“, као и истоимене едиције у којој се уочавају књиге које смело и оштро третирају савремена збивања и кретања у друштву, култури и књижевности. Такође је запажена и линија залагања за превредновања у нашој савременој књижевности. Значајна је интелектуална активност Александра Лукића као колумнисте и његово критичко залагање за идентификовање појава и понашања које пркосе трајним вредностима. Али останимо, ипак, на терену поезије.

Има код Хелдерлина стих у коме се пита чему песници у оскудним временима. Иако је та дилема изречена још у касним го-

динама осамнаестог или раним годинама деветнаестог века, она је остала заувек актуелна и подједнако изазовна за сва времена, јер су оскудице сваке врсте, али увек као притисак на људску личност, биле присутне у свим и политичким и друштвеним односима. Наравно, увек су се пројектовале у променљивим облицима.

Оскудно време је осетио и Александар Лукић реагујући својим виђењем и доживљајем Богојављења 1993. у Београду. Несумњиво да се горчина оскудности тога времена последње деценије двадесетог века утиснула у свест и емоције неколиких генерација, али песник емитује, загрцнут згранутошћу и глабу и сазнањем да је и смрт узалудна, суморну слику зиме наших невоља и немилих недаћа што су се над народ надвиле. Немоћан, али огорчен, огласиће се вапајем, скоро криком: „О, Боже, како да ти се жалим невидљивом?“

Не теши га ни помисао о сопственој смрти, као жртви за спас оне напуштене девојчице из основне школе или чак самог Бога. Одједном бива свестан да његова смрт не би била догађај у овом невеселом крају, нити „достојна Богојављења“. И кад пева О невиности, Александар Лукић залази, понире у ововремена искушења и наслућује опора сазнања којих се олако не клони, него им се супротставља. То га утолико испуњава да му се и љуљашка детињства преображава у омчу обешену о брестову грану његовог живота. А то је време кад се „социјализам пумпао као гајде“, које он не памти бадава и зато упућује изазовни позив, који ће, можда, будуће генерације, још идеолошки неострашћене, опоменути: „Нека нико крећући се ка вечности/ Не ћути на том путу.“

А на том путу сретаће се са својим и нашим животима сажетим у разгледнице које смо уз пут упили у вид, сећања и памћења, а на којима су мора, перони, љубавнице, порушена немачка гробља, Принципови пудњи, а све уз балалајку Титовог социјализма. Сит свега тога, он се иронично огласи: „Бестрага нек иде савест!“. Мало даље или мало ближе себи и свом песничком бићу, исписује слоган који може да буде и графит: „Поезија је савршен злочин!“ А притом не изоставља себе и признаје: „Моја...“

Све су то одједи изазвани несносном јеком ужаса последње деценије XX века, који су се слегли у души и свести песника Александра Лукића. Он се не либи да себе и своје трауме, наталожене страхове и разбољена сећања сажме у себи и да се кроз њих идентификује. Он није дежурни хроничар једног времена, ни сведок израњављеног живота, он је живи и аутентични творац, сâм стваралац тога, како сам каже, „ужаса“ и доживљеног и, ево, сад убедљиво, емитованог. Тај „ужас“, надошао споља, из времена лоцираног као

последња деценија XX века, тек се у његовој интерпретацији разбуктао у пожар који је гутао и давио, рањавао и богаљио. Можда он и не би био тако рељефно и поражавајуће стасао да га Александар Лукић није самерио у свим његовим нехуманим димензијама. После ових стихова и песама у којима цветају „ужаси“ и (не)људски терори, бар како их песник сеизмографски прима и региструје, све се стиша и разапне се бело платно нежности: „Пулољак јутарње руже до поднева се лагано расцветава...“, лирска мелодија постаје „невини део благе мадоне“ и песник се „кукавичлуком“ правда, „налази безброј оправдања да не поцрвени од стида што се затекао на овом свету „немоћан“. А тај његов „кукавичлук“ је висока скала његовог моралног и хуманог чина, сам себе и прекорева и оптужује, а вероватно, је и очајан што је био немоћан да се злу супротстави.

Усуђујем се да овај „кукавичлук“ и признање и оправдање схватим као позив на проверу поетичке снаге и уверљивости ове поезије која је зашла у идентификовано време. Иронично поигравање са савременим песницима је негативна паралела којом се Александар Лукић од њих удаљује, у намери да себи и својој поезији крчи сопствени пут и дефинише личну оригиналност. И он, опредељен и својом поетиком заклет и заточен, скоро тријумфално укликне: „Мало је сапутника те сорте.“ Сапутника у његовом „кукавичлуку“, исписаног „снежном чистотом“.

Својеврстан поетски алиби себи и својој поезији прибавља оним стиховима исписаним на плафону породичне библиотеке у Мишљеновцу, а чији су аутори Рилке и Гете, Елиот и Паунд, усамљени Пастернак. Преживели стихови, исписани братовљевом руком, преживели су и постали стубови идентитета и поезије Александра Лукића. И континуитета ради, у ствари доказа да он непрекидно траје у поезији овог песника, треба рећи да је све ово објављено у претходној песничкој књизи његовој, под називом Савремени ушкопљеници.

И у песничкој књизи *Кукавичлук* Александар Лукић доследно и поуздано наставља непрекинуте нити којима је везан за савремене животне теме и певајући о њима развија свој, скоро непоновљив приступ, а који се огледа у реској и критичкој опсервацији, која није само рационално евидентирана, но је зачињена оним црвенилом које боју добија од страсти и узавреле крви. А да би све то његово поетско трагање добило што аутентичнију ознаку и укус животног и, често, пресног и сировог, он је склон да иронијом и гротеском, али и неочекиваном лирском нежношћу, све то прелије и нехајно пред читаоца распростре.

Још једна је црта ове поезије – својеврсна депоетизација, залажење на поетичке странпутице да би се стигло до гротла, до самог њеног језгра. Отуда је целокупна поезија Александра Лукића поетика наративности. Свака његова песма, или бар свака, има за окосницу детаљ, увек животни, који се асоцијацијама разлистава, те следе наноси слика и мисли у којима се читалац одводи у лавиринт трајања и трагања, а Аријаднина нит се скрива, али и проналази. Та наративност чини изазовну страну њену и мами да се, следећи њен ток, низ њу крене, да јој се читалац пода.

Отуда и она обасјаност неким давним светлом или слутњом неке могуће радости, кад вам пред очима затрепери нежан усклик: „О ви мале препелице...” И то вас као читаоце истовремено и прене и разгали, учини да што убедљивију слику и одјек ужаса примите и као свој доживљај, део вашег горког живљења у последњој деценији XX века.

Божа Стаматовић

...ПО ЖУПИ!

(Милосав Буца Мирковић, *Моја Жуџа, моја Океанија, Љубостиња-Трстеник* 2012.)

*Моја Жуџа, моја Океанија,
свешћеница од њоболаца и од канија,
и од росуље као Осирва Фарска,
јејачка, нејачка, винарска и царска!*

У делу сваког песника увек се може наћи много тога што може бити доступно само онима који живе на истом простору, или говоре истим језиком као песник сам. Иза ових стихова Милосава Мирковића који су пред нама, препознајемо меку али будну свест. Сви знамо, песма није само знање и свесност, већ и долутали шапат који чујемо, ослушкујемо живећи и онда када свесно не знамо да се тај унутарњи глас уписује у наше тело и душу, остављајући у нама своја разнолика знамења, нешто што ће се касније, и нашим радом и нашим умећем, претворити у песму која је наша најдубља веза са самим собом и околином, са људима и светом у коме живимо.

Можда је примордијално владање ишчезло, али се у песничкој носталгији враћа. То је говор неке заборављене невиности; увек ћемо сањати да смо били у рају! Песничково преовлађујуће осећање је нека врста благог нестајања, у кишним јесењим данима, недогледаним зимама и самоћама. Из оваквог простора и окружења потичу речи, слике и визије преточене у ове искрене стихове. Животу је неопходна опчињеност ма како је звали. Ми стално нешто иживљавамо, покушавамо да нађемо изгубљено, док у ствари лагано ишчезавамо. Бекство из сивила и свакодневне тривијалности, од упорног мириса „неопране душе“: поезија је за Милосава Мирковића истовремено оно што га смирује и узнемирује, што, у сваком случају, богати и драматизује његов живот:

*Земља оморике, лозе и костирџиша,
Сојенице што их смола вековечи
међаве издаве, суманутих киша,
усова њролећних и њшеница њрећних.*

Милосав Мирковић, песник, несебични народски и варошки, жупски лаутар, путник по Жупи, поета који конкретизује и обогађује

свакодневни уско архаични говор свога корена и завичаја. Песник моравских врбака и жељинских ливада, песнички ангажовано и полетно, пева живу и живописну поему језиком својих праотаца, лексички богатијим и хумором заигранијим. Тако жупски изнедрен дијалект обнавља песничко право и културну дужност наследника и повратника говору и твору језичких и неимара и надничара, како је говорила наша велика Исидора Секулић.

*У ајрилско ѿдне оіласио кос је
да іалица свуда као киша іада,
іљуштіи сунце јарко ко нечујно осје
из стіо водоскока, іірисіио водоіада.*

Милосав Мирковић зн0:а да би песма овладала лирским ходом, нешто од логике и граматике свакодневног језика мора бити жртвовано. Оно што је одвећ јасно, дословно, у поезији се јавља као *сметња*, као нешто што подрива поетски начин тумачења света. Логика лирике се повинује логици аргумената, доказивања, разлагања. *Лирско* препораћа реч, снажи њена могућа значења, преобликује језички материјал. Песниково оспоравање граматике *ојшерећује* језик његове песме, али смањује растојање између знања и постојања:

*У Срњанима кујина до колена,
Ускриња зора у ладолежу,
Средоземље свайшовској іолена
у несвесіи баца равнойежу.*

Песник и завичај? Или: песников или песнички завичај? Или завичај у само једној песми? Може се слободно рећи: да је песников завичај *његов језик!* Или да је песников завичај, што би рекли надреалисти, *његов сан* и даље: песников завичај је он сам, као Бранко Радичевић по Стражилову; Душан Матић по Багдали; Милан Дединац по Црној Гори; Оскар Давичо по Копаонику; Десанка по Бранковини; Петар Кочић по Змијању; Бора Станковић по Врању; Вељко Петровић по Сомбору; Добрица Ћосић по Дренови; Милосав Мирковић по Жупи!

*Уз реку Расину бисірија од шасле,
мујна и бећарска кад крене зајржом,
ливаде росуље к0 јейрве срасле
за колевком дубљом и бисаіом бржом.*

Песма над песмама *Моја Жуџа, моја Океанија* Милосава Мирковића пише се већ дуги, дуги низ година. Ово је омаж песника свом родном крају. Ово су његове сензације исказане на једини могући начин: кроз стихове писане говором по Жупи! Милосав Мирковић пише лепршаво, нежно, пише изузетним лирским набојем који је у потпуности овладао његовим бићем. Он пише завичајем, јер завичај, тај рајски предео, његов је језик, његово биће, његов песнички хабитус. У његовим распеваним стиховима никада нећете наићи на неку ружну реч. Тога у његовом „завичају“ нема!

*Младо вино брзо ђоји малијане,
у бачвама ђуним музика се слуша,
већ ојшиче берба на све четри сџране,
док нам црњак ђочи мој кумић Калуша.*

Свакодневни живот Милосав Мирковић конкретизује речима, читавом бујицом топлних распеваних речи. Може ли ово да да значи да је то један *јенијални људски документи* илити пак не? Његов дискурс потврђује да поетска експресија једног људског бића које се налази на прагу свог самоуништења не мора неминовно да буде *само ђразна и лажна ђоза*, можда баш поетска експресија на неки начин као психоаналитичка терапија помаже том бићу да даље живи.

Јасно је да ту, поезија, још једном, има спасоносну мисију. Она делотворно делује на нарушено психичко здравље. У овој песми над песмама Милосава Мирковића, величина и узбудљивост његове лирике делује као еликсир за све јаде које сколају једно људско биће.

Своју песму над песмама Милосав Мирковић поделио је на два циклуса: *Моја Жуџа, моја Океанија* и *Наша Жуџа, наша Океанија*. Поезија богата као мрезга од ораха: један тон а хиљаду вијуга. Сви љубитељи поезије морали би устати и зорно поздравити ове стихове, стихове природе, љубави и животу:

*Брејови су козји, долине ламије
Канавци цвешају, уздишу шамије,
у осору орах, у ђрисоју ариши,
ишћо је Жуџа млаћа иши све више сџариши.*

Данко Стојић

ИНТЕЛЕКТУАЛНИ ПРИСТУП ФАНТАСТИЦИ

(Иван Вукадиновић, *Јеретици Аларџе*, Драслар партнер, Београд, 2012)

Иван Вукадиновић (1974) реномирани је писац епске и научне фантастике. Учио се пре свега на Толкину и Лавкрафту. Његова трилогија *Три јоблина* (*Вечна ватра*, 2007, *Скујшар*, 2007 и *Зора новој дана*, 2009) представља парафразу Толкиновог *Господара прсиенова*, што је Вукадиновић истакао већ од почетка овог циклуса.

Његов роман *Аларџа* (*Краљевство подземља и земље*), објављен 2010. године, представља увод у нови циклус романа, заснован на истраживању измаштаног подземног краљевства. Тако Вукадиновићев актуелни роман *Јеретици Аларџе* представља неку врсту наставка претходне књиге.

Вукадиновић је писац који поседује одлична знања из многих научних и паранаучних области; у том смислу је крајње занесен. Књишка знања хране његову машту и нагоне га на разноврсне спекулације, а то води у уметност, у сложену романескну композицију подупрту туђим и пишчевим идејама.

Окосницу *Јеретика Аларџе* чини група руских истраживача која хоће да истражи подземни свет Агарте. Паралелно с тим, писац се бави догађајима из далеких историјских епоха.

Роман је подељен на три дела. Вукадиновић је иначе склон цитатима, па је за његову књигу одређујући овај Шопенхауеров мисаони излив: „У част хришћанског бога крварило је неупоредиво више људских жртава но на олтарима свих паганских богова заједно на обема половинама кугле Земљине.“

Вукадиновић је заокупљен многим мало познатим феноменима, као што је, рецимо, палеомитологија. Професор тог предмета обрађивао је, бавећи се Ведама, арктичку хипотезу – порекло човека са севера. Помиње се скривена историја и могућност да потичемо од ванземаљских предака. Поједини хиндуистички теолози сматрају да су Веде вечне и да их нису створили људи. Веде су, иначе, најстарији споменици санскритске књижевности. Претпоставка је да су Веде написане пре шест хиљада година, кад Библија датира почетак света и кад су подигнуте прве пирамиде у Египту.

Главни јунаци *Јеретика Аларџе*, Џориг и Анушка, баве се мегалитским стубовима постављеним у више земаља од Русије до Исланда... Осим истраживачке страсти, везује их и снажна узајамна сексуална привлачност. Осим палеомитологије, у роману се го-

вори и о древним језицима, живим језицима, квантној механици... Џориг је нешто од тога научио у самој Агартти. А Анушка се изјашњава, након разиграног разговора после којег је наступило тупо гледање у ТВ екран, да је члан Јулијанових отпадника.

Вукадиновић, бавећи се Јулијановом епохом, говори о неделина хришћана, без обзира на милосрђе које њихова вера проповеда. Вредан пажње је разговор младог Јулијана и бискупа Георгија, везан за младићево питање која је најважнија Божја заповест. Парадигматично је ово Јулијаново питање Учитељу: „Одакле долазимо, куда идемо и шта је смисао нашег животног пута?“

Такође је занимљив увод у мистику, не може бити популарнију област. Очигледно је да Вукадиновић суверено познаје различите религије, што доприноси занимљивости, па и мисаоности *Јеретишка Ајарџи*. Говори се и о читању мисли, што је делимично могуће ономе ко одлично влада невербалном комуникацијом. Али, поменуће Вукадиновић и телепатију.

Вукадиновић се доста бави (псеудо)историјским хипотезама, па тако разматра, на пример, једну геополитичку подударност везану за бившу Источну Немачку. Можемо запазити и неке спекулације везане за ставове публицисте Јована Деретића, кога Вукадиновић иначе не именује и не ослања се на његове „теорије“.

Збивања у роману сежу све до земље старих Инка.

Нема никакве сумње у то да је Вукадиновић добар, увежбан и занатски поткован писац који влада техником и архитектоницом сложеног, полидимензионалног романа од око 270 страна. Он има смисао за стил и језик, те му је стил прилично чист, нимало загађен утицајем свакојаким туђица и језичких несувислости и нелогичности.

Даље, он пише веома занимљиво, што значи да *Јеретици Ајарџи* могу бити својеврстан бривијар за љубитеље мистике и окултизма, који би несумњиво били у стању целу ноћ да расправљају о хипотезама нашег писца. Међутим, роман може да заинтересује и љубитеља књижевности који није занесен идејама типа „Смак света је у току!“

Вукадиновић, који је, судећи по белешки о писцу, дипломирао на Факултету организационих наука, преоптерећен је математиком, па је учинио исту грешку као и Томас Ман с музикологијом у *Доктору Фаустусу* – поједине делове свог романа преоптеретио је стручним терминима (у случају ове књиге и математичким формулама), које нико под милим богом не може да разуме!

Оно што Вукадиновићевом роману ипак понајвише недостаје, упркос изражајним донетима, јесте брига о језичкој чистоти и правилности. Аутору не би шкодило да, ако ништа друго, помно проучи бар неке од одредница у *Речнику језичких недоумица* Ивана Клајна...

Бора Рајковић

ЗАХВАЛНОСТ ЗА ЉУБАВ

(Миомирка Нешић, *Венац од сонета*, Народна библиотека Смедерево, Смедерево, 2012)

Љубав је доминантна тема смедеревске књижевнице Миомирке Нешић у свим њеним до сада објављеним делима. Љубав је за њу сам **живот** окупљен на једном месту: радост је и бол, стварање и рушење, стицање и губљење, тражење и налажење, састајање и растајање, рађање и умирање. Она је једини доказ да смо се заиста остварили у реалности – али не само кроз јаву, већ и кроз сан. Она је једина прилика да се умакне **самоћи** и да биће (па и оно платоновско) поново постане целина. Ни **лепота** не може да постоји ван љубави јер се само у њеном крилу може родити. И то је Миомиркина једначина са два позната елемента: љубав је и живот, и лепота, а четврта константа – самоћа – црна је рупа у коју се све сурвава ако нема љубави. Пред љубављу и опасношћу да се она изгуби и рат мора да оде у други план (њени романи *Мачем од месечине и Ваздушна ојасносћ*), њоме је испунила странице своје књиге есеја *Злаћине ијице* пишући о писцима и делима које воли, уплашивши се да је остала без ње, пројуриће кроз све димензије да је тражи у роману *Кроз олегалу*.

Изгледа да ју је нашла у најскривенијем кутку свемира – у сопственом сећању и ево где је износи пред нас у свом лирском првенцу *Венац од сонета*. Сплела га је од захвалности онима који су је волели, онима који су јој дали прилику да дарује сопствену љубав, земљи и граду који је спасавају да не буде сасвим сама. Изабрала је за то најтежи начин – сонетни венац, којим је себи наметнула строга правила која се морају поштовати (број стихова, одређене строфе, ритмички распоред и сливање у мајсторски сонет). Тиме је примирила своја осећања и спасла се од патетике, што је стална опасност за песнике који певају о љубави и, поготово, из љубави, као што чини наша песникиња. Зато овде нема пламеног руменила младих образа јер су га заменили топла оданост према онима које је волела, сетна контемплација о протеклом времену и трагичном напору да се приближи вољенима њиховим враћањем у песникињину садашњост или њеним преласком у њихове просторе. Све, све је боље, казује стални декор ове поезије, од ужаса да се буде сâм, са чим нас је ауторка већ упознала у својим прозним делима.

Украдена љубав

Очеву љубав су јој украли још док је била у пеленама: високи идеали слободе и једнакости одвели су јој оца Светозара у борбу и смрт. Чежњу и патњу коју је због тога пронела кроз цео свој живот Миомирка је сада преточила из себе у овај особити сонетни венац. Због тог непребола песникиња је кренула да обиђе све познате и непознате сфере не би ли допрла до оца сновима и надањима кад се већ другачије није могло.

Али већ на првом кораку, у првом сонету, мораће да постави суштинско питање – зашто: ко су ти дрзници који се усуђују да деци ускраћују ничим заменљиву родитељску љубав, негирајући тиме и сам божански чин стварања? Трагање за тим одговором било би довољно да испуни садржајем цео венац. Међутим, Миомирка своју упитаност храбро ставља на мало очекивано место – имају ли право и родитељи да због својих идеала жртвују срећу своје деце:

*Зашићо јурићии звезду која сћиреми нестћварном лећу
Ако све жеље йлаве остћају у варкама и дујама
Ако идеали йостћају йрах у можданим вијујама*

И, пуна неисказане љубави, као да се уплашила јеретичности свог питања, већ у следећој песми налази помирљивији одговор:

*У мени зри ћивоја мисао насилно йресечена у лећу
У мени док дишем живиш и хћење ћивоје слови
Трајеш кроз моје тежње у сваком йокрећу
Можда ће ћивоја йаћиња да донесе квалићейи нови
Јер насиље не може да зайали искру из времена...*

Оно мало успомена што су допрли до ње и недоживљени додир родитељске руке премало је да га тражи и налази у оновременим пределима, па песникиња мора да се запути у звездане – рајске и друге просторе, „где могу вајати твој лик у нестварној глини ” и „твоја ме љубав чека и вечни спокој влада”, не би ли га бар на тај начин на трен отела „из мрачног непочинка”. Путовање лакокрилим сновима могло би да доведе у питање истинско постојање њеног зачетника, па ће морати да се врати успоменама (сонети 3, 5 и 14) које су исто толико неухватљиве као и снови. И нада је од истог материјала, па зато мора да утрне и сведе се на очекивање сусрета у другом свету, јер тамо мисао не допире, јер све је „прах и ништа”

и „дух наш урања у вечну тишину плаву“ и „звездано јато се комења и у црне рупе пада“. Али, ипак, не може да се одрекне царства сенки – последње шансе за будући сусрет са вољеним, уверена да љубав оплемењује и тај негостољубиви простор испуњавајући га добротом. Љубав, као и свака снажна енергија, никада се не гаси, а песникиња јој осећа моћ у пулсирајућем немиру јер она је кадра да покрене и тај залебени простор.

Песникиња не пристаје да се одрекне наде у сусрете са вољеним, мада – где људска мисао не доспева, тамо продире нада. Драга лица су нам као узор и подстрек и сусрећемо се са њима у одајама сна и посрнућа; „на крају нашега пута можда ипак светлост сине“. У тој, дванаестој песми, није само овај стих у служби наде већ и речник којим се аутор служи, јер су ту и **светлост, сјај, дуга**. Али већ следећи сонет је песма посрнућа: песникиња не налази уточиште, јава је последње рочиште, бољи живот не само да не налазимо већ не можемо ни да га измислимо. А нема друга ни утехе, не назире се вечни живот, нема пута до неистражених димензија – нико се из њих не враћа: „Алхемија бола и очаја људског шири се до бескраја“. Па, ипак, отац није само непрекидива чежња и потрага за идентитетом, љубављу, већ и подршка да се не потоне у животу који једино и познајемо.

Љубав заштитница

Док је у оди посвећеној никад виђеном оцу приметна потпуна одсутност свега физичког те песникиња трага за њим у вишим, духовним просторима, у венцу исплетеном *Мајци Драгослави* став се посве мења: од бешике па до зрелих година мајка јој је неговатељица, васпитачица, учитељица, заштитница и подршка у школовању и животу. Та тиха и крхка жена је сву љубав према прерано убијеном мужу и сва мајчинска осећања удвојила према свом једином детету. Зато за Миомирку мајка није само симбол универзалне љубави, већ и остварено породично гнездо, икона на коју се угледала док је стасавала и налазила своје место у животу. Отуда овај венац није само ода захвалности, него и химна храброј и самопожртвованој родитељки која се одрекла многих животних радости да би могла да се у потпуности посвети детету. Добар пример за то је песма 11:

*Планина завичајна у њвоју се лејоју клепа
Ти си моћно биће шћо делује из шћинине
Шћо снају црћи у вери да је давање срећа*

*Из облака и неба ошела си своје ведрине
А од свемирској бескраја твоја је љубав већа...*

Бол због губитка тог најдражег лика избија већ у почетном сонету: растанак с мајком је нешто много више од прекида физичких и духовних веза. То је гурање у самоћу из које нема излаза. Одједном се туга развукла по свим просторима јер песникиња зна да не може да измоли њен повратак, те настоји да је отме од „затвореног неба од искони глувог на јадање”. Мајка је као ваздух и као вода – нешто на шта смо се навикли, чије присуство се подразумева и зато када нестане, увек бивамо изненађени, осетимо се као незахвални дужници и кајање нас тргне. Тек онда схватимо да је мајка увек најлепше и најбоље биће, у чијем

*Заирљају ојроси и радовање се крије
И кад су тиласи мушњи и кад би ме бујица њонела
Твоја рука дарује синокој и ублажава јадање
И зашто ушеху доноси и кад усахне надање.*

Овде сазнајемо да је песникиња од мајке понела веру да је „у љубави смисао и озареност права”, што ће касније провејавати кроз сва њена дела.

Од искони човек трага за ликом „Велике мајке”, а Миомирка је у шестој песми на трагу да га и речима ухвати кроз сећање на своју родитељку. И зато се не мири са губитком и трага за њом да би је вратила у, пре свега, свој живот:

*Мисли се шире и хрле у сусрети **санодавки**
Траже брижну руку која ме од њораза крила
Ујорно следим њоруке из нама њознајних јавки
И скујљам њо сећањима сва њвоја лица мила
Док њолако све шћо волим у њидину њоне
Очи њвоје сејино искре у злату васионе*

А управо светла сећања на своју санодавку и сада када ње више нема, чувају песникињу да не потоне у тугу и очај и то се кроз цео сонет пробива преко јарких боја и звукова и успешно нађених слика. Сврху венца најбоље одређује сама песникиња:

*Да ње умрежим у њесму – њонављам као уклетја
У мрежу речи да ухвaитим њвој живој цео
Да не изубим наду и да ми душа не ѡрни*

Светли лик мајке не може да одагна тугу, али спасава од очаја уз веру:

*Ти њрајџиши њосрнућа и кад изневери нага
И кад се животи њањи и корак малаксава*

Овај *Венац* је само привидно лично интониран и може да делује као испуњење личног дуга, а, у ствари, реч је о свачијој мајци, о Великој Мајци (*Magna mater*), те тиме изражава и наша осећања и испуњава и наш дуг и према свакој појединачној **животодавки**; тако добија и катарзичну линију, што му још више повећава вредност.

Одбрана њрава на љубав, одбрана њрава на животи

Смрћу вољеног љубав губи земна својства и сели се у сан, у чежњу, али песникиња не тражи, попут Орфеја, повратак Еуридике у реални свет, мада би као и митски певач хтела да измоли прилику да се приближи драгом у пределу у који се он преселио, уплашена могућношћу да постоји вечни растанак. Али, потпуна преданост љубави води је да је тражи у рајским просторима јер по племенитости самог тог осећања она ту настаје, те тамо и мора да се врати, па отуда: „вера да ћу те наћи не може да умине”. Љубав као божанска искра у људима не сме да се изгуби, те песникиња тражи од суђаја да је „отму из чељусти звери” – заборавља као трајног губљења.

Миомирка своја трагања за вољенима превасходно усмерава ка другим, вишим димензијама као да стрепи да би обнављањем успомена из нашег света пренапрегла свој бол (своју бол). Али у петог песми овог циклуса враћа се простору у коме:

*На ћувџу њвоја сенка сџражари у маџи
Размоџава снове настџале смирајем дана*

Безумље стварности тргнуће је из предела сна и натерати да се побуном против неправде врати у реалност:

*Украли су ми снове и веру у њравду светиџа
Обесни вџлењаџи врзино коло вију
Немам њраво на љубав и зора ми је оџеџџа*

Орфеј због нестрпљења није успео да своју вољену врати у живот, а наша песникиња хоће да то избегне:

*Што се десило Орфеју не сме да се понови мени
Желим да те сачувам од свих оштровних злица*

Зато се обраћа успоменама, приближава животу те жели да „пољупцима оживљавам твоје лице мило“ и понавља своје темељно убеђење да „доброта љубави вечно људима треба“ те привикава се да трагова драгог нема више ни у граду, да нестаје и из сна, сједињење у вечности је само чежња, а онда хоће „да угљевље наде опет распали жеља ташта“, док „озарене душе предака нестају у тишини“, да се због умрлих не одбацује живот – дар Творца коме се и обраћа :

*Чекам да сване и нестјану сене мрака
Да радости прости боју на све стирани светиа
Да жудно тијем светлости са небеских тирака
Из луштајуће речи заувек да нестјане сећа.*

Овај повратак би био непотпун и за песникињу недовољан, те се опет моли боговима да јој дају јаку и смелу реч јер химна животу само тако може да буде заокружена. Неодвојива од љубави која у завршној песми не заборавља онога ко јој је подарио и примио љубав, али постаје много шира: „Љубав од облака и наде огромна и света“.

Љубав боје јесени

Судбина се поиграла песникињом и изнова је вратила у ситуацију да пева о ономе кога више нема. Већ више пута доживљени бол због губитка упућује је ка сети, чежњи и жељи да се приближи вољеном у било којој димензији кад није могуће у овој, нама једино познатој. Захватање тема са истог сентименталног извора постало је озбиљна опасност да се упадне у понављање. И Миомирка се у венцу посвећеном **В. Н.** нашла на рубу да на исти начин пева о тузи, болу, потрази за вољеним. Спас је нашла у томе да пусти више светлости и боје у ове песме, да зрелије и мудрије прими нови удес и да судбини допусти да нам креира живот:

*Верујем у смисао и кад те више нема
У свету се не може побећи од судбине
Човек се од рођења за починак спрема.*

Вољени је и физички присутнији кроз мио поглед и стас, глас, меки лик, усклађено корачање истим стазама, кроз чежњу за вечним загрљајем. На тај начин се унеколико опредмећује љубав, која

је, иначе, за нашу песникињу задатост као живот, супстанца неопходна као вода и ваздух, метафизички појам који прожима све димензије, астрална категорија. Зла коб јој немилосрдно одузима све оне које је волела и затвара је у самоћу, потрага за њима у другим димензијама не доноси утеху: „Од чисте љубави наше на небу нема трага / Нема те више ни у видљивим световима”, јер смо везани за овај једини за нас свет. Трагику свог положаја песникиња ће сликовито исказати кроз, наизглед, обично питање:

*Узалуд и небу и земљи остављам нема ишћања
Сирејња ишћаје све већа у смирају дана*

Смрт вољеног је олуја иза које остају само растрзани праменови сећања. Уморна од залудног лета на крилима наде, песникиња сагледава да нам је небо ненаклоњено, те суморно закључује:

*Ничега више нема, илас твој пројада у тшаму
Све што се твојим звало јуби познају боју
Остављаш ме у тшћем свећу изиубљену и саму
Нишћа не може да ублажи јолему тшчу моју
Више не моју наћи ни у неко пролеће рано
Лице прозирно и свећло од снова изајкано.*

Али, „уплашена од ледене самоће”, не сме да се одрекне наде и снова, па им се поново враћа:

*Неслућене најјаве исцуњавају јаву
Свуда ме прајшиш док лушам сшазама ужаса
Осмишљавам твој меки лик и **разбијам страву**
У замишљеном зајрљају налазим сшаса*

Последњу песму овог венца песникиња посвећује нади која „греје и испуњава топлином душу моју” и оставља могућност да се у не-испитаном бескрају можда нађе кутак да се душе вољених споје у вечном загрљају – спасоносном прибежишту да би се очувала љубав (као вечни живот) и побегло од самоће – грозоморне претње у очима наше песникиње.

Одбрана Србије

Миомирка Нешић је рано изгубила оца који се свесно жртвовао за своје идеале. Део неисказане љубави према њему пренела је на

отаџбину и отуда је и њен бол због онога што се догодило Србији, а и онога што се даље збива, много већи.

Већ у другој песми сонетног венца *За рањену Србију* кроз антитезу Миомирка истиче лепоту своје земље и њену злу судбину, а одмах затим прелази на скорашње прилике:

*Од славне прошлости није остало ни трага
Краљевима ти и царевима поскидаше круне
Победе у поразе броје, све је отишло до враћа
Обојалена још чекаш да повољан ветар дуне
Светиње ти љују, цркве љале без објаве ратиа
Просиш присиљена да љубиш људоморну руку
Пред тобом моћници дрско зајварају сва враћа...*

Горко ламентира над оним што је Србију снашло, не види исхода и резигнирано примећује да њеном небеском народу остаје само небеско пространство. И док јој исти силници судбину кроје, утеху може да тражи само у лепоти, што је естетска, а не животно категорија. Србија је остала без одбране, девојке су поново расплеле косе (као после Косова), а што је још горе: „Деца су ти збуњена, негирају митове и предања”. И наш песник прихвата тврдњу својих претходника по перу да нас је заплъуснула западњачка река, али сада као цунами који прети да нас потпуно слисти. Наша слава угрожава туђу никоговину, зато се млади наследници славне прошлости приморавају да сагну главе пред судбином јер „немани и стоглаве аждаје кидају ти месо до бола”. Песникиња не именује наше душмане, јер за толико неизазваних зверстава не налази пандане у људској историји, те их крсти митским именима како би још више истакла њихову нељудскост. Јер, оне не ждеру само оно што је живо, већ и језик, и писмо, и обичаје, да би нас у корену сатрли, да прихватимо и њихову прекројену историју где злочинци постају хероји, а јунаци пали анђели. Пред том „содомском војском” нема склоништа, а ни отпора, и то не само из страха и због мале снаге, већ и због нашег раскола, те се слога може само да се сања. Моћници не знају за предах у свом рушењу свега што је српско, не дају нам упориште ни у минулом, а, каже песникиња, „будућност је непрозирна ако прошлости нема”. Због тога Србија не може да се одрекне митова као услова да је приме у тај „нови свет”. Излаз је само у томе да останемо своји и да моћницима пркосимо „шарама са својих ћилимова” (вековном традицијом), јер „Бели анђеол из вечности нечујно маше крилима” дајући нам тако наду. То знају пројектанти новог поретка, па хоће да нам легенде и песме „утерају у непричаву” и да нашу децу натерају да се одрекну свега што је српско. Његошево

(Данилово): „Нада мном се небо затворило, не прима ми плача, ни молитве“, Миомирка преноси и у наше време:

*У далекој недокучивој њлавети за тебе местиа нема
Небо је затворено и до њега не ситиже клеиџа
Васиона нехајно ћути, а вечни неиреилед дрема
Из недодира не види да се сирема крвава жейџа.*

Али, понавља хришћанску мудрост да је у трпљењу спас и даје нам наду да ће ова намучена земља једнога јутра да запали блистави пламен. Види залудност у ономе што се чини: „Јадаш се ветровима, плачеш без суза као камен“, што су нова поколења натерана да се „стиде Лазареве жртве; Јефимија мора од света да крије свој занос и вере пламен, а „Милош посрамљен ћути уплашен од нове освете“. Србија је устукнула пред новим расколима и не сме да се супротстави злу, приморана да се клања златном телету. Песникиња нам, ипак, даје излаз у завршним сонетима: да се бране сопствене вредности и чека небески знамен да ће се вратити све оно што Србију чини јединственом: мир, благостање, вера, младост која ће јој пробудити успавану снагу да би се супротставила злу и заблуделу децу вратила на груди:

*Да ти лейоџа слободно заблестиа у њуном сјају
Да се њоџомџи не ситиде више од својих њреџака
Да њркосно живе и дишу, да своју земљу не дају
И да се заузда заувек време незнаџа и мрака
Тобом да се диче и милују ти њреџеле снене*

Циклус се успешно завршава мајсторским сонетом као пресеком доживљених јада, али и изгледних нада.

Плач као судбина

Јефимијин плач је премостио време и Миомиркиним сонетним венцем *Косовски божури* стигао је и до нас монахињином руком извезен „на платну неба“.То Његошево „грдно судилиште“ не престаје да утиче на животе поколења све до наших дана јер, како нам саопштава наша песникиња: „Косовска битка се бије у више временских равни“. Од давнашњих моћника преузели су је и данашњи силници, с истом намером – да сатру српско име и славу, а због златног телета не престаје да се пролива крв и непрекидно „у вечерњем мимоходу поворке прогнаника крећу се пољима уклетим“ док сестре и девојке по њима вечито браћу и женике траже.

И овде песникиња понавља мисао да нас због сеоба и деоба нема ко да брани, те нам други руше прошлост да „никад не сазнамо шта у стварности јесмо“. У чекању спаса протичу дани и „нови младићи стасавају да гину за стару славу/ на Косову данас и јуче немирном судилишту“. И пита се да ли ће се икад разрешити тај сукоб давни да не би толико младости остајало на бојишту. Косово и Лазар су спојени у вечни симбол нашег страдалаштва на простору где се „мир брани делима испосника/ У свету исуканог мача и вечитих немира“.

У овом венцу Миомирка божуре, Богородицу Љевишку, Грачаницу, Високе Дечане, Лазара и Милицу, већ давно ушле у легенду, претвара у симболе вечитог страдања једног народа који два удаљена временска тренутка патњом спајају у једну тачку. Тако ће за божуре рећи:

*Ницали из крви јунака, цвѣћали у свиѣћања рана
Ношени у реверима јројнаника у великој сеоби
У јрудима бунѣовника развила се цвѣћина јрана
А у равнодушном свиѣћу мили цвѣћ се дроби.*

Богородица Љевишка „нестварна лебди над пољем изнад људских подела“, а „радост Грачанице се у јаук претворила“, „манастир Високи Дечани у небо подиже главу“ да види „колико се патњи огледа на небеској пучини“, „док Лазар предводи по бескрајној равнини“, Милица остаје парадигма за надвладавање личних осећања пред општом обавезом. А све је то мајсторски спојено у завршном магистралном сонету.

У ова два сонетна венца, *За рањену Србију и Косовски божури*, подсећа да ни у време глобалистичке еуфорије родољубље није изгубило своју племенитост, јер само са очуваним здравим националним осећањем за ужу заједницу можемо непретопљени да се прикључимо неком ширем збиру.

Симбол лејоше и јайње

Смедерево је град у коме је песникиња стасала, који духовно није напуштала ни у периоду кад је избивала из њега и у који се враћа да проведе зреле дане свог живота и свог стваралаштва. Оно је у правом смислу речи њен духовни завичај и по лепоти, која је за њу исто што и живот, али и по судбини која се може узети и као симбол српског народа.

То ће Миомирка развити већ у првој песми и истрајаће на томе до краја. Идиличну слику града прекинуће звук капије на Тврђави:

он дозива у сећање Јеринине себре којима је „горчина и чемер убоги дар судбине“ од искони. Кроз слике града пуног светлости провлачи се зла судбина Бранковића, а кроз блиставу лепоту и богатство Годомина промичу војске „упловиле у време“ заувек. Пасторалну слику четврте песме завршава стих да „елегија почива у модрим таласима рајске реке“ јер прошлост не може да се отклони из живог тока, а сама Ђурђева судбина довољна је за довеку тугу. Ипак, песникиња тврди:

*Пораз и њобезде настајају из наше нарави њреке
Оштров зла не сиречава зоре да израњају из њмине.*

У то име она купа град светлошћу, сјајем и савршенством и клике му „О дивни граде светлости!“, али подсећа на муке које су Новака отерале у хајдуке: слобода и жудња за њом код Новака и исто толика жудња Јеринина за влашћу нису могле заједно ни поред мржње према, садашњим језиком речено, истом агресору. Песникиња повлачи паралелу између деспотичине судбине и удеса краљице Драге потврђујући тако да је агонија вечна, што налази у дотоку реке прогнаника у последњем рату. Али, све патње тамне пред лепотом Ђурђевог града:

*Ти лејоћом лечиш и милујеш и ојћклањаш све чини
У шеби живој љуби љорчину и љајња љосјаје лака*

Зато песникиња завршава циклус химном граду и животу, правим ђурђевданским венцем исплетеним од „лепоте и светлости и љубави која се не гаси“ и мајсторским сонетом у коме је садржана основна идеја целине.

Љубав је свевремена песничка тема и веома је тешко да се нађе самосвојан приступ до ње. Миомиркина посебност је у томе што је она за њу не естетска, већ животна категорија, и то не само због онога што смо већ рекли него и због тога што је она за нашу песникињу пре свега давање – и то давање на рубу трагичног: нестанком оних којима је поклањала своја најплеменитија осећања, и сама као давалац губи идентитет, губи разлог за постојање, за опстајање. Љубав у *Венцима* није апстрактна и једнозначна јер је исказана у више видова: према родитељима који су јој живот даровали, према супрузима који су јој омогућили да се физички (што не и плотски) оствари, према домовини и граду који су јој дали осећај заједништва. Али, када се и у том непрегледу стихова о љубави нађе свој особити угао гледања, онда такав песник заслужује сваку хвалу и поштовање. А шта тек да се каже за њен подвиг да одбачено и презрено родољубље на овако достојанствени начин врати у нашу свест и нашу поезију!

Радомир Живојић

ТРИ НОВЕ КЊИГЕ БЛАГОЈА РОГАЧА

(*Ко се воли у школи*, Букленд, Београд, 2009; *Шайаји смиља и босиља*, Српска књига, Рума, 2008; *Прејредени мачак Преле*, Српска књига, Рума, 2008)

Благоје Рогач је песник за децу и младе. Рођен је у Црквицама код Никшића 1949. године, завршио студије југословенске књижевности, бави се васпитно-образовним радом, објавио је двадесетак књига поезије за децу, а добитник је значајних признања (*Гордана Брајовић*, *Војислав Илић Млађи*, *Булка*, повеља *Карађорђевић*). Његове песме су ушле у више антологија, а заступљен је у школској лектури и читанкама. Повод да се критички сагледа његово особено песничко стварање за децу јесте збирка *Прејредени мачак Преле*, која је освојила награду *Досијејево ћеро* у 2009. години.

Доследан лирски песник за децу

Рогач је књижевно стварање започео поезијом за децу и тога се доследно држи. Није „књижевник сваштар“: не пише приче, ни романе, ни бајке, ни скечеве... а ипак се све то садржи у сржи његове поезије. Свака његова песма је на особен начин поетизација утисака из детињства проживљеног у пределима заманих лепота. И није случајно што Рогач, кад пева о родном крају, помиње Ловћен, Дурмитор и Жабљак. Његова поезија је лирска, дескриптивна и наративна. У њу су уткане уметничке поруке и поуке, а оне се најчешће исказују метафорским песничким сликама (симболима) или општепознатим сентенцама. Његов романтичарски занос везује се за традицију Црне Горе, њен фолклор, обичаје и моралност, за потврђене етичке вредности: слободу, истину, правду, дружељубље... Готово свака песма је ода детету и човеку. Његов хуманизам је особен и свевременски: он се исказује и сликом и мишљу. У порукама попут „Стани мало, страшни свете“ представља се као песник педагог и изврсни психолог детињства попут Змаја, Љ. Ршумовића, М. Антића и Д. Радовића. Они који у његовој наративној лирској песми не виде поруку – не виде повезаност с Његошевим промишљањем, само на особен начин. И најзад, његова лирска поезија је особена химна љубави и доброте.

Рогачева лирска песма за децу је римована као у Змаја. У њој има и лепршавости и лакоће, подесна је за рецитовање. Стихови

су правилни, истог метра, милозвучни и музикални, настали природно, без натезања. Због тога неки критичари мисле да „угледање на Змаја по форми“ штети савремености и модерности, а не виде особену лирску самосвојност. Змај је певао и о негативним ликовима, а у Рогачевој песми су сведоброга и благост. Додуше, у њима има нешто и „ћопићевског хумора“, шеретлука и довитљивости, али су баш те песме савремене и модерне на узоран начин. Зар није особен мачак Тоша код Ћопића, мачак у Андерсеновим бајкама, лукави мачак Драгана Лукића, који „чека да се миши угоје“, па онда „пође по своје“? Само они који површно, на брзину, приступају критици ове самосвојне лирике не виде њене корене у савремености и модерној поетизацији детета и детињства уопште. Рогач се, истина, потврдио као лирик природе (*Природа вас зове*), портретиста дечака и девојчица (*Ђачке љубави*), носталгичар за завичајем (*Завичајне слике*), поета животињског (*Жалбе живојциња*) и биљног света (*Шпайтл смиља и босиља*), као лирик о божанској љубави и портретиста светитеља (*Христодарје*), али његова песничка инвенција, смисао за особен хумор, највише је дошла до изражаја у збирци *Срећа мајарећа* (Српска књига, Рума, 2002; басне у стиху). Будућност песничког стварања, чини се, лежи у окретању хумористичкој поезији, а њу радо читају и деца и одрасли.

Мачак Преле

Претходну тезу најбоље потврђује поема *Прејредени мачак Преле – Зіоде и незіоде једној кућној љубимца*. То је заиста постојећи мачак и у првом циклусу „умиљати мачак Преле“ опеван је, с благим одступањима, готово фактографски: опрезан је кад прилази, воли да се игра, да дрема, али једва чека да се храни, а после спава, ујутру буди укућане. Песник је свог љубимца већ персонификовао: „Хвала, баш је лепо било – дабогда се поновило“, па с очовеченим особинама мирише ручак, радује се трави коју воли да грицка, умива се као „господин“, али не воли да се купа, а најчешће „двосед јаше“. Како реагује кад га пишне за реп – то је осетио и писац ових редова.

Дакле, песник је насликао стварног мачка. Затим следи песничка машта као надоградња, али се реалност не прекида: радо дочекује укућане, омирише кесе као цариник, реагује на сваки миг, кад је љут – нарогуши се и накомстреша, затим игра балет, лови бубе, хвата муве, вреба птице, на огради је тераса, игра се стварчицама и уважени је „господар куће“.

На овако снажној, убедљивој реалној основи, у трећем циклусу је, на алегоричан начин, представљен као заљубљен: воли да пу-

тује, вози се „у корпици”, воли игру у природи, песник му је дао дар говора и дозволио да се заљуби у младу Цицку са Жабљака, да после љубавне игре, као и човек, са Цицком заспи на трави.

У четвртом циклусу Преле, иако се држи за реално тле, помоћу песникове стваралачке маште, постаје „срећни тата”, а Цицка – мајка ћерке и два сина. Од Цицке добија писмо, путује на Жабљак на мотору, савлађује препреке и Цицки пада у загрљај, затим упознаје своју „дечицу”. Укућани, кад приметите његов нестанак, путују на Жабљак, доносе поклоне, а идилични хепиенд је у „договору” да Преле буде лети с „породицом” у планини, а зими у граду у „топлом стану”.

Овако је песник, својом стваралачком фантазијом, овековечио деци мудрог мачка, „подарио” му људске особине и на алегоричан начин поетизовао идиличан однос у породици. Алегорична поема је настала у славу *љубави и слободној живљења*, а сви „спорови” могу се решити договором. Најлепша песма, *Заљубљени мачак Преле*, коју радо читају дечаци и девојчице, садржи духовите и поучне стихове о најлепшем љубавном осећању:

*Он Цицјојки жели ѝрићи
сасвим нежно издалека
ал' она ѝиад само фркне:
Срећа мора да се чека!*

Оваквом уметничком поруком, идиличним расплетом, песник је на алегоричан начин поетизовао пожељне људске односе. Ни деца нису толико наивна да верују у мачка „чудотворца”. Преле је симбол умиљатости, обожава игру као и деца, воли слободу као и људи, али не и *самоћу*. Његове реалне особине као кућног љубимца оплемењила је песникова машта и ослободила га лукавости, прождрљивости, безобзирности и других негативних особина које мачке могу имати.

Зар ова алегоријска поема није савремена и у духу модерног градског живљења?!

Заљубљеник у ѝрироду

Рогач је пре појаве збирке песама *Шайаѝ смиља и босиља* имао песме о цвећу. Цвеће је за њега симбол лепоте и среће, поклања се у љубавном заносу и украс је природе. У овој књизи систематизовао је у кругове старе и нове песме одређујући их поетичним насловима: *Мелем духовној здравља, Знамен скривене љубави, Цар цветиова и Кра-*

лица *цвећа*. Поетску антологију о цвећу могао је да изнедри само онај ко се њиме одушевљава, али и велики зналац и заљубљеник у лепоту природе уопште.

Песник пева о цвећу као симболу лепоте и љубави, емотивно, са жељом да упуту у „тајне поруке“ сваког цвета, да му објасни назив, значење и особине. За то је потребна ерудиција, право енциклопедијско знање, али и познавање традиције, фолклора, обичаја, веровања... У лирским народним песмама о цвећу се певало с тугом и радошћу, у зависности од значења. Занимљиво, у овој збирци нема песама о отровним цветовима и оним који симболишу тугу и несрећу („Ој пелен пеленче, моје росно цвеће...“). И још је приметно, у поенти збирке, да је *Цвети Љубави* посвећен „Најлепшем дурмиторском цвету“, што сведочи о песниковој везаности за једну од најлепших црногорских планина.

Песник се искрено одушевљава лепотом сваког цвета, његовим мирисом и симболичним значењем. Да би га реално опевао, требало је проучити легенде о његовом настанку, објаснити његово митско значење у разним цивилизацијским временима (*Божур*), у паганском добу и у хришћанству (*Босиљак*, *Ивањско цвеће*), значење у савременом добу (*Рузмарин*) итд. Наравно, и овде је најопеванији цвет у поезији добио заслужену песму са поентом „Чекаћу те јер те лудо волим / за те куца болно срце моје“ (*Ружа*).

Ове песме, неједнаке дужине стиха, компоноване су готово на исти начин: дескрипција, истицање особина и значење и у поенти љубавна порука. Оне су едукативне за децу сваког узраста, али и узорна поезија за одрасле. Опевано је 40 цветова.

Химна ћачке љубави

Књига песама *Ко се воли у школи* садржи старе и нове песме на тему школске љубави. Рогач је већ објављивао песме на ове теме у циклусу *Ћачке љубави*. У овој књизи је песме сврстао у пет кругова: *Кад ће моја Ева ситићи*, *Права љубав*, *Која воли једна Дана*, *Хајде, школо, расијусиј скрајии* и *Нико ће не воли више*.

Збирка има 50 песама (сваки циклус по 10). Свака песма је тематски везана за школу, дакле, ћачку љубав која креће од првих симпатија (*Кад ће моја Ева ситићи*) до дубљих љубавних осећања, али далеко од еротских. Исказане су емоције заљубљености, љубав у сну која срећно надомешта јаву, опеване су „звездане очи плаве“, „осмех за којим се жуди“, „самоћа која душу пече“, опет „невеста плава“, чекање драге годинама, „зашто ћутиш“ и на крају љубавна изјава „нико те не воли више“.

Ове Рогачеве песме налице *Плавом чујерку* Мирослава Антића. Љубав је у души, вантелесна, у машти и сновима, пројектована само као тежња, тек у наговештајима, дакле, типично „школска”. А они који су прву љубав доживели у школи – памте је до краја живота.

Благоје Рогач у ову књигу љубавних песама није уврстио оне пуне страсти, еротске, али ни тада ту врсту љубавне пожуде није изражавао огољеном еротиком, већ алегорично, под велом тајанствености. За неупућене наводим: *Љубавна иџра коња, Козја брада, Заљубљена камила, Балада о волу* и др. Ова Рогачева „алегорична еротика”, инвентивна и самосвојна, али са снажним духовитим наговештајима – нема сродника у љубавној поезији. Те песме, међутим, више одговарају старијем школском узрасту и младима.

Благоје Рогач је поета који своје емоције исказује сликом и мислима. Он најчешће мисли у сликама. Кад се у тим сликама речи и римују – онда се експресивност појачава, остварује се и музички склад, а песма и јесте хармонија мисли и слика.

Било би добро за српску књижевност за децу и младе да Рогач пева и о „старијој деци”, о младима данас, њиховим схватањима љубави и среће.

СИМПОЗИОН

Снежана Глишић

„ИМАМО ВЕЋУ КЊИЖЕВНОСТ НЕГО ДРЖАВУ“

Разговор са академиком Љубомиром Симовићем поводом најраде Златни кључ Смедерева

– Лепо је овде видети толико песника из толико различитих земаља, лепо је видети све ове књиге које се појаве сваке јесени, и то на неки начин охрабрује човека да није све тако мрачно као што изгледа и као што вероватно објективно и јесте. Да ипак има неких ствари, догађаја, лица, текстова, поезије... који светле овако као ово лепо јесење дрвеће у пролазу – рекао је академик Љубомир Симовић, песник, драмски писац, романиста, а од овог октобра и добитник *Златног кључа Смедерева*, највеће награде Међународног фестивала поезије *Смедеревска њесничка јесен*, који је ове године одржан 43. пут. Изванредна прилика, свакако, за разговор академика са новинарима, који је био организован дан након уручивања награде, а непосредно по завршетку промоције фестивалских издања.

А на промоцији – на почасном месту збирка песама *Планета Дунав*, коју су Фестивал и **Београдска књига** објавили, поводом награде, у едицији *Златни кључ*. Биће то, приближно, петнаеста песничка збирка у импозантном делу Љубомира Симовића, без сумње једног од наших највећих савремених књижевника, који се на песничком небу појавио 1958. године збирком песама *Словенске елеије*. Уследили су *Весели тробови* (1961), *Последња земља* (1964), *Шлемови* (1967), *Уочи њрећих њејлова* (1972), *Субота* (1976), *Видик на две воде* (1980), *Ум за морем* (1982), *Десет обраћања Богородици Тројеручици хиландарској* (1983), *Источнице* (1983), *Горњи трад* (1990), *Ила и конач* (1992), *Љуска од јајета* (1998), *Тачка* (2004) и *Планета Дунав* (2009). Од последње три књиге настала је песничка трилогија коју обједињује, критичари кажу и значењски, *Планета Дунав* као издање поводом *Златног кључа* за 2012. годину.

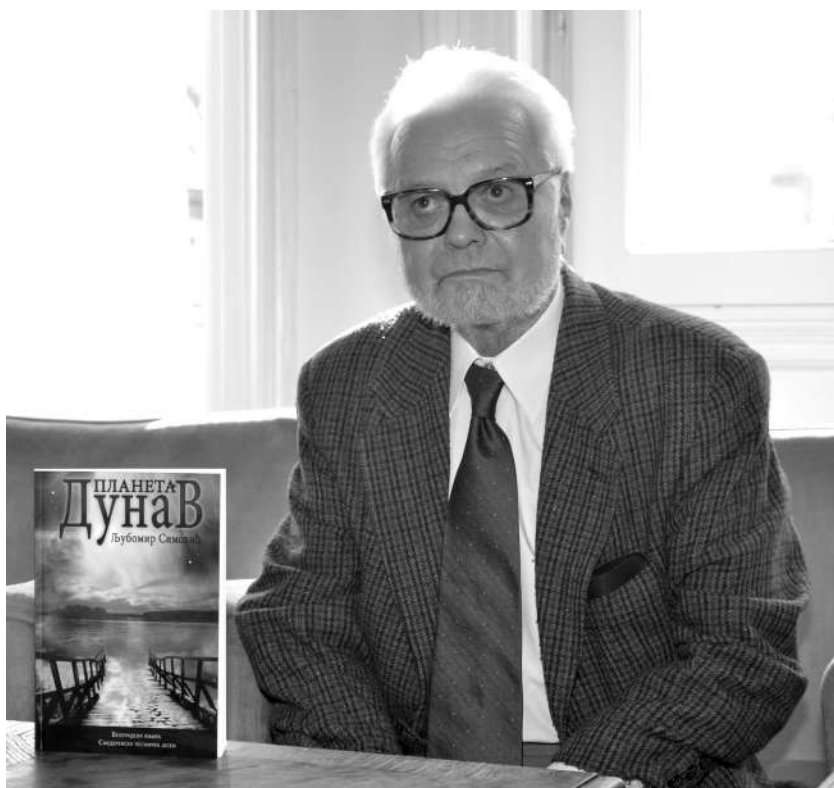
Још неке су се Симовићеве књиге, како такође тврде критичари, објединиле у трилогије, бројни су избори његове поезије и, свакако, не треба заборавити његове четири драме: *Хасанаиницу*, *Чудо у Шарпану*, *Бој на Косову* и *Пућујуће њозоришће Шойаловић* које су (посебно ова последња) игране на скоро свим значајнијим сценама код нас и у свету. Написао је и роман – хронику *Ужице са вранама*, дневник снова *Сневник*, књигу есеја о српским песницима *Дуило дно*, а посебно место у његовом стваралаштву заузима пет

књига разговора, чланака, дневника, анализа и коментара дешавања у Југославији и Србији крајем прошлог и почетком овог века.

А све ово биће само кратак увид у импозантно дело Љубомира Симовића, тек почетак набрајања (за чији се наставак треба обратити академиковим биобиблиографијама), док је са наградама лако. Довољно је рећи да је добио све, али баш све значајније књижевне награде које код нас постоје. Године 1988. изабран је за дописног, а 1994. за редовног члана Српске академије наука и уметности. И ето њега како се, овог сунчаног октобра, појављује у Смедереву да прими *Златни кључ* и да промовише своју збирку *Планета Дунав*, што је наслов који ће неизбежно сâм поставити и прво питање у овом разговору.

– Дунав сигурно много значи свим земљама и градовима кроз које протиче. Пре свега, ваљда откад знам за себе, можда зато што сам се крај реке у центру Ужица и родио. Река је много мања од Дунава и зове се Ђетиња. Некако сам увек осећао велико узбуђење кад сам се налазио са рекама, а поготову су први сусрети са великим рекама незаборавни. Рецимо, сусрет са реком Об у далеком Сибиру, или са Јанг Цеом... Међутим, не треба заборавити да су ме у почетку највише импресионирале две реке које никада нисам видео. Које сам заправо видео само једном из авиона, летећи из Атине у Техеран. То су, погодићете, Тигар и Еуфрат. Шта ме је ту импресионирано? Културе које су се родиле у Месопотамији и у том међуречју, културе и, можемо мирно да кажемо, цивилизације. Тамо се родила висока градска цивилизација, висока уметност, тамо су писани и велики спевови и закони. И некако је на рекама ницало ваљда све оно што је најбоље и најплеменитије, поред онога што на рекама ниче и буквално нам одржава живот.

Наравно, и Дунав има такав ранг, да употребим мало ту кабасту реч за овако лепу тему. И на обалама Дунава су се рађале неке културе и неке цивилизације које нису до краја откривене и које се и дан данас откривају. Видим данас у новинама – неке нове фигурине су, заправо, старе фигурине, откривене у Костолцу. Винчу не можемо заборавити, не можемо заборавити Лепенски вир, тако да Дунав свим тим што се на њему током векова и векова догађало заиста инспирише и може да инспирише на неки други начин и човека који није песник. Кад сам на Дунаву, а на Дунаву сам сваки дан, јер крај њега живим и станујем као и Смедеревци, некако као да се избришу границе из свих времена и ја, чини ми се, осећам живо присуство не само свих градова и земаља кроз које Дунав

Академик Љубомир Симовић, добитник *Златној кључа* у разговору са новинарима

протиче, него и присуство свих оних ловаца и рибара који су на обалама Дунава живели, можда и пре хиљаду и више година.

*Ваша најновија књига **Планета Дунав** иакоће је и трилогија коју обједињује, на више начина, управо истоимена збирка песама?*

СИМПОСИОН

– Ја нисам имао намеру да напишем једног дана нешто што ће бити трилогија или, српски речено, трокњиже. Те моје песме о Дунаву настајале су на најспонтанији начин и већ у почетку, кад сам писао *Љуску од јајета*, ту се нашло много песама о Дунаву. Онда је дошла књига *Тачка*, где се опет појављује Дунав, и на крају је то све крунисано овом трећом књигом, која је храбро понела наслов *Планета Дунав* и њим обухватила и претходне две књиге. Дунав није само сценографија, него много више од тога.

Господин Бојдан А. Појовић у његовом говору за ову књигу на једном месту (скоро) дефинише: „Симовићеве су њесме њејорецив морални чин и њејска креација највишеј реда“. Да ли Ви њакође смајтрајте да врхунској њесника чини њо јединство моралној и креативној?

– Има случајева када је та врхунска мера и креација и без моралног елемента омогућавала да се достигну највише висине, али је боље када су та врхунска креација и морални чин уједињени на истом послу. Кад кажем морални чин, наравно, не мислим на моралисање и на поповање, него мислим на нешто много озбиљније од тога.

Многи Вас, као што знамо, знају и њо драмама, које су њиране са изванредним успехом. Рецијте нам како стје њочели и како стје, на жалост, претјали да њишејте драме? И јесу ли Ваше драме можда само шири њростјор за њејске идеје којима је крајика њесничка форма била недовољна?

– Не, није. Драма није никакав надоместак својом дужином, својим обимом за кратку песничку форму. Песми је довољна њена форма, толика – колика је, да човек каже све што хоће и што треба. Могућности и вредности неког дела не зависе од обима него од природе неке књижевне форме. Већ дуго времена драме не пишеш. Последња је *Бој на Косову*, коју сам написао '88. или '89. Некако, завршио ми се тај циклус драмских текстова који је почео *Хасанаииницом*, наставио се *Чудом у Шарјану* и *Пућујућим њозоришћеш Шойаловић*, и онда се то закључило *Бојеш на Косову*, који никад није игран у позоришту и вероватно никад неће ни да буде игран. А можда и не треба, снимљен је један филм по тој драми који није био добро примљен. Сниман је на брзину, режирао га је Здравко Шотра, колико се ја сећам, за тај филм уопште није било сценарија. Он је сниман из првог издања те књиге и на сахрани Бате Стојковића Здравко Шотра ми је рекао: „Знаш ли ти да сам ја тај филм морао да снимим за месец дана?“, на шта му ја кажем: „Ја не пристајеш да текст од три странице напишем за месец дана“.

А сад даље о драмама... Ја мислим, негде сам ваљда и рекао, иако строго треба разликовати поезију од драме, да су мени алати некако помешани – песника и драмског писца – и ја сам много драмског материјала користио у поезији. Моја поезија има и личности, одређене, које имају и име и презиме и изражавају се у дијалозима и у монолозима... Дакле, већ у поезији има много драмских елемената и то ми је некако много ближе. И самим тим што је песма много краћа (ма колико била дуга, ипак је много краћа него драма), она ипак може да се чита и доживљава као некаква драм-

ска трагична сцена. Тако сам неку своју жељу, жудњу за писањем драмских текстова више реализовао као песник и у овом тренутку још увек не осећам потребу за драмом као драмом..

Кад већ „шетамо“ кроз Ваш обиман стиваралачки ојус, радили сте једно време и емисију о поезији за Радио Београд, у којој јесме нису чинили глумци, нејо чувена сикерка Драга Јонаш?

– То је било за *Радиоској*, једну емисију Радио Београда која је ишла сваки дан. Ја сам инсистирао да то не читају глумци него баш да чита Драга Јонаш. Она је, прво, из краја где се јако добро говори, то је Ваљево, друго, је имала она један фини однос према песничком тексту. Код нас се на некадашњој позоришној академији тој врсти интерпретације поезије није поклањала нека пажња и, сад, глумци поезију нису читали, него су је некако увек глумили, што је некако увек ишло, да тако кажем, мало у страну. Мало је било „шмире“, мало преглумљивања, а Драга је знала праву меру и, на моје велико чуђење, та рубрика је била изузетно добро праћена и слушана. И скоро сам разговарао са Николом Мирковым, који је тада био уредник *Радиоскоја* а сад је директор у РТС-у, он ме је стално наговарао да те текстове и те изворе чувам. Ја једноставно у Радију нисам имао где то да држим, а код куће још мање, све је затрпано књгама, и нисам то сматрао важним, али ми је сада жао, јер сам ја покушавао да увек измислим нешто интересантно. Ево, ту је сад и Коља Мићевић, који је, рецимо, сјајно преводио Аполинера и ја, рецимо, направим једну рубрику тако што дам Аполинера у три различита превода. Или, рецимо, нађем неког мексиканског, савременог, модерног песника и читајући га откријем нешто што се потпуно поклапа са неким фрагментом из *Србијанке* Симе Милутиновића Сарајлије, коју тај Мексиканац није могао ни да чита ни за њу да чује. Тако сам спајао ствари неспојиве. Спојиве, али се везе нису виделе. Мени је било занимљиво да то откривам, да тражим неке нове односе, нове форме... И у Драги Јонаш сам имао савршеног сарадника.

Данас тога нема у медијима. Нешто негује Други програм Радио Београда, али шта ми све данас немамо, а имали смо некада! Ви у нашим листовима немате више редовну књижевну критику, зато се и намножило толико лоших књига. Некад су писци са зебњом чекали НИН, шта ће, рецимо, Михиз да напише о неком роману или о збирци песама, данас то више не постоји и, једноставно, критеријуми су све нижи и нижи и нижи. И зато ја, кад год имам прилику, цитирам Марину Цветајеву, која је говорила: „висока

мера". Само високом мером мерити, јер то је једина мера која у уметности вреди. Све испод тога је занемарљиво.

Некад су њисци са зебњом чекали НИИ, да њоновимо оно шїио сїе уїраво рекли, а шїа се данас дешава са савременом срїском књижевношћу и њоезијом њосебно? Објаснили сїе нам околностїи, али шїа је са уметњичким квалитетїиима савременој књижевној стваралаштїива?

- Ја мислим да ми имамо већу литературу него државу. А у тој литератури мислим да поезија ипак заузима прво место и мислим да то није ни пристрасно и да није ни претеривање. Ја са највећом пажњом читам и најмлађе песнике и ништа ме не обрадује толико као кад међу њима нађем некога у кога можете веровати. Наравно, и у поезији има страховито много шмире, глуме, претварања, али то одмах препознате, на први поглед. И утолико је вредније кад наиђете на некога за кога, да тако кажем, осећате да вам говори истину. Поготову ако има изграђен песнички језик, песничку културу, онда можете да се надате да ће се неки висок ниво, мерен овом високом мером Марине Цветајеве, наставити и у следећим генерацијама.

А њу смо већ и код језика и важностїи њејовој оїстїанка за оїстїанак читаве нације. Велики њесник Танасије Младеновић њоворио нам је једном њриликком о својим њесимистїичним слутїињама да ће срїски народ једној дана несїаїти. Да ли Ви, можда, делиїте њај њесимизам?

- Нисам склон песимизму, па ни олаким закључцима о нечему тако озбиљном као што је питање опстанка земље, језика и народа. Један народ ће нестати ако на то пристане, али ја мислим да ми нисмо ни толико слаби ни толико глупи и да у нашем народу има још много јаких, непробуђених и непотрошених виталних енергија. Само те енергије треба поверити неком способнијем и паметнијем.

MONSAURET

ΦΟΚΥΣ

Млађан Цуњак

НЕКА РАЗМИШЉАЊА О ЦРКВЕНИМ ПИТАЊИМА СА ОВИХ ПРОСТОРА У ПРОШЛОСТИ

Балканско полуострво заузима веома интересантан геостратегијски положај, па је онда сасвим и разумљиво да су се око њега отимали многи народи. Са тога аспекта посматрања мора се признати да је Балканско полуострво привлачило многе житеље почевши од далеке праисторије па све до данашњих дана. Нема никаквог спора да простор данашњег Браничева заузима веома интересантан геостратегијски положај, у чему и треба тражити разлоге зашто су се око њега отимали многи народи. Такву констатацију у најбољој мери потврђују бројни археолошки локалитети, док њихова разноврсност указује на то да су кроз ове просторе пролазиле различите етничке групације, а густа заступљеност остатака материјалне, у неким сегментима и духовне културе, говори о временској дужини боравка одређене етничке групације. У вези са тим треба имати на уму да су остаци материјалне културе најбољи документ у одређивању идентитета њених носилаца.

Досадашњи резултати археолошко-историјских истраживања јасно показују да су ови простори, чије се седиште налазило у Viminatium-у (Виминацијуму) и Naisus-у (Нишу) били рано хришћански нисирани. На овакву констатацију упућују и бројни, без обзира што су фрагментарни, остаци материјалне културе на којима су јасно уочљиви трагови хришћанства или детаљи који су настали под утицајем хришћанске доктрине, односно за одређивање одређеног идентитета.

Сачувани писани подаци и други материјални извори сасвим јасно говоре да је хришћанство на овим просторима оставило дубоке корене у првим вековима хришћанске ере, а нарочито током 4. столећа, као и то да је оно углавном било скривано у разним формама, јер није имало статус јавних религија. Нема никаквог спора да је своју јавност почело испољавати, тек после Миланског едикта, односно после 313. године.¹

Резултати досадашњих свеукупних истраживања указују на то да су на овим просторима постојали хришћански центри давно пре формирања Јустинијанове Прве, за коју се поуздано зна да је постојала још 535. године. Те године помиње се да је у црквеном смислу била потчињена управи Рима.² О хришћанском елементу у

ФОКУС

1 О Миланском едикту видети на странама у овом часопису

2 Corpus iuris civilis III, Novellae, ed. Schoell, Berlin 1912, 94.

тим раним периодима на овим просторима најбоље сведочанство пружа старохришћанска некропола у Нишу, чију окосницу чини гробница са остацима живописа,³ затим гробнице у Виминацијуму, Маргуму⁴ и, наравно, оловни саркофаг из Ковачићева код Смедерева⁵ са упечатљивим хришћанским елементима. У том правцу сведочанство пружају и црквени комплекси у Стобима и Царичином граду, који су датовани у 6. столеће.⁶

Прилазећи проучавању Балканског полуострва са историјског аспекта, без обзира да ли ми то хтели или не, сваком истраживачу, само по себи, намећу се нека кључна питања. Међу прва спада однос хришћанизованог домородачког становништва према досељеним паганским Србима. У том правцу треба рећи да је простор који су настањивали Срби био хришћанизиран још у периоду римске доминације. У периоду владавине византијских царева на овим просторима хришћанска заједница била је добро организована. У периоду пред само насељавање паганских Срба, на овим просторима постојала су два јака црквена центра. Један је био у Јустинијановој Прими код Лесковца, а други у Салони. Оба центра била су под директним утицајем власти из Рима све до 730. године, док ове области нису истргнуте из оквира утицаја Рима и потчињене утицају из Цариграда.

Међутим, ми морамо истаћи да, поред материјалних параметара, сачувани писани извори који су настали непосредно по доношењу Миланског едикта помињу неколико епископских имена са овог простора. Међу прве такве личности спадао је виминацијумски митрополит Амант, док се у 4. веку, као учесник сабора у Сердици, среће и епископ Зосим, који је епископовео у Хореум Марги. То говори о добро организованом хришћанству не само у Подунављу већ и у Поморављу. Из периода 5. и 6. века немамо сачуваних помена епископа из градова Подунавља и Поморавља, али то никако не значи да је хришћанизација стала са 5. веком, већ само указује да су ове области биле изузете из римске, односно византијске управе. Није далеко од истине ни констатација да су многи подунавски градови били порушени од Хуна и Авара, а они које је мимоишла ова трагедија вероватно су били изузети из рим-

3 В. Ђурић, *Византијске фреске у Југославији*, Београд 1974, 5-6; Л. Мирковић, *Гробница из Ниша*

4 А. Јовановић-М. Цуњак, *Археолошка истраживања у Дубравици током 1989 и 1990. Саопштења Републичког завода*, 26, Београд 1994, 107-122; М. Цуњак, *Терме на Орашју-Дубравици код Пожаревца*, *Viminacium* 10, Пожаревац 1995-1996, 105-120.

5 А. Јовановић-М.Цуњак, *Нови налази касноантичких гробова у Смедереву*, *Саопштења Републичког завода*, 19, Београд 1987, 139; М.Цуњак-Љ. Марковић -Николић, *Античке и средњовековне некрополе Смедерева*, Смедерево 1997, 37-43; М. Цуњак, *Смедеревска шврљава*, Смедерево 211, 9-11.

6 Ђ. Мано-Зиси, *Фреске у Стобима*, *Старинар* 8-9, Београд 1933-34, 244-248.

ског система управе и налазили су се у саставу освајачких управно-политичких формација.

Обнављањем, односно васпостављањем Византијског царства на овим просторима дошло је до поновног оживљавања Виминацијума, а самим тим и до обнове постојеће епископије и оснивање нових епископија. Наглим ширењем хришћанства на овим просторима у поменутим вековима донекле потврђују остаци материјалне и духовне културе. Нема спора да многи остаци материјалне културе из периода 4. и 5. века носе хришћанске симболе.

Доласком Словена на ове просторе, на развалинама Виминацијума обнавља се насеље под називом Браничево. Ово име ће током средњег века носити шира област. У том смислу обновљена је и Виминацијумска митрополија, под називом Моравска, чији је епископ Агатон 879. године учествовао на сабору у Сердици и Цариграду. Поред ових констатација ипак се мора рећи да се помен Браничевске епископије – у писаним изворима по први пут налази 1018. године у повељи Василија II.

Слична дешавања су се одвијала и на просторима приморских области, чији су црквени центри основани под византијском управом, а потом потчињени под управу Рима.⁷

Из овога произлази да је на овим просторима, у наведеном времену, постојала двојна црквена организација, једна под управом Цариграда и друга, чије је средиште било у Риму. Такво двојно организовање у црквеном смислу одиграло је знатну улогу у покрштавању становништва. Томе треба додати да писани извори помињу да је покрштавање становништва ових простора изведено у два маха. Први је у 7. столећу, о коме се мање зна, док је други реализован средином 9. столећа и о њему је остало више писаних података.

Нема никаквог спора да је покрштавање долазило из два правца, односна два црквена центра, из Цариграда и Рима. Први покушај покрштавања, у нашим научним круговима, сматра се неуспелим, док је други, у истим круговима, оцењен као веома успешан.⁸

Утицај једног или другог црквеног центра остаће присутан и у периоду потпуног припајања Илирика цариградској патријаршији 732. године.⁹ У периоду 9. и 10. столећа дошло је до оснивања нових епархија, које су потпадале под јурисдикцију црквеног центра у Салони и у Драчу, другим речима, потпале су под управу Цариграда

7 N. Cambi, *Neki problemi starohrišćanske arheologije na istočnoj Jadranskoj obali*, Materijali 12, 1976, 239-282; I. Fisković, *Prilog proučavanju porijekla prethrišćanske arhitekture na južnom Jadranu*, Starohrvatska prosvjeta III, Split 1985, 137-163.

8 K. Porfirogenit, *De administrando imperio*, ed. Moravcsik - R. J. Jenkin, Budapest 1949, 154.

9 J. Калић, *Црквене прилике у српским земљама*, 29.

и Рима. У овом времену, тачније крајем 9. столећа, и Бугарска црква почиње да усмерава своје апетите ка овим областима. Истини за вољу, мора се признати да писани извори помињу да су под њеном управом једно време биле Београдска, Браничевска и Нишка епископија.

Из приложених аргумената јасно се види да је на овим просторима била добро организована политичка власт, као и црквена организација са епископалним устројством. Међутим, след даљих историјско-политичких збивања указује да то није било довољно да одоли насељавању паганских Срба. Чињеница је да је Византија пружала максималне напоре да спречи досељавање Срба на ове просторе. С обзиром на то да је била заузета са сређивањем прилика на источним границама, јер јој је претила опасност од Персијанаца, то ју је приморало да Балкан препусти судбини. Слабост Византије на време су осетила паганска племена која су живела као суседи на овим просторима, одакле су вршила честе упаде на византијску територију ради пљачке. Упади српских племена од самог почетка нису мирисали на ограничену пљачку, већ су указивали да племена имају намеру да се стално настане. С обзиром на то да је Византија била немоћна да им пружи неки јачи отпор, била је приморана да им дозволи да се населе у областима које преузму од Авара.

Досељени Срби на овим просторима убрзо су успели да домородачка племена насилно асимилирају, односно успели су да им поново наметну паганску религију. Међутим, нису успели да им наметну и своје обичаје, јер су Срби примили извесне норме живљења од домородачког становништва. То се нарочито одразило на пољу давања или преузимања извесних назива.

Срби су били пагани и населили су се на простор који су окруживале државе са добро укорењеним хришћанским учењем, и устаљеном црквеном организацијом, тако да су биле спремне да без икакве бојазни крену у хришћанизацију ових простора. Нема никаквог спора да су црквени утицаји из Рима били јачи и упечатљивији, што је сасвим и природно, јер су ове области у географском смислу знатно ближе Риму него Цариграду. Ако се оване дода да се у периоду првих покушаја хришћанизације ових простора није уочавала разлика између Рима и Цариграда у догматском смислу, онда је сасвим и јасно што је Рим на овим територијама остваривао веће успехе.

Међутим, од момента византијског цара Лава III. који је 730. године део Илирика истргао из оквира утицаја Рима и потчинио га Цариграду, јаз између ова два центра почео је да се продубљава. Од тада су византијски цареви схватили колики значај има Балкан, па су настојали по било какву цену да га придобију, у политичком

или црквеном смислу. Знали су и то да им то неће бити лако јер је Рим оставио дубоке корене у политичком и у црквеном смислу, али и поред свега тога византијски цареви нису одустајали од своје замисли. То се најбоље види из решености византијских царева да изврше тотално покрштавање житеља ових простора.

Овог пута треба рећи да је прве покушаје покрштавања ових области забележио византијски цар Константин VII Порфирогенит (913–959) средином десетог века. По писању Константина Порфирогенита, српска племена била су покрштена још у седмом веку, односно у периоду владавине византијског цара Ираклија (610–641). Међутим, мора се признати да ово покрштавање није оставило неког дубљег трага, није обухватило широке масе, већ само високи сталеж, тако да су га просте масе угушиле насилним наметањем свог паганизма. Без обзира на све што се збивало ипак се мора констатовати да су Срби током деветог века били пагани, што је било посебно изазовно за мисионаре из Византије. Тог посла латио се византијски цар Василије I (867–886), који је у програму сређивања прилика на Балкану, улагао крајње напоре да „покрсти све оне који нису крштени.”¹⁰

Међутим, ако се узме у обзир да међу првим Србима светитељима срећемо имена из владарских породица, онда морамо поверовати да је то покрштавање изведено у једном даху и да је било свеобухватно и под царском контролом, али за сада није јасно из којих су градова долазили мисионари, као ни то коме је била потчињена новоформирана црквена организација са ових простора.

Одговор на постављено питање могао би се пронаћи у претпоставци да је Византијско царство преко приморских градова, који су били обједињени у војну формацију, познату као тема Далмација, успело да приступи на тло настањено Србима. Прилаз Византији на ове просторе донекле је спутавала Бугарска, која је у том периоду гајила аспирације ка југу, северу и истоку. С обзиром на то, мишљења смо да је оформљена црквена организација на овим просторима била потчињена црквеном центру који је био у неком од приморских градова, највероватније центру смештеном у Салони.¹¹ У прилог томе иде и констатација да су Салона и Драч били центри политичке и црквене власти, па је онда сасвим и логично очекивати да новоформирана црквена организација потпадне под управу једног од ових центара.

Поменути центри били су расадници западних утицаја, који су се нарочито изражавали у прихватању латинске терминологи-

10 С. Ћирковић, *Православна црква у средњовековној српској држави*, Српска православна црква 1219-1969, Београд 1969, 35

11 С. Станојевић, *Борба за самосталност цркве у немањинској држави*, Београд 1912, 18-36.

је¹². Тај латински синдром очигледан је у латинским натписима на надгробним и другим споменицима. Један од таквих споменика откривен је у близини Пријепоља.¹³

Нема никаквог спора да се стање на овим просторима знатно променило од оног момента када је Византија почетком 11. столећа избила на обале Дунава. У том периоду дошло је до сламања Самуиловог царства, а на освојеним територијама до организовања власти по византијском систему. Велики допринос учвршћивању односа на овим просторима приписује се византијском цару Василију II (976–1025), који је у том смислу установио аутокефалну Охридску архиепископију са седиштем у Охриду.¹⁴ Под Охридску архиепископију потпала је и епископија Раса, која је настојала да границе града прошири на све области које је заузимала епископија, и да тако постане назив земље.¹⁵

Сублимирајући сва историјско-политичка дешавања везана за ове просторе, стиче се утисак да су од 11. века, када су ове области припојене Византији, у погледу оснивања црквених центара услови били знатно погоднији. У том правцу мора се признати да је значајну улогу одиграло успостављање Охридске архиепископије, са једне стране и формирање Барске архиепископије, са друге стране. Барска архиепископија била је под утицајем Рима, а под њеном управом биле су и неке српске области, и поред тога што се зна да је Драчка епископија била под управом Цариграда. У оваквим околностима, хтели ми то или не, само по себи намеће се питање односа према њима, као и самог статуса Рашке епископије. У недостатку било каквих писаних извора, једино нам остаје да претпоставимо да је била у некој спрези са Барском архиепископијом, а то би могло да значи да је римска црква преко ње имала извесног утицаја на црквену организацију у далеком приморском залећу.¹⁶

У решавању овог питања не можемо а да не споменемо претпоставку М. Јанковић да је Рашка епископија све до добијања аутокефалности Српске цркве била под јурисдикцијом Охридске архиепископије.¹⁷ Утицај Рима у далеком приморском залећу огледа се и у акту примања крштeња Стевана Немање у латинској цркви, као и примања круне 1217. године Стевана Првовенчаног из Рима. На основу располо-

12 К. Јиречек, *Историја Срба 1*, Београд 1952, 98.

13 К. Patsch, *Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und Herzegovina 4*, Sarajevo 1896, 295.

14 С. Новаковић, *Охридска архиепископија у почетку 11. века*, Глас СКА 76, Београд 1908, 1-62.

15 М. Динић, *О називима средњовековне српске државе, Славенија, Србија, Рашка*, Прилози КЈИФ 32, Београд 1966, 26-34.

16 Ј. Калић, *Црквене...*, 34.

17 М. Јанковић, *Епископије и миротрополије*, 15.

живих писаних докумената из времена византијско-српских сукоба, на овим просторима једини црквени центар био је у Охрид¹⁸.

Да је утицај Рима у залеђу приморја био присутан све до друге половине 12. столећа, најбоље потврђују прилике и збивања која ће задесити ове просторе, а која су утицала и на самог охридског архиепископа, нарочито у моменту добијања аутокефалности Српске цркве. Прилике су указивале да његов бунт није био канонски оправдан, јер, да је било супротно, вероватно би Димитрије Хоматијан био борбенији у остваривању својих јурисдикционих права над овим областима. С обзиром да је знао да се његов утицај преплиће са утицајем Римске цркве, задовољио се само писменим прекором, односно укором Светог Саве, као актера поменуте аутокефалности. Ова констатација добија на значају ако се упореди са борбом за лични суверенитет охридског архиепископа Прохора, средином прве половине 16. столећа, који није бирао средства нити речи у сузбијању рада патријарха Павла Смедеревца. Да је у истом жару радио и Димитрије Хоматијан, писани извори ништа не кажу.

У сваком случају, реализација такве тежње ишла је доста споро, што се најбоље види из чињенице да је она тек почетком 12. века постала епископијом Србије, али не и епископијом свих области у којима су живели Срби.¹⁹ То би практично могло да значи да су области западно од Раса, као и области у залеђу Јадранског приморја и даље остале под управом латинских центара.

У циљу изналагања што реалније платформе за наследавање дешавања на Балкану у периоду од 8. до 12. века, мора се поћи од чињенице да су сва збивања била диригована из Рима или Цариграда, односно све што се десило било је усклађено са жељама Рима или Цариграда, мада је сасвим извесно да је Рим имао више утицаја. Да је то тако, најбоље потврђује констатација да је разлаз између епископија које су биле под утицајем Цариграда од епископија под утицајем Рима постајао све већи, зависно од верско-политичких разлика између ова два центра. Извесно балансирање, односно ублажавање сукоба између грчког и латинског богослужења на овим просторима, имало је богослужење на словенском језику, које су на ове просторе увела Света браћа Ћирило и Методије. У научним круговима данас нико не сумња да је богослужење на словенском језику донело извесног успеха на просторима насељеним Словенима, док је на осталим територијама јаз између

18 С. Новаковић, *Охридска архиепископија у почетку 11. века*, Глас СКА 76, Београд 1908, 156; М. Јанковић, *Епископије* 14.

19 Г. Острогорски, *Писмо Димитрија Хоматијана Светом Сави*, Светосавски зборник 2, Београд 1938, 103.

Грка и Латина постајао све дубљи и дубљи. То затезање односа између Источне и Западне цркве кулминирало је 1054. године, када је дошло до велике шизме, дефинитивног разлаза између ова два центра.²⁰ Непобитна је чињеница да овај разлаз не само да је оставио негативне последице по оба центра, већ је и код једних и код других подржавао тежњу ка даљим и све дубљим разлазима, не само у периоду 11. века већ и кроз будућа времена.

Овог пута треба рећи да је граница разлаза пролазила преко територија које су се у том периоду уједињавале, на којима ће нешто касније Стефан Немања оснивати своју државу. Поменути политички, а и други проблеми из периода који су претходили стварању српске државе, битно су утицали на поједине владаре да се политички, а и верски, определе за једну или другу страну.

Дукљански владари, као исконски противници Византијског царства, стварали су јаке везе са Западом, подржавајући Римску цркву и папу као врховног поглавара. Ако се узму у обзир сва до-тадашња збивања на овим просторима, са пуно права могло би се констатовати да дванаести век представља извесну прекретницу у културно-историјским и верским збивањима, јер тада центар свих дешавања прелази у Рашку, тако да Рас постепено постаје центар свих збивања. То практично значи да црквени центри из унутрашњости нису могли имати неку значајнију улогу, јер су рашки владари и рашка црквена јерархија, која је по правилу била грчка, имали различита интересовања. У том правцу треба рећи да су се рашки владари дизали против византијске власти, док су црквени поглавари били под управом византијског црквеног центра у Охриду. Рашки епископи договали су послушност охридском архиепископу, а он цариградском патријарху. Тим системом Византија је контролисала сва збивања на Балкану. Подређени став епископа са ових простора византијском цару и патријарху у Цариграду осећао се и током 12. и 13. века. Најбољи пример те подређености уочава се у случају призренског епископа, кога је као Грка сменио архиепископ Сава одмах по доласку у Србију.

Без обзира на све, ипак се мора констатовати да су се ове области ослободиле византијског утицаја за време Стефана Немање, односно оног момента када су се приморске области и територије Рашке ујединиле у једну државу. Новоформирана српска држава развијала се на традицијама Истока, али исто тако и на обичајима Запада. У тим првим данима настанка српске државе није се осећала нека битнија разлика између Истока и Запада. Та разлика долазила је до изражаја од средине 12. столећа. О томе су доста података

---

20 S. Runciman, *The Eastern Schism*, Oxford 1955.

оставили биографи Стефана Немање, који кажу да је он због очевог изгнанства у Рибницу од латинских јереја био крштен латинским крштењем. Када је дошао у Рашку, био је крштен од руке светитеља и архијереја посред српске земље. То крштење давало је јасан знак да се Стефан Немања и његов син Стефан Првовенчани трајно опредељују за источне традиције. На основу штурих података, ми за сада не знамо тачно шта је било пресудно у сталном приклањању Истоку. У том случају можемо само да нагађамо, али чини ми се да је превагнуо животни пут најмлађег Немањиног сина.

Познато је да је Растко, у монаштву Сава, од самог рођења био мезимче својих родитеља, и да је брижљиво негован, и да су га родитељи одгајали са посебном пажњом и бојажљивошћу. Свима је јасно да је он био Богом дан и да његовим родитељима буде помоћ у старим данима, али он је то премашао, јер је отворио могућност, не само својим родитељима, већ и целом српском народу да спозна царство Божије.

Изнету тезу да у првим годинама 12. века није прављена разлика између Истока и Запада најбоље потврђују владари из династије Немањића, односно синови Стефана Немање, Вукан и Стефан. Ниједан од поменутих синова није прекинуо контакте са латинским центрима, већ су чак у својој политици следили пут дукљанских владара. У моментима када им је било потребно да савладају одређени проблем обраћали су се како Западу тако и Истоку. Најбољи вид оваквог поступка оставио је Стефан Првовенчани, који је 1217. године добио краљевску круну из Рима.²¹ Овакав поступак Стефана Првовенчаног био је диригован жељом да по сваку цену издејствује краљевску круну за своју земљу. Очигледно је да му је тешко падало да краљевску круну Србије носи угарски владар. Међутим, мора се истаћи да у том периоду није важило правило да у политички слободној држави буде и слободна црква. И поред чињенице да је Стефан Немања уздигао Србију на ранг краљевине, црква у његовој земљи била је под управом туђина. Нема сумње да је то њему тешко падало, а убеђени смо да је то његовом брату, монаху Сави, било још теже. То је мотивисало једног и другог да до танчина спроведу у дело замисао оца Стефана Немање о независној држави и цркви у њој. За реализацију те идеје бирали су најповољније време и прилике. Стварањем државе самосталне у економском и политичком смислу од стране Стефана Немање, као и добијањем самосталности Српске цркве у Рашкој земљи од стране Немањиног сина Растка, у монаштву Саве, потпомогнутог од првог српског краља, а потом и од зетског кне-

21 М. Ђоровић-Љубинковић, *Претеча десница и друго крунисање Првовенчаног*, Старице 5-6, Београд 1954-1955, 105-114.

за Вукана, односно успостављене су везе Србије са најзначајнијим центрима Истока и Запада.

Ако детаљније сагледамо околности и збивања која су задесила Византијско царство почетком 13. века, доћи ћемо до закључка да су збивања о којима је било речи ишла у прилог реализацији идеје Немањића, стварању стабилне политичке државе са независном црквом у њој.

Упад крсташа у Цариград 1204. године довео је до рушења Византијског царства и стварања новог, Латинског царства у Цариграду, престоници Византије, Никејског царства са седиштем у Никеји, Солунског и Епирског краљевства. С обзиром на то да су се византијски цар и цариградски патријарх морали иселити у Никеју, дошло је до тога да је Охрид постао центар Епира и епирских Грка, који су гајили наду да ће обновити византијску моћ у границама своје надлежности и шире. Избегли византијски цар и цариградски патријарх и даље су остали у пријатељству са Србима, који су остали да живе у окружењу епирских Грка, обновљеног Бугарског царства, Угарског царства и латинских крсташа, који су потајно гајили наду да ће загосподарити територијама на којима су били Срби. Поменуте прилике и збивања на Балкану Стефан Првовенчани и његов брат Сава схватили су као прави час да се обрате Никејском цару и патријарху са молбом да ослобођеној Србији обезбеде и аутокефалност Српске цркве. Овог пута треба имати на уму да је монах Сава нешто пре напустио Свету Гору и дошао у Србију да би у свему помогао брату.

После обављених послова и учвршћивања Стефана на власти, решио је да пође у Никеју са жељом да оствари жељу Светог Симеона да од цара Теодора Ласкариса и патријарха Михаила Сарантина испроси аутокефалност и оснивање архиепископије која би обухватала територије на којима живе Срби. Никејски цар и патријарх, пошто су на време схватили околности у којима се налазе, као и напредовање Епира, личних супарника, изашли су у сусрет жељама својих пријатеља Срба, које им је саопштио монах Сава. У том моменту знали су да испуњавању жеља Срба морају жртвовати интересе Охридске архиепископије. Чини нам се да им је било лакше да испуне жеље Срба, својих пријатеља, него да штите интересе Охрида, који је био на страни њихових противника.

И поред свих околности које су ишле монаху Сави у прилог, ипак се мора рећи да су преговори дуго трајали и да нимало нису били лаки. Водила се дуга и подробна расправа о канонској оправданости добијања аутокефалности. Међутим, мора се рећи да монах Сава ниједног трену није сумњао у позитиван исход преговора. То најбоље потврђује

чињеница да је са собом повео способне монахе из Хиландара, који су могли да у сваком моменту бити хиротонисани за епископе.

Епилог преговора било је добијање аутокефалности и рукополагање монаха Саве за епископа, а потом произвођење у чин првог српског архиепископа. Поред добијене самосталности и произвођења монаха Саве у звање архиепископа, Сава је тражио право да може у Србији хиротонисати епископе.²²

По успешно обављеном послу убрзо је кренуо на пут за Србију. По повратку, архиепископ Сава се једно време задржао на Светој Гори радећи на превођењу правних и богослужбених књига и припреми људства које ће му помоћи у Србији. По доласку у Србију приступио је реорганизацији Српске цркве и монаштва у њој. Одмах је започео са оснивањем нових и обновом већ постојећих епископија. Поред постојећих епископија у Расу, Призрену и Лишњану, основао је две у приморју (Зетску и Хумску), шест у унутрашњости Србије, и то: Жичку, Хвостанску, Будимљанску, Дабарску, Моравичку и Топличку. Седишта епископија нису била у градовима, јер Србија у то време није имала довољно градова, већ су епископи столовали у већим манастирима. Захваљујући оваквом раду архиепископа Саве, границе српске архиепископије брзо су се прошириле до приморских градова.

Нема спора да је добијање аутокефалности Српске цркве имало, има и имаће непроцењив значај, који се огледа подједнако на свим пољима. Највећу корист од овог чина имала је сама држава, јер је тиме знатно утврдила своју политичку моћ, односно потврдила је стару и свима познату узречицу да без добре црквене организације нема ни стабилне државе.

Добијање аутокефалности и оснивање Српске архиепископије није обрадовало охридског архиепископа Димитрија Хоматијана, који је упутио неколико протестних писама цариградском патријарху Герману.²³ Реаговање охридског архиепископа у неким сегментима прелазило је све границе пристojног монашког понашања. У својим реакцијама Димитрије Хоматијан је показао не само нескромност у понашању већ и извесну дозу непознавања или погрешног тумачења црквених канона, основних правних начела.

У том правцу навешћемо једно писмо охридског архиепископа у коме осуђује Савино уздизање на достојанство архиепископа.

22 Н. Радојчић, *Светии Сава и аутокефалности Српске и Бујарске цркве*, Глас СКА 79, Београд 1938, 200-236.

23 Крсташи када су ушли у Цариград, пошто је канонски патријарх био принуђен да напусти свој трон, изабрали новог патријарха, који је био њихов човек и одан крсташима. Онда је било јасно да ће у сваком погледу управо он пружати канонску и сваку другу подршку охридском архиепископу Димитрију Хоматијану.

Димитрије Хоматијан, приликом писања својих писама, односно оптужби, заборавио је како је он лично дошао на тај ранг, а расположен је да другог осуђује. У црквеним правилима која су тада била у употреби нигде не пише када и како се стиче достојанство архиепископа, једино је познато да се то звање стиче из епископског чина. Наравно да је монах Сава прво био хиротонисан за епископа а онда за архиепископа. Уздизање на виши ранг неприкосновено је право патријарха, у датом случају цара.

Поред наведеног Димитрије Хоматијан замерио је архиепископу Сави да је прекршио каноне који забрањују епископима да улазе у туђе епархије и да тако цепају старе епархије. Стога је позвао Саву да се повуче и да препусти Охридској архиепископији територије које јој од давнина припадају, а у случају да то не учини запретио је одлучењем од Цркве.²⁴

У овом случају Димитрије Хоматијан наводи да не дира у територије које су од давнина под управом Охридске архиепископије; за сада нам није јасно да ли је Димитрије заборавио када је основана Охридска архиепископија, зар 200 година може да значи од давнина? Нема никакве сумње да је Димитрије Хоматијан заборавио да је он титулу архиепископа добио од патријарха као и архиепископ Сава. Затим, заборавио је и то да су извесне територије издвојене из неке друге епископије и додељене Охридској архиепископији. Овде је очигледно да је охридски поглавар превидео чињеницу да је патријарх имао право да оснива нове архиепископије, односно епископије, да врши реандулацију епископија у свом патријархату. Знајући за то, чини нам се да архиепископ Сава ни у најмањем случају није узурпирао власт, односно звање. Ако се овоме дода да је архиепископ Сава изабран и постављен за српског црквеног поглавара, онда је сасвим јасно да њему припадају области са српским живљем. Међутим, узимајући све до сада речено у обзир, као и неке друге околности, мишљења смо да је Свети Сава очекивао овакве реакције свог суседа и да је имао спремљен одговор на сваку примедбу, не само ради умирења своје савести већ и шире јавности. Свети Сава је знао да у остваривању замишљеног циља нема никаквих кршења канонских права, знао је и то да је вољом византијског цара Василија II основана и Охридска архиепископија, и да су њене територије издвојене из других епархија. Поучен тим примером био је свестан да аутокефалност може дати особа са вишим звањем и достојанством од оног које се тражи, а то је у датом случају византијски цар и цариградски патријарх, поглавар матичне цркве.

---

24 Г. Острогорски, *Писмо*, 97-107.

Из сачуваних историјских извора сазнајемо да архиепископија није довођена у питање за време владавине Стефана Првовенчаног, али то се не би могло рећи и за време владавине његовог сина краља Радослава (1228–1234). С обзиром на то да је био грчки зет, краљ Радослав дошао је под велики утицај епирских Грка, који су настојали да преко њега успоставе власт Охридског архиепископа над областима које су биле под јурисдикцијом Српске архиепископије са седиштем у Жичи. Када је архиепископ Сава сазнао за намере свог синовца, краља Радослава, у његовом сукобу са братом Владиславом подржао је овог другог.

Аутокефалност Српске цркве није могао угрозити ни византијски цар Михајло VIII Палеолог у периоду склапања Лионске уније 1274. године.²⁵

Из биографије Стефана Немање, коју је написао Свети Сава, сазнајемо да је Немања приликом оснивања манастира настојао да у њима формира и основну управу, затим да ктиторију обезбеди потребним иконама, књигама, сасудама и свим оним што је потребно за уљудно богослужење.²⁶ На основу тих података ми не можемо тачно знати о каквим се прописима ради, али је сасвим јасно да се ради о правима која су им гарантовала економску безбедност. Тај Немањин чин касније је постао општеобавезним.²⁷ То најбоље потврђују историјске прилике и политичке околности које су доприносиле томе да Немања све обновљене и новоподигнуте манастире потчини под византијску црквену организацију, што је касније постало основ Савиног дистанцирања од Рима. То је можда и преломило код Немањиног сина Растка да оде на Свету Гору и да се тамо замонаши, да би могао несметано слушати руске монахе о царству небеском.

Чином добијања аутокефалности из Цариграда, српски народ се трајно определио за источну идеологију. У оквиру тога свети Сава је одмах приступио организовању нових епископија и реорганизовању постојећих. Према сачуваним подацима, Свети Сава је затекао следеће епископије: Зетску, Рашку, Хвостанску, Хумску, Топличку, Будимљанску, Дабарску, Моравичку, Липљанску и Призренску.²⁸ Овог пута треба нагласити да су седишта римских епископија била у Стону у цркви Свете Богородице и на Превлаци у цркви Светог Михаила.

И поред свега тога што се збило, мора се рећи да је црквена организација у новоформираној немањићкој држави стварана

25 Н. Радојчић, *Свети Сава и аутокефалности*, 222-232.

26 В. Ђоровић, *Свети, Живоји Светиој Симеона*, Београд 1938, 153.

27 М. Цуњак, *Књижевност, права и обавезе књижевора у средњовековној Србији*, Смедерево 2008.

28 М. Јанковић, *Епископије*, 17-27.

по узору на византијско устројство, али то не значи да на истом простору није било црквених организација римског обичаја. За разлику од црквеног устројства, монашко устројство је сасвим другогачије. Српски владари подржавали су монаштво, али нису оснивали манастире који би имали латинско устројство; изузетак чини краљица Јелена, која је помагала бенедиктински и фрањевачки ред.²⁹ Овог пута не сме се занемарити ни чињеница да је краљица Јелена била ктиторка манастира Градац, који је подигнут у византијском духу и за потребе српског монаштва.³⁰

У таквим констелацијама сасвим је и нормално што је црквена политика била тесно везана са политиком развоја државе. То је често доводило до тога да су на челним позицијама било државе или цркве били најближи сродници. То је све резултирало из чињенице да историјско-политичка збивања на овим просторима нису била наклоњена ни политичким, али исто тако ни црквеним поглаварима. Ти немили догађаји често су били узрочници померања српских граница ка северним просторима. Проширењем територијалних граница, проширивала се и јурисдикција Српске православне цркве. На тим новим областима долазило је до формирања нових епископија, односно црквених центара.³¹ У прилог томе иде и чињеница да је краљ Милутин у Бањској основао нову епископију. Пред сами крај владавине краља Милутина у Србији је било 15 епископија.³²

Монаштво и црквена управа тога доба били су свесни напора државника, и њима ништа друго није преостало но да подржавају владаре; и не само то, већ су и настојали да им у градитељском смислу помогну. На том пољу било их је доста, али ми ћемо се овог пута задовољити самом поменом Светог Саве, Саве I, Саве II, Данила II, Никодима I и II.

Ако узмемо основна начела монашког развоја и ако их упоредимо са византијским правима, долазимо до сазнања да се оно кретало у оквирима прописа Светог Саве, боље рећи његових закона. Један од тих закона познатији је као Закон Светог Симеона и Светога Саве. Тим Законом регулишу се права и обавезе житеља на властелинствима Студенице и Милешеве. Тим актом регулишу се права и обавезе приликом оснивања и других манастирских властелинстава.³³

29 В. Кораћ, *Градњевска школа поморја*, 75; Г. Суботић, *Краљица Јелена Анжујска, ктитор црквених сјоменика у Приморју*, ИГ 1-2, Београд 1958, 131-134.

30 М. Пурковић, *Авињонске пале и српске земље*, 11.

31 М. Јанковић, *Епископије* 35-60.

32 М. Јанковић, *Епископије*, 58 и 196.

33 М. Благојевић, *Закон Св. Симеона и Св. Саве*, 129-140.

ГОДОВИ

MONS AUREL

Јово Драјиш

**Поводом 60 година стваралачког рада
књижевника Косте Димитријевића**

PER ASPERA AD ASTRA – ПРЕКО ТРЊА ДО ЗВЕЗДА

Вредан сарадник часописа за књижевност, уметност и друштвена питања *Mons Aureus*, који неколико година изласком у издању Народне библиотеке Смедерево привлачи пажњу културне јавности под уредништвом господина Драгана Мрдаковића, новинар и књижевник Коста Димитријевић, прославио је свечано 60 година уметничког рада. Тим поводом издавачко предузеће *Прометееј* објавило је пет књига његових *Изабраних дела (Без суда и пресуде / неосимболистичке приповетке / , Разговори и ћушања Иве Андрића / треће проширено издање / , Момо Кајор – сећања и дружење, Необичне судбине – живојини фрајментии, Векови Београда / историјска хроника / , а београдска Просветиа монографију Иза сцене, посвећену животним исповестима драмских уметника Миливоја Живановића, Раше Плаовића и Љубинке Бобић. Промоција поменуте монографије, за коју је рецензију написао угледни књижевник Живорад Лазић одржана је ових дана у Музеју Народној позориштии када су похвално мишљење дали наши угледни театролози.*

Поводом Димитријевићевог значајног јубилеја, објављивања његових *Изабраних дела*, крајем прошле године одржане су промоције у *Кући Буре Јакишића* и *Библиотеци града Београда* уз учешће еминентних уметника и научника др Василија Калезића, др Бранка Вујовића, Симе Ђирковића, културолога Милорада Мишка Стевовића, истакнуте глумице Тање Бошковић, ликовних уметника Миодрага Ђиласа и Радована Трнавца Миће, чије су заједничке изложбе пропратиле ову запажену културну смотру. Истом приликом аутору Димитријевићу од стране *Министарства културе Србије* уручена је диплома *Чувара културне баштине*. Овде морамо додати и низ значајних признања које је Димитријевић добио за свој књижевни рад од стране града Београда и Републике Србије: поред Октобарске награде из Фонда Св. Марковића УНС, награде *Златан беоучи* Димитријевић је носилац четири значајне награде за животно дело: Удружења новинара, Удружења књижевника Србије, академије *Иво Андрић* и интернационалне за приповедачко стваралаштво од Свесловенског друштва *Ф. М. Достоевски*. На наше питање о овим високим признањима Димитријевић је одговорио:

– Тачно је да сам за стваралачки рад носилац највећих признања наше престонице и земље Србије – између осталог, и четири награде за животно дело, које је осим моје маленкости, једино имао велики драмски уметник Петар Краљ. Међутим, и поред помениutih *Награда за животно дело* због непријатности које сам доживео током свог уметничког рада, од стране извесних завидљивих примитиваца и антисрпски расположених политичара, увео посебан облик признања у пежоративном значењу. То признање носило би назив награда за животна недела. У мом случају било их је доста, а навешћу само један пример: и поред досадашњих пет предлога мог професионалног Удружења књижевника Србије надлежне комисије Министарства за културу нису ми омогућиле да добијем заслужену својим прегалачким, културним радом – изузетну пензију. Није је добио ни мој друг Живорад Лазић, ни Раде Војводић, ни др Василије Калезић, као ни низ других заслужних стваралаца попут скоро почившег Предрага Драгића Кијука, што је велика срамота властодржаца без морала и поштења.

У вези са достојном њрславом Вашеј јубилеја, кажите нам када сте објавили своје ране литерарне радове?

Прву приповетку, *Продавац новина*, са својом илустрацијом – цртежом тушем, објавио сам далеке 1951. године у листу *Књижевни њрилост Средњошколца*, под уредништвом касније познатог ТВ репортера Банета Вукашиновића. Био сам тада ученик шестог разреда *Треће мушке гимназије*, а поред мене су у том листу тада објављивали Светлана Велмар Јанковић, Живорад Лазић, Божидар Тимотијевић, Александар Ристовић, Слободан Селенић и др. Касније, објављивао сам награђене приповетке у неколико омладинских гласила, а од 1954. и у старом добром НИИ-у, где се огласила моја „прескочена генерација“. У то време заједно, са Рашом Поповом на конкурс *Академској њозоришти*а у Београду била је награђена и моја драма *Виолина*, додуше никад изведена, као ни оне забрањене почетком педесетих година, *Невини у њаклу* и *Роман* у режији Бодe Марковића, о којима је писала и наша штампа. За време студија на Филозофском факултету хонорарно сам сарађивао у омладинским листовима (*Младосћ*, *Наш весник*, *Млада култура*, *Видици...*) и припадао књижевној групи младих неосимболиста заједно са Драганом Јеремићем, Бранком Миљковићем, Живорадом Лазићем, Божом Тимотијевићем, Петром Пајићем, Драганом Колунцијом, Милованом Данојлићем, Вером Србиновић и Златком Томичићем... Нису нам тада омогућили да покренемо намеравани часопис *Симбол*, али смо објављивали своје књижевне радове у посебним бројевима

Коста Димитријевић

Младе културе, у Пољима, Видицима и другде. Гостовали смо и на књижевним трибинама на релацији Београд, Нови Сад и Загреб...

Занимају нас Ваше усјомене везане за Смедерево?

Најлепше су биле, почев од чувене средњовековне Смедеревске тврђаве деспота Ђурђа Бранковића, о којој ми је с усхићењем причао др Милан Кашанин, о чему сам писао у књигама *Време забрана* (1991) и *Необичне судбине* (2011), као и мој најбољи пријатељ у области литературе Живорад Жика Лазић, с којим сам се дружио у Београду скоро пола века и прошле године објавио предговор његовим *Изабраним делима* у издању *Admiral Books*. Остале су ми у лепом сећању и посете Жики у родитељској кући села Лугавчина, док сам у одлично уређиваном смедеревском часопису *Mons Aureus* о њему објавио неколико књижевних прилога. Затим, 1983. године био сам члан делегације новинара Србије која је у Смедереву положила венац на гроб оснивача српске „седме силе“ Димитрија Давидовића и о његовом значају држао пригодно предавање. А 17. септембра исте године у име УНС учествовао сам на завршној свечаности говорећи о лику и делу великог српског комедиографа

Бранислава Нушића у школи која је носила његово име. Иначе, поред низа чланака и фељтона о том писцу поводом његове 100-годишњице рођења, била је запажена моја књига *Нушић – чаробњак смеха* (Народна књига, 1964), за чије су ми смедеревске године дали драгоцене податке Леонтије Павловић, Милорад Павловић Крпа и Милан Јовановић Стојимировић. Године 1985, заједно са проф. Радославом Јосимовићем и др Миленком Мисаиловићем, био сам учесник културне манифестације *Нушићеви дани* у смедеревском Дому културе, где је приказана моја збирка карикатура великог комедиографа, да бих после оцењивања приказаних представа на научном скупу одржао предавање *Нушић у српском новинарству*. То предавање штампано је у посебном зборнику под насловом *Нушић наш савременик* (Смедерево, 1985) у издању Дома културе, а управник – песник Горан Ђорђевић уручио нам је *Захвалнице* са бронзаним плакетима пишчевог лика.

Из неколико енциклопедија и лексикона сазнајемо да сīе ѿоком 60-годишњеј сīваралачкој рада објавили достіа ѿрילוіа у шіѿаміи као и неколико десетіина књиіа, од којих су неке ѿреведене у иностранству, док су вам обих дана у издању Прометеја објављена Изабрана дела, заѿраво ѿрво коло од ѿеј књиіа. Које су ѿо књиіе и да ли је Удружење књижевника ре-аіовало ѿоводом ѿој Вашеј несумњиво значајној јубилеја с обзиром да сīе носилац највиших ѿризнања Града Београда и Рејублике Србије?

Удружење књижевника Србије, чији сам члан од 1962. године, пре неколико година у својој свечаној дворани на достојан начин прославило је мој први јубилеј, уз учешће тадашњег председника Србе Игњатовића, др Василија Калезића, Велизара Бошковића, Миодрага Јанковића, Оље Ивањицки и Раде Ђуричин. Међутим, и поред мојих неколико десетина позитивно оцењених књига (четири су преведене у иностранству) ни после пет предлога (2008–2011) поменутог УКС Комисији Министарства културе није ми додељена изузетна, тзв. „национална пензија“. У ствари, изгледа да сам за ову свагда „неподобан“, јер сам целог века писао приповетке, романе, културно-историјске фељтоне и животописе знаменитих Срба и за то добијао највећа наша и инострана признања док су поменуте пензије у највећој мери (част изузецима!) додељиване по страначкој линији, тако да је дошло до великих пропуста и неправди. Рецимо, током протеклих пет година те пензије су најпре добиле чланови управних одбора уметничких удружења, а потом они који највише зарађују: естрадне и остале звезде, поставши преко ноћи „грађани првог реда“, како себе називају (видети изјаву глу-

мице Мире Бањац или поп-певачице Слађане Милошевић, чији је указ о изузетној пензији, ваљда поводом наступа у САД, у *Слузбеном листу* накнадно дао сам ранији председник Коштуница). А таквих апсурдних примера има безброј. На тај начин, ствараоци у поодмаклом животном добу, попут моје маленкости, који је последњих година издржао пет операција и најтежу – срца, данас и поред толиких признања и пуног радног стажа, нема довољно средстава ни за даље лечење... Ту заслужену пензију својим значајним делом, као што сам већ раније напоменуо, није остварио низ познатих уметника од којих је већина, нажалост, напустила овај рђав свет, властодршце које су од њих намерно, да их понизе, направили грађане другог реда. Поводом таквих скандалозних одлука раније сам се писмено жалио преко штампе тражећи оставке надлежних министара, али ништа није помогло. Више се ником не жалим, а нећу више ни конкурисати за „изузетну пензију“ знајући за савет великога Вука Караџића, који каже: „Најтежи је занат поштена човека и књижевника!“ Држим се увек и другог његовог савета: „Радите и пјевајте једнако, то је једини начин благодарно осветити се непријатељима и све их посрамити!“.

У вези са објављивањем мојих *Изабраних дела*, чије је издање помогао пријатељ – љубитељ културе Милорад-Мишко Стевовић могу да изјавим следеће: Најпре, поменућу неосимболистичке приповетке под симболичним насловом *Без суда и пресуде*, чији су рецензенти саветник САНУ др Андрија Раденић, и нажалост, скоро преминули значајни писац Живорад Жика Лазић, који је пре две деценије препоручио за штампу и написао поговор моје књиге *Београђанка*, коју је у Француској превео г. Ален Капон. Та моја последња приповедачка збирка узбудљиво је сведочанство страдања српског народа почев од злокобног 27. марта 1941. године, плаћеног енглеским парама, страховитог немачког и каснијег „савезничког“ англо-америчког бомбардовања, да би кулминација његове трагедије наступила 1944/45. са ослобођењем, којим је уместо фашистичке, како то тачно истиче наш најбољи драматичар Ковачевић, настала комунистичка окупација са репресивним мерама од стране суровог, тоталитарног режима туђинца Броза приликом његове ликвидације идеолошких противника. Наравно, у почетку „без суда и пресуде“, како гласи и наслов моје збирке приповедака, чији су извесни јунаци, попут угледног професора, ректора, архитекте, сликара и учесника свих ранијих наших ослободилачких ратова Бранка Поповића, тек у скорије време рехабилитовани. Јер, као што је познато: правда је спора али достижна... Затим, истом циклусу припада и трагична приповетка *Случај јосјодина*

Владислава Рибникара, настала по аутентичном сведочењу његових најближих колега из редакције предратне *Полиџике*, која је раније објављена у *Лейџојису Мајџице срџске*, привукла пажњу. А онда, мислим да је вредна пажње *Тужна љрича о новом оделу*, чији је одломак штампан још далеке 1956. године у НИН-у, док је пуна верзија објављена у мојој збирци преведеној у Француској, *Le petite paysane au trapeze volant* (1989), веома повољно оцењена од тамошње критике. Остале приповетке у поменутој збирци су аутобиографског карактера, раније објављиване у Политици, НИН-у и другде, од којих највише ценим *Мали анђео Лилика*, *Страх од Бабароје* и *Смрт на љеразијској љадини*, као и краће записе о мом другу – „принцу песника” Бранку Миљковићу, о коме сам раније објавио роман *Убијени љесник*. Поред приповедака, у истој књизи објавио сам свој говор поводом пола века свог књижевног рада одржан у свечаној сали УКС, који је раније штампан у *Књижевним новинама* скраћен, а онда сам додао и мишљење критичара о мојим приповедачким збиркама, међу којима се истичу имена др Василија Калезића, Велизара Бошковића, Чедомира Мирковића, Мила Бошковића, Моме Капора, Живорада Лазића, Боже Ковачевића, Рашка Димитријевића и др. Ту је посебно занимљив прилог Алена Капона и осталих француских критичара...

Као друја књига ваших Изабраних дела објављено је љређе, доџуњено издање рукојиса који носи назив Разговори и љутања Иве Андрића. Шџа џа књига садржи и како је настала?

И књиге као и људи, кажу стари Латини, имају своју судбину. То важи и за поменуто треће издање моје романескне хронике, заправо животне исповести „нашег Толстоја” или „Хомера Балкана”, како су јединог српског књижевника награђеног Нобеловом наградом називали инострани критичари. Започета пре нешто више од три деценије, захваљујући поверењу које ми је поклонио Андрић, необичном игром животних околности та исповедно-мемоарска књига, намењена да у години 1972, години значајног јубилеја поменутог великог писца, буде јавности најпре објављена у виду културно-историјског фељтона *Полиџике*, где сам тада радио, доживела је изненада крајње примитивну, нехуману забрану од тадашњих властодржаца. Тај апсурдни поступак верно сам описао у другом и трећем, допуњеном издању моје књиге, тако да је она истовремено узбудљиво сведочанство о ондашњем тоталитарном режиму, заправо шта су њему учинили неодговорни, злонамерни политички полтрони зна се по чијем диктату. Заправо, они су забранили, и

поред Андрићеве сагласности, да се мој рукопис његове прве животне исповести у данима прославе 80-годишњице живота објави у нашем најстаријем дневнику, што је изазвало велико огорчење читалаца. Јер, тај мој рукопис био је као „ексклузиван“ најављен 15. септембра 1972. године преко пола стране *Полиџике* као и следећег дана у *Полиџици ексџрес*, што је обрадовало све поштоваоце нашег писца. Међутим, да ли игром животних околности или намерним некултурним поступком властодржаца, поменута најава мог стварно „ексклузивног“ рукописа Андрићеве животне исповести, била је објављена уз оглас књиге Јове Мијатовића, травара, што је веома озлоједило великог писца, јер му по његовим речима ту „није било места“. Истовремено, Андрића је посебно запањило што тај мој рукопис настао поводом његове иницијативе није у години његовог великог јубилеја преузела да објави *Полиџика*, која је у то време као фељтон штампала одломке из Крлежиног *Дневника* (такође у време његовог јубилеја), него га најавила за своје друго, мање цењено издање – *Полиџику ексџрес*. Разумљиво да је такав недоличан поступак, поред осталих у мојој књизи описаних закулисних махинација, довео до неочекиване **забране** мог рукописа на коме сам уз Андрићеву сагласност и помоћ радио скоро две године. Такође, током настајања те књиге, свестрану подршку пружио ми је и омиљени професор Београдског универзитета Рашко Димитријевић, који је био и његов каснији рецензент, најпохвалније га оценивши, док је по читању о њему најбоље мишљење дала и госпођа Вера Стојић, позната сарадница великог писца и оснивач његове *Зажубине*. Све што се потом дешавало поводом те некад моје забрањене књиге, без суда и пресуде, описао сам у другом издању поменутог дела под симболичним насловом *Време забрана*, штампаног у тиражу од 3.000 примерака од београдског *Прометјеја* (1991), које је исте године добило *Октобарску награду града Београда* заједно са мојом тадашњом редовном рубриком у листу *Полиџика* и хроником о Скадарлији. Још да додам да је прво издање исте књиге објављено у 4.000 примерака у издању ICS-а 1976. године брзо било распродато. Иначе, после низа позитивних оцена књиге *Време забрана*, њена прва промоција била је одржана на Коларчевом народном универзитету, где је, поред аутора, говорио истакнути књижевни критичар Чедомир Мирковић. Следећа промоција одржана је у Библиотеци града Београда уз учешће истакнутог књижевног критичара и историчара др Василија Калезића и књижевника Живорада Лазића. Потом сам гостовао на још неколико књижевних трибина да бих, посебно, у библиотеци *Лучоноше* 1981. године објавио, посебну, монографију *Иво Андрић* намењену

средњошколцима у тиражу од 5.000 примерака. Такође, одазивајући се позиву Спомен-музеја Иве Андрића, коме сам својевремено подарио наше фотографије и осталу документацију у вези са настанком књиге, 19. новембра 1986. године уз присуство великог броја публике одржао сам снимљено предавање посвећено писању књиге *Разговори и ћушања Иве Андрића*. И у документарном филму *Београд у сећањима Кости Димитријевића* (1992) с пијететом сам говорио о Андрићу и настанку ове књиге, која се сада објављује у трећем издању, проширеном одломцима приказа о њој неколицине познатих књижевника као и библиографијом везаном за то дело уз више фотографија из времена мог дружења са великим писцем.

Крајем прошле године одмах после смрти Мома Кајора објавила се Ваша књига на тему сећања и дружења. Шта сте желели да поручите том његовом мемоарском књигом о свом школском друју и пријатељу Моми Кајору?

При писању својих књига посвећених сећању на дружење са неким нашим писцима које сам изузетно ценио увек сам имао на уму Волтеров савет: „О живима треба писати с обзиром, а о мртвима истину!“. На том начелу је и настала моја књига посвећена животу, делу и времену мог само три године млађег пријатеља и колеге из Треће мушке гимназије, док смо касније заједно радили у редакцијама *НИН-а*, *Политике*, *Дује* и *Франкфуртских вести*, поред честог дружења на књижевним вечерима и за кафанским столом. У уводу своје прве постхумне књиге која сведочи о нашем дугогодишњем, великом пријатељству, цитирао сам пркосну Момину животну поруку која гласи: „Ако би ми сутра пала саксија на главу, не бих жалио: видео сам свет, имао успехе и неуспехе, пријатеље и непријатеље, децу, пио сам најбоља вина, зезао се, патио, лудио, радио, дружио се са славним људима и женама – шта још? Проживео сам неколико живота док други нису ни свој сопствени“. Својевремено Мома ми је указао на ту поруку, док сам, признајем, тешко успевао да га, што се каже „прочитам“ до краја, јер он је имао неколико лица, што је запазио и његов пријатељ Добрица Ћосић: једно за свет око себе, друго за одане пријатеље, треће за супругу... Иначе, у својој књизи посвећеној драгом, дивном пријатељу Моми, потрудио сам се да пратим његов животни пут на релацији од Сарајева, преко Београда до Њујорка, поред заједничког рада у неколико поменутих редакција. Он је приредио моју прву монографију о Скадарлији, која је у издању *Југославија публик* преведена и на енглески језик. А једном приликом, кад сам био у немилости код

властодржаца, сјајно је у *Кући Ђуре Јакшића* говорио Мома о мом књижевном и новинарском стваралаштву, што је било 1996. године снимљено и магнетофоном, па сам, касније, тај изванредан, за мене драгоцен текст, унео и у избор критике о мојој маленкости, који је приредио издавач инж. Боривоје Ушћумлић (*Прилози о књижевним делима Костје Димитријевића*, Београд, 2003). Кад је Мома већ тешко оболео од карцинома добијеног од злогласних бомби напуњених отровним уранијумом на ратишту у завичајној Босни где је био успешан ратни репортер, са др Василијем Калезићем и Браном Црнковићем у београдској књижари *Жајор* приредили смо Моми последње књижевно вече, којим је био веома задовољан. О нашим и његовим излагањима снимљен је документарни филм у трајању од преко сата, који ће једног дана сигурно бити приказан. А поводом те моје књиге о Моми одржане су две успеле књижевне вечери: прва у Заводу за културни развитак Србије, а друга у *Кући Ђуре Јакшића*, коју је изузетно волео и поштовао. Заправо, Мома и ја имали смо две велике љубави: прва је била новинарство са књижевношћу, а друга Скадарлија, где смо снимили неколико документарних филмова, као и серијал *Животи дrevне Скадарлије* у режији Аните Панић у неколико наврата приказан у шест наставака на телевизији. На крају ове књиге додао сам опроштајне говоре у част Моме Капора од његових пријатеља – књижевника Добрице Ћосића и Матије Бећковића.

Шта сведочи ваша четврта књига Необичне судбине - животи фрајменити?

Та обимна аутобиографско-мемоарска књига превасходно сведочи живот, дело и време значајних српских стваралаца, почев од Светог Саве до Живорада Лазића, као и 1975. забрањен од ЦК Хрватске мој дужи разговор у Лондону са принцем, односно краљевићем Томиславом Карађорђевићем. Поменуте портрете наших великана посветио сам сусретима, разговорима и сећањима на живот, значајна дела и бурно време српских уметника различитих профила, док је ту и неколико заборављених људи, професора и политичара, који су позитивно деловали. Неколико портрета из ове књиге били су раније објављивани као предговори или поговори (проф. Милорад Павловић, новинар Предраг Милојевић и др.), док су извесни ушли, постали део сабраних дела наших великана, попут госпође Исидоре Секулић, Милоша Црњанског, Живорада Лазића и др. Иначе, та књига подељена је на три дела обухватајући скоро три века српске културе. Први део, под насловом *Се-*

тимо се живојних йорука срјских великана (од Св. Саве до Николе Тесле); други – Сусреји, разјовори и сећања и трећи – Умесйо био-йрафије: дейињсйво, дечашйво и младосй йисца (фрагменти). Књига симболично названа *Необичне судбине – живојни фрајменйи* писана је „под призраком вечности“, заправо њен главни део посвећен је дружењу са низом знаменитих стваралаца, да бих на њеном почетку цитирао мисао великог Гетеа на којој је и заснована, а она гласи: „Литература је само фрагмент фрагмента, од онога што је учињено мало је написано, а од онога што је написано мало је задржано.“

Свако ко се бави лепим, али и уклетим списатељским занатом, нарочито у времену свакојаким несрећа и лажи, свагда би требало да има на уму цитирану на почетку књиге мудру поуку нашег светитеља и просветитеља Саве, који нас упозорава: „Кратак је пут којим ходимо, дим је живот наш, земља и прах...“ Свест о пролазности свега, па и сопственог значајног дела, подржавао је и највећи романсијер прошлог века, Томас Ман. А шта онда да ми кажемо под звезданим небом мајке Србије, који смо својим фрагментираним писањем, током мукотрпног живота суочени с веома мало радности у вези са одатим на време заслуженим признањима, а много смо више „награђивани“ подлостима и тлачењем извесних завидљивих колега и политичких моћника? Ипак, покушавамо да се често присутном злу супротставимо превасходно истинитим писањем – сведочењем времена, тако да тек понешто вреднијег, на том нашем пролазном свету и битисању, отмено забораву. У ствари, из тог разлога сам и започео прво поглавље ове књиге с добронамерном поуком да се „сетимо животних порука српских великана“, које су почев од Св. Саве, деспота Стефана, вожда Карађорђа, оца Доситеја, књаза Милоша, великог Вука, златоустог светог владике Николаја, народног уметника Јанка Брашића, аманета др Рајса, све до неостварене последње племените жеље Николе Тесле и ових дана веома актуелне. Заборављени значајни сликар српске бурне историје и природних лепота српских пејсажа као и осам наших задужбина на челу са манастиром Тресије – Јанко Брашић на свом *Сйоменику изинулим борцима* поручује: „Човече, живи у слободи, буди путоказ, гордо стреми, никад не робуј и не претварај се у споменик!“ – наш и светски великан – универзални геније Тесла, чије је име одавно уклесано у *Холу славе Вашињйона*, даје следећу поруку дословно наведену у мојој књизи, која, нажалост, никад није остварена: „Тај нови свет мора бити свет у којем неће бити експлоатације слабих од стране јаких, добрих од злих, неће бити понижавања сиромашних од силовитости богатих, где ће дела ума, науке, уметности, служити заједници за олакшање и улешшање

живота..." Та племенита, хришћанска Теслина порука, као што је познато, била је утопијска, до ових дана неостварена. Између осталог, у прилог овој тврдњи, како напомињем у својој књизи, довољно је подсетити се апсурдног, крајње вандалског бомбардовања од стране највеће војне силе на свету – Североатлантског пакта, под крајње перфидним називом НАТО акције „Милосрдни анђео”.

Питате, шта ме је највише привукло писању животописа, приповедака и романа. То се десило када сам још у раним годинама као ученик трећег разреда основне школе с узбуђењем читао поглавље из књиге Растка Немањића (Св. Саве) посвећено последњим данима његовог оца – великог жупана Немање, који се одрекао престола да би дворски живот заменио монашком келијом у својој задужбини – манастиру Хиландару. Та животна исповест ранијег владара, а потом убогог монаха, који је лежећи у манастирској келији на рогозини са каменом под главом уместо јастука, дајући сину мудре савете пре него што ће „уснути у Господу”, била је пресудна да се, касније, определим за писање животописа знаменитих људи, стваралаца и страдалника. И још више, да походим Свету Гору Атоску, задужбину Немањића – Хиландар. У Хиландару, чини ми се да је време између легенде и историјског реалног предања, потпуно премошћено. Док с пијететом разгледам тамошња сведочанства о коренима српског православања, драгоценом наслеђу византијске културе и великом животном делу Св. Саве, надахнут виђеним и доживљеним у своју књигу *Необичне судбине* уносим неколико његових мудрих поука које би требало запамтити:

„Блажен је човек који је нашао премудрост, и онај смртни који је видео разум, јер је боље њу куповати него скровиште злата и сребра...

Овај живот је сенка и сан... кад сав свет стечемо, онда се у гроб селимо, где су заједно цареви и убоги...

Не помешај се са безумним, тражи премудрости, да поживиш... А знање светих ствари је разум...

Да, ако човек и цео свет добије, а душу своју изгуби, која је корист?

Нико ленив није постигао победу, нити је ко год спавајући и сањајући победио свог ратног непријатеља; оних су победнички венци који добро трче, који се боре, који издрже трудове борбе...

Молим вас који дођете после мене, да довршите оно што ја због краткоће времена нисам могао да учиним..."

(Фрагменти из дела Св. Саве: *Животи Свѣйои Симеона*)

У другом делу књиге објавио сам своја младаљачка *Сећања на јосифу Исидору Секулић*, коју сам још као гимназијалац посећивао у њеној кућици на чаробном брегу да бих од ње много научио о постојаности и издрживости у литератури, као и ону њену чувену поуку која гласи: „Докле год има страха – нема слободне литературе!” Ту су записана и моја сећања на дружење са дедином ратним другом, угледним професором Милорадом Павловићем, секретаром војводе Мишића и васпитачем младог кнеза Павла Караборђевића, чији је буран живот достојан великог романа. Затим, сматрам да је вредно пажње поглавље *Јунак српске трилоџије*, о професору, бану и сенатору Драгославу Ђорђевићу, посебно у вези са његовим сећањима на краља Александра Караборђевића. Тај рукопис, започет у старом НИН-у, после другог наставака био је забрањен. Али, целу Ђорђевићеву исповест објавио сам у својој каснијој ратној хроници *Јунаци српске трилоџије јоворе...* Одломци из тог мог текста ушли су у антологијски зборник *Голубица и васкрс Србије*. Онда, ту је објављен оригинални текст мог дугог разговора са принцем Томиславом Караборђевићем за ревију *Стари и Полиџику*, али је он 1975. године био забрањен од ЦК СК Хрватске, што се може видети из документоване књиге Марка Лопушине *Цензура у Југославији*. Такође, ту сам објавио краће текстове посвећене Андрићу за радним столом, о „легитимисању” од стране неповерљиве филозофкиње др Ксеније Атанасијевић, онемогућеној ТВ серији др Милана Кашанина о српској средњовековној цивилизацији, сећање на свог професора – великог беседника и познаваоца литературе Рашка Димитријевића, на значајног нашег неимара Сашу Дерока; описао сам и свој сукоб приликом пријема код Мирослава Крлеже. Писао сам и поводом драгоцених новинарских репортажа Предрага Милојевића, мемоарских текстова Добрице Ћосића, о сретима са књижевником Божићем Ковачевићем, о преминулом у најбољем животном добу Скерлићевом наследнику – критичару Чедомиру Мирковићу, као и о својим драгим, непрежаљеним пријатељима из неосимболистичког покрета – песнику Бранку Миљковићу и значајном прозном писцу Живораду Жики Лазићу. Посебан циклус посветио сам портретима сликара и вајара чија су ме ликовна остварења посебно привлачила: госпођи Бети Вукановић, Томи Росандићу, Ристи Стијовићу, Стојану Аралици, Пећи Милосављевићу, Славољубу Богојевићу, Ољи Ивањици, Леониду Шејки, Милићу од Мачве, Миодрагу Ђиласу, Радовану Трнавцу Мићи... На крају књиге кроз краће описе свог детињства, дечаштва и младости с асоцијацијом на чувену Толстојеву трилогију, покушао сам читаоцима да ближе објасним како је дошло до

ове књиге, заправо шта је у мом животу било од пресудног значаја за њен настанак. Има ту и извесне горчине, јер ми животни пут није био присут ружама, него највећим делом испуњен самоучким истраживањем и прегалачким радом; у духу оне древне сентенце – *Per aspera ad astra* – преко трња стизао сам до звезда... А читаоци ће најбоље увидети да ли сам сведочио истину што ми је, искрено написати, била једина и највећа жеља...

*Поводом штиамјања **Изабраних дела** замолили бисмо Вас да нам кажете нешто више о јоруци ујраво изашле из штиамје велике историјске монографије **Векови Београда**.*

Књига *Векови Београда* настала је као јединствен временплов историјских и културних догађања наше престонице. Зато и поднаслов гласи: *Старобеоградска хроника*. Она верно, на основу докумената и историјских чињеница приказује сва битна догађања на београдском тлу током два миленијума. Идеју за такву хронику дао ми је приликом мог рада на његовој животној исповести лично Иво Андрић, који ми је указао да му је, поред вишеградске и травничке, била велика жеља да напише и београдску хронику. Притом је истицао да је она веома захвална тема, да би била веома драматична с обзиром на више од четрдесет опсада, паљења и рушења историјске тврђаве тог нашег древног града, после Атине и Рима једног од најстаријег у Европи. И мене је приликом истраживања грабе и писања, управо, највише инспирисала та постојана Београдска тврђава при ушћу Саве у Дунав, која је толике векове опстајала, тамо, горе, високо на стенама, рађајући се из згаришта и пепела, како кажу, „попут митске птице Феникс“. И то у оним тмурним временима „кад су живи завидели мртвима“. Почев од Аполонијевог списа о проласку Аргонаута у потрази за „златним руном“ крај поменуте стене на ушћу Саве у Дунав, преко открића праисторијске лобање „првог Београђанина“, укључујући многа туђинска освајања, није ни чудо што је наш главни град мењао и своја имена од којих су најпознатија: Алба Грека, Белград, Вајсенбург... Налазећи се на светској раскрсници, на путу између два континента, на међи две цивилизације – романске и хеленске, Београд је носио вековима и симболичне називе: Славни град, Српски Београд, Кућа ратова, Бедем хришћанства... За настанак ове књиге, поред наведене обимне историјске грабе, много су ми помогли и пријатељи, научници и књижевници Александар Дероко, Божидар Ковачевић, Миодраг Павловић Крпа и остали. А најпохвалније оцене, поред рецензента др Бранка Вујовића, дао је тадашњи председник

САНУ Дејан Медаковић у свом дневнику *Дани, сећања*. Моја старобеоградска хроника се окончава доласком на престо народног српског краља Петра I Караборђевића када настаје „златно Периклово доба Србије“.

У издању **Просвете** објављена вам је књига **Иза сцене**, која доноси животно исповести највећих српских глумаца једне епохе: Миливоја Живановића, Радомира Раше Плаовића и Љубинке Бобић. Како је она настала?

Књига животних исповести, иза кулиса о три велика српска глумца – Миливоју Живановићу, Радомиру Раши Плаовићу и Љубинки Бобић, која обухвата њихов живот, дело и време, настала је крајем седамдесетих година прошлог века и била у одломцима објављена најпре у старом *НИН*-у, затим у *Летопису Мајнице српске* и часопису *Театрон* поводом значајног јубилеја Народног позоришта у Београду. Она је најпре била приказана на две трибине Музеја за позоришну уметност у Београду, поздрављена од више театролога (Зоран Јовановић, др Миленко Мисаиловић, Мирослав Мирковић, Душан Михаиловић и др.), а затим 20. априла ове године у Музеју Народног позоришта, да би о њој поред аутора говорили познати стручњаци мр Ксенија Марковић Сукуљевић, др Василије Калезић и директор *Просвете* господин Јован Јањић. Могао бих много чињеница да наведем о злонамерним покушајима који су онемогућили објављивање те књиге током неколико деценија, посебно од стране др Петра Волка; али ја бих радије уреднику овог часописа препоручио да објави рецензију књижевника Живорада Лазића о њој, која је, нажалост, последњи његов рукопис.

MONS AUREUS

БЕСЕДЕ

Ђорђо Слагоје

ОНО ШТО ТРАЈЕ УТВРЂУЈУ ПЈЕСНИЦИ

У Смедереву имам рођеног брата који се прије двадесетак година, бјежећи из Мостара, овдје зауставио и скрасио. Имам и пријатеља Моша Одаловића са Косова и Метохије, пјесника за „дјецу и осјељиве“, који још вјерује да су људи добри, барем првих десетак година. А некима се отме и дуже. На помен овога града, редовно се сјетим и драгог човјека и доброг пјесника Танасија Младеновића. Таса је и у својим позним годинама умιο да ободри нас рано посустале; па професора Радивоја Константиновића, који се знао радовати мојим књигама, а сигуран сам да се и овој награди радује. Имам и Дунав, за Саву виши од онога са којим се понекад вићам на новосадском кеју. Дobar је Дунав, кад помислим шта би чинио човјек да има такво знање и толику моћ.

Иако није упутно – у вријеме даљинског управљања и људима и стварима – морамо се присјетити и чувеног шпорета *смедеревца*, који је усрдно гријао нашу сиротињу, а као истинољубив човјек не бих да прећутим ни гласовито вино *смедеревку*.

Осим овога готово приватног, постоји и оно друго, заправо прво Смедерево, као један од најславнијих и историјом најбогатијих српских градова. Уз зидање Скадра, које још траје, градња Смедерева је наш најпознатији епски грађевински подухват. „Ако можеш знати и памтити/ Кад Јерина Смедерево гради“ – каже стих једне народне пјесме у којој ће, због мобинга Проклете Јерине, Старина Новак побјећи гори у хајдуке. Историја каже да је ријеч о деспотици Ирини, Гркињи која је настојала да у ондашње обичаје, па и оне градитељске, унесе нешто реда и новине, али је, можда баш због тога, народна пјесма на њу бацила клетву. А пјесничке се клетве тешко раскивају. Историја каже да је Смедерево било посљедње српско упориште пред најездом Турака, које су потоњи Бранковићи јуначки бранили, гинући за оно што је Вук Бранковић на Косову издао. Узалуд се исторчари труде да докажу како Вук није издајник, кад пјесма неопозиво тврди да јесте. И ето наше парадигматичне заврзламе и парадокса нашег трајања у времену, парадокса који и ми живимо. Ови, из мноштва сличних издвојени, пригодни примјери показују како су нашу историјску свијест обликовали мит, предање и поезија колико и рационалне спознаје и научне истине. Многи сматрају и доказују да је овај вишак мита и поезије извор свих зала и узрок многих неспоразума. Мени се пак чини да би без митопоетичких састојака, без тог симболичког

осмишљавања које поезија обавља, наша историја изгледала страшније и трагичније, а свакодневица још бедније и блјутавије. Уосталом, давно је речено да оно што траје утврђују пјесници. А то је јасно видљиво и у случају онога чије име носи награда коју вечерас с радошћу примам. Историја каже да је Вук Бранковић, син Гргура Слепог и унук Ђурђа Бранковића, био „деспот без деспотовине, јунак без мане и страха и узданица без насљедника“. Као изузетно храбар и вјешт ратник – граничар учествовао је у многим бојевима – од Беча до Крушевца, од Темишвара до Јајца и Сарајева – тукући се час за једног час за другог господара, за шта је, по ондашњим обичајима, стекао знатан иметак и огромну славу. Једини је из деспотске куће Бранковића кога црква није посветила, али је поезија све то обилато надокнадила. У уобразиљи народног пјевача он се преображава, ништа мање него у Змаја, па још Огњеног, а уз то је и Вук, као наш митски предак кога је Свети Сава једва укротио и припитомио, баш као и нас, уосталом. Узбудљива и живописна биографија Вука Гргуревића Бранковића, односно Змај-Огњеног Вука, у десетерачким укрштајима митског и фактографског, може се читати као сажета историја српског народа, која претежним дијелом јесте, заправо, мјешавина вазалства и витештва, дугог поданичког трпљења и блиставих устаничких подвига – све у жудњи и напору да се – језиком награђене књиге казано – позлате олупине немањићког, да не кажем небескога царства.

Било како му драго, мени остаје да вам се искрено захвалим на радости коју сте ми овим лијепим и звучним признањем приредили. Не могу вам, нажалост, обећати да ћу у будуће пјевати љепше и патити мање, али смијем рећи да ћу чинити тако да се не застидите зато што сте ме уписали међу добитнике Награде *Змај Оињени Вук*.

*(Беседа њоводом уручења награде Змај Оињени Вук,
изговорена у Народној библиотеци Смедерево 15. октобра 2012. г.)*

Радомир Андрић

У ЗАПИТАНОСТИМА НЕДОВРШЕНИМ

И ове јесени у Смедерево долазе песници са својим даровима из језика благодатих, призвани превасходно слухом захвалним за проговор, посвећењу љубави и животодајном тајанству... Долазе у град одувек отворен за сусретања добронамерника, без обзира на свеколике различитости и сагледавања живота изван освојене поетичке истости, долазе да кажу једни другима шта су пронашли у откључаним самосвојним загонеткама и то у тренуцима, када реч из неизречја задобија потврду осмишљеног саморађања или, како би то филозофи интригантније истакли, када се Ништа постепено претвара и преображава у Нешто. Заправо, песници и данас, као и раније, разарају утврђене језичке облике и поетичке задатости, зависно од свог унутрашњег погледа, мисаоне центрифуге, стварне и надреалне у неограниченом простору, од искуства неопходног за настајање другости у свом читаоцу – једином правом савезнику и саучеснику у стваралачком чину...

У овом српском престоном граду, у време владања деспота Ђурђа Бранковића, такође су писане и читане књиге. Већ вековима до нас допире згласје умних средњовековних рапсода, беседника и духовника, надасве у молитвеној интонацији и зазивима Бога – сазданца свега живог и неживог, да нас заклони и заштити од зла свакојега. У том елегичном згласју откривамо доста речи које бисмо и ми данас изговорили испуњени душевном тишњом и зебњом од дана сутрашњег. Те речи су једног од песника потписаног једноставно Смедеревац: „Жита наша пре српа сатревши поже,/ винограде наше пре каце изгњечи,/ и узалуд нам трудови.../ Сада није нама отворити усне наше./ Стид и поруга међу народима/ и одмахивање главама њиховим/ јесмо данас и јесмо понижени/ по својој земљи грехова ради наших”. Истина, ови стихови су лишени радости, али нису исказани без свести о нечем опомињућем у одбрани достојанства, несумњиво изложеног безмерним искушењима. Истовремено, песник својом молитвом не запоставља душевну тежњу да се живот учини макар мало подношљивијим и када мислимо да је удесно време неиздрживо.

И други песници, савременици тог смедеревског боготражитеља, у својим стиховима настоје да продру зраком кроз облаке тренутно непрозирне и наговештавају да постојећи свет понекад своје утемељење у човеку заснива на привиду и да се много тога драматичног може преиначити језиком санописним и честицама

сачуваним из одсјаја стварности у некој врсти зачараног огледала. Прошлост и садашњост на тај начин испољавају заједничке особности у прожимању, у калемљењу казаног на неизрециво, а суштински присутног у именовану истина важећих за свако време. А истина је да сам језик, са свим својим намагнетисаним садржанима, представља родно место поезије неуклопљиве ни у једну дефиницију за свагда, без обзира колико их знамо и колико их је већ изречено, поготову што свака претендује на тачност у различитим значењима.

Но, сада и овде, нећемо тражити одговоре на многа поетичка питања. Уосталом, много тога је у метафизичкој сфери и запитаностима недовршеним. Ако поћемо од једне такве, коју нам је понудио Љубомир Симовић, овогодишњи заслужни кључар овог града, свакако да ћемо бити у изазовној позицији да видимо себе „изван видљиве реалности”, у свему ономе што подразумева песничко трокњиже *Планетиа Дунав*. А шта је то, открићемо ко зна где и ко зна када, уверени да смо све ово одсањали и да смо сви ми: песмовори и читаоци, у првом реду само обједињени чиниоци једне зачудне јасновидне снености, једино остварене овде – у Смедереву. На то нас подсећа својим питањем и песник Иван В. Лалић: „ Ко ће нас пробудити? Догоревају ватре./ Град је на десној обали, ветар на левој.” Можда, пре свих других, онај лирски глас, чујан уз чашу вина: „Ој, девојко Смедеревко, отвори ми Смедереву...!” Можда! То можемо вечерас и запевати тихо у себи, сећајући се чаровите младости...

*(Беседа изиоворена на отиварању Међународној фестивала поезије
Смедеревска песничка јесен 17. октобра 2012. г.)*

MONS AUREUS

СЛІЕHA

Вида Оињеновић

ПОХВАЛА ПУБЛИЦИ

Четири сезоне фестивала *Тврђава Театар* су за нас с ове стране рампе значајан период. Поносни смо на то мада знамо да то није никакав мастер број, као што су то библијски прости бројеви: три, седам, девет, или удвојени тридесет три, седамдесет седам и деведест девет, нити је реч о јубиларним годишњицама од четврт, пола или целог века. Па ипак, и ова четврта годишњица је за нас веома важан датум. Прво зато што је у извесном смислу победнички, јер скептици нису очекивали да све ово потраје, него су одвећ брзо-плето, да не претпостављамо и какве друге примисли, прорицали да ће *Тврђава Театар* бити једнократни фестивал. Једна скепа мање, дакле, један корак напред. Друго, зато што су околности под којима се било који фестивал одвија, а које се намећу као пресудне (материјални услови, питање опреме, инфраструктура) напросто померене у други план у првом реду непорецивом плебисцитарном подршком публике и уметника. Нажалост, тиме тешкоће нису решене, али су им бар донекле затуљена сечива, па су изгубиле ону претећу безнадежну или-или позицију.

СЦЕНА

Представа ансамбла позоришта *Титаник*.
 Аутор фотографије: Милорад Поповић

Зато можда овај напис у првом реду треба да буде похвала публици нашег Фестивала. Оној стрпљивој, оданој реци људи што се у свако фестивалско вече слива у Тврђаву као каква живахна равничарска притока што у пролеће хита ка ушћу. Мислим да је то уротничко поверење између гледалишта и сцене најбоље изразила управо једна глумица, првакиња и директорица *Театра Тиџаник* (Минстер-Лајпциг), чијом је представом *Одисеј* наш Фестивал отворен 2009 године.

У Минстеру, на уручењу награде врхунском спектаклу *Одисеј* за најбољу представу Фестивала, примајући признање, Клер Хауел је одржала и људски дивно срочен, а глумачки изванредно изговорен прави усмени трактат о напетој колективној тишини која је владала у публици током њихове представе у Смедеревској тврђави, чији је огромни постер красио зид сале у којој је награда уручена. Не могу дословно да цитирам њене речи, али ћу пренети смисао, као поруку и лепо признање. Говорила је о насупротној потреби сваког глумца за тако посвећеним односом према његовом сценском чину. Рекла је да глумац не познаје већу подршку ни награду јер све остало долази касније у некој цивилној форми, а ово праћење представе је заправо учешће у њој. Из те тишине глумац чита пуни пријем свега што је учинио и рекао на сцени. Та пажња му је потврда да је то што ради вредно. Тамо, у гледалишту на ливади, рекла је, под кишним небом чули су се једино звуци наше представе и ромињање кише под којом су мирно и отмено седели гледаоци као да седе на премијери у плишаним седиштима какве свечане позоришне сале. Таква публика заслужује исте онакве салве овација којима су они испратили нашу игру. Изрекла је тада и пуно лепих речи о Фестивалу, о лепоти чудесне, добро очуване средњовековне грађевине, о радости игре пред толико младих људи у публици. О љубазности сарадника које је упознала. Но највише од свих њених похвала памтим признање које заиста припада гледаоцима представа фестивала *Тврђава Театар*, који као да скоро непогрешиво знају кад малим аплаузом треба показати да су очекивали више, али ипак награђују труд гостију да дођу и да учествују, а кад пак не жалити дланове, већ поздравити уметнички домет и исказати тако своје одушевљење.

И овај мој текст нек приме као мој аплауз њима који им заиста припада за четворогодишњу пажњу и оданост Фестивалу који највећма припада њима.

MONS AUREUS

ДОБРО

Градимиr Сїојковић

ДОБРО ЈЕ ДА ПОСТОЈИТЕ

Пробудих се јутрос, као и обично. И потом, необично, схватих своју огромну заблуду. И реших – исправићу је!

Годинама сам, а посебно ових, последњих, грдио и резилио све оне наше, како сам стално говорио и писао, неталентоване, кобајаги писце за децу и младе, називајући их најгорим могућим (и немогућим) именима: скрибомани, клонови, плагијатори, трабанти, преписивачи, копирачи, лажови, фолиранти, увлакачи, гребатори, муљатори и још тога – све горе од горега.

Погрешно!

Све сам погрешно чинио! Овом приликом желим да им се извиним.

Дакле, извињавајте, ако можете и хоћете, поштовани песници, песникиње, речју, писци за децу. Молим вас. Оппростите старцу, који није правилно размишљао, ако је уопште и размишљао.

Добро је да писци пишу нашој деци. Добро је да иду по школама, библиотекама, селима и градовима, да се сусрећу с децом свеколиком, да им рецитују, певају, играју и глуме. Да се забављају и да децу забављају. Добро је да објављују своје песме, приче, драме, романе... књиге намењене деци и младима. Да објављују, штампају, снимају...

Добро је да постоје.

Како је кренуло по овој земљи, а и у беломе свету, ускоро се може десити да изумру, непотребни.

Свет је већ дуго на путу опште неписмености. Подељен на богате (врло, врло богате) и сиромашне (врло, врло сиромашне) изобичајио је да „користи“ књигу за читање. Богати могу и да имају књигу – за украс, кокетирање или престиж, уколико је то нека посебна књига. Врло, врло богате не занима ништа такво. Они су врло, врло богати. Сиротиња покатакд чита – новине или књиге из библиотеке (уколико од своје сиротиње одвоји за то). Сиротињу занима кад ће да престане да буде сиротиња, а о томе их лажу и новине, и књиге, и телевизија и... Ма, свако их лаже, и на то су навикли.

А и ми смо одавно постали уистину неписмени народ.

Најпре су нам Турци узели писменост. Спасла нас је вера. И усменост. Онда смо почели изнова да се описмењујемо. И описменили се како-тако.

Писали смо, читали смо, штампали смо, куповали књиге.

И тако кроз два светска рата до ових ововремских југоратова. После њих, а током само две деценије, успели смо да се изједначимо с великим неписменим светом, чак смо и искорачили испред њега, као што нам је својствено.

Поделили смо се на врло, врло богате и сиротињу. Дакле, све је постало светско, а наше, па и неписменост.

Обрнули смо школе наопако: више нам се потомство не школује за знање и умеће, но за тестове и дипломе. Није нам потребна писменост. Није нам потребан наш, српски језик. Није нам потребан, додуше, ни онај „светски“ у целости, но колико можемо да се снађемо на компјутеру и у „комуникацији“ с великим светом.

Није нам, напокон, потребна ни књига.

Врло, врло богатима књига је незанимљива: они имају тенис, иностране спортске клубове (фудбалске, најчешће и најисплативије), Рио, Кан, Мајорку, Ибицу, чартер летове, фестивале свих гламура. Врло, врло богати су (осим спортиста и њихових трабаната) своја богатства стекли... е, нећемо о томе!

Врло, врло сиромашнима је потребан хлеб њихов насушни. Они своје сиромаштво нису стекли – у то су гурнути... али, и о томе нећемо!

У средини су још неки остаци неприлагођени времену: такозвани интелектуалци, професори и доктори старијих генерација, војници (они прави, тзв професионалци), средњи уметници свих врста, запослени или слободни, државни, приватни и банкарски службеници, радници на црно, лопови, преваранти, муљатори... но, ни о томе није здраво причати, па зато нећемо!

А деца?

Она су у овом времену некултуре и неписмености **коллатерална** штета (волимо овај израз, дражи нам је и када му не знамо значење, јер се све може тиме назвати, и истински, и кобајаги). Она постоје и постојаће, мада, кажу да нас све мање и мање има... но, и то је нека друга прича!

Родитељи су им углавном неписмени, па због чега би деца била писмена? Родитељи су у школе ишли зато што су морали, а како сваки родитељ жели својој деци најбоље, због чега би она **морала** да иду у школу? И ако већ морају, бар у ту, основну, родитељи ће да објасне тим учитељима, наставницима и професорима како треба да школују њихову децу, а не да њихову децу упропашћују ти исти или слични, који су и њих мучили, кињили и терали на све оно што се не воли, а мора.

А књига?

Дођосмо и до ње.

Прескачемо ону школску књигу (не мислећи притом на бесплатне удбенике и остале манипулације неспретних политичара). Књига намењена деци и младима или бар оно што се може назвати таквом књигом, па ма било упаковано у све чувеније облике „за сваку девојчицу” или „оно што треба да знаш о...” Дакле, књига за читање.

Било време у овој земљици, не тако давно, кад су аквизитери, а и писци свеколики, обилазили школе и градове и продавали књиге деци, а деца их куповала – тек тако! Куповале се књиге свакојаке. И читале. Било, заиста...

Правиле се и свечаности књиге, сусрети с писцима, обични али велики, књижевни фестивали чак.

Онда су дошла још гора времена. Времена још истинскије беспарице. Да спасе књигу (не писце) држава је одлучила да државно купује, тј откупује књиге. И остварило се, напokon, оно што је рекао Виб: „Књига у народ, народ у бифе”...

Књига се, значи, не продаје, но откупује. Направила држава комисију, па комисија одлучује ко ће од издавача да се „опари”. Е, и ту постоје наше варијанте демократије: издавачи дају књиге држави, а држава им не да паре. Онда испада да држава вара издаваче, издавачи, будући да им се не одваја ни ситниш којим подмирују писце, варају писце да немају пара.

Осталоше неки сналажљивији писци, који су упорни у продаји сопствених дела, мислим књижевних. Још обилазе школе и градове, још продају своја дела.

Имају и фестивале. Масовне. Успешне. Омиљене међу децом, родитељима и просветарима. Е сад, колико је књига ту повод, забава је толико последица. Нека, тако и треба...

А да ли то деца читају или не, то није њихова брига. То није брига ни учитеља, наставника, професора. У крајњој линији, то није нити брига родитељска.

Нека о томе брину библиотекар/библиотекарке. То им је посао, зар не?

И дођосмо до краја: чија је брига књига? Библиотечка! Зато, писци, волите и цените библиотеке свих облика – од школских до оних народних. Ако библиотекарке/библиотекарци не натерају децу да бар нешто прочитају, смањиће се ниво коришћења речи наших са 400 на нешто још ниже! Тек тада неће бити читања књига...

Децу не морате ни да цените, ни да волите. Фраза „поштовања децо” данас има само комерцијални смисао. Деца од тога немају ништа. Пишите, писци, што више. Тражите могућности, макар

најситније, да се сусрећете с децом, да им читате и рецитујете, да им певате и глумите, да их, како-тако, описмењавате.

Дошла су најтежа времена. Ни велики Миљковић није могао да их предвиди, кад је рекао: „Поезију ће сви писати“...

Неће! У овом добу неће...

Дакле, извињавајте, ако можете и хоћете, драги, мили песници, песникиње, писци за децу! Молим вас!

Добро је да пишете нашој деци. Добро је да објављујете своје песме, приче, драме, романе... књиге намењене деци и младима.

Добро је да постојите.

*

Напокон, ево и избора најуспешнијих наших песника који пишу за децу. То су **хит** песници. Гарантовано. Редослед којим су овде објављени је редослед њихове популарности коју уживају међу читалачко/гледалачко/слушалачком публиком – без обзира да ли су у питању деца или одрасли.

А како је овде место за **ДОБРО**, и њима је, мислим ја, овде добро место.

Уживајте!

Љубивоје Ршумовић

МОЈА ГЛАВА ДОК РАДИ – РАДИ

Моја глава док ради – ради
Као булдожер
Ил' тигар млади
А када не ради – она се хлади
На јастуку се хлади
У мом јастуку има чичак
Један сан мали
Један сничак
Чим трепавице око свуче
Сан се у моју главу увуче
Почне да лети по мојој глави
Па се час жути
Час се плави
Па ми најлепше слике ређа
Овде у глави испод веђа
Сутра ујутру када сване
Ја нећу дати
Сну да стане
Хоћу да сањам дању и ноћу
Одлучио сам
Тако хоћу

Добрица Ерић

СМИЉЕ

Брижне мајке
често свуда међу

Жуто цвеће
што доноси срећу:

Брош од смиља
на крагни капута,

Стручак смиља
уплетен у кике,

Ланчић смиља
од куће до пута,

Венац смиља
око драге слике.

Сваке ноћи
у другом ћутању

Тебе твоја
мајка благосиља

И кити ти
сутрашњу путању

Дукатима
смиља и босиља.

Раиша Појов

ВРЕМЕ ЈЕ РЕЛАТИВНО

Брзо ће остарити ко лети споро
 Ко лети брзо неће остарити скоро
 Кад би ракетом брзом одлетео тата
 Затекао би сина кô старијег брата

Милован Вићезовић

ДЕЦА И БОГ

Молимо му се за старијих спас
 Јер нама нема шта да се опрости.
 Радујући нам се, добро зна Бог
 Да још код нас
 Нема никаквог греха
 Јер смо од радости
 И од смеха.

ДОБРО

(Дечји врџић „Мајски цвети“)

Недељко Појагић

ПОБЕДА

Бори се не сустај
Истрпи – устај
Витешки се бори
Никад се не смори
Не клечи, не пузи
Не јечи, не сузи
Ту су сви твоји
Нико се не боји
Сад сви у напад
Ври исток и запад
Надјача север–југ
Све уз другара – друг
Кад се „ајмо“ чује
Знај, победа ту је!

Тодe Никoлeйић

БАЧКА ЗАКЛЕТВА

Данас кад постајем ђак
Дајем свима на знање,
Да ћу учити вредно
И стећи поштовање.
Слова, свеске и књиге
И сваки бројни знак,
Биће ми надраже бриге
И бићу узоран ђак!
Пријатеље ћу стећи
Уз радост и ведрину
И знањем свима рећи
Да волим отаџбину.

Саша Божовић

САВЕТ

Најлепше рухо када се кроји,
препрека безброј на путу стоји,
висока брда и стрме стазе,
којима само најјачи газе.

Бољем је руку пружити часно
и речи хвале рећи му гласно.
Претрпи пораз, прогутај кнедлу,
ал' јаши даље, буди у седлу.

Ако у неку упаднеш замку,
ти мораш спаса пронаћи сламку.
Најбољи буди јер ти то јеси –
на крају ипак чудо се деси.

ЕКCЛИБРИC

Биљана Живановић
 Јелена Јеремич

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СМЕДЕРЕВО У КУЛТУРНОМ ИДЕНТИТЕТУ ГРАДА

Увод

Улога коју библиотеке имају у промоцији читалачке, али и осталих видова културе, незамењива је. Глобални феномен кризе читања у информационом добу у које смо закорачили истиче ову, међу свим осталим улогама библиотеке, у први план. Покушајима да се ова криза превазиђе баве се бројне и различите институције и установе културе, у државном и невладином сектору, организованим активностима на свим нивоима, али ресурси којима располажу библиотеке обезбеђују овим настојањима неупоредив потенцијал. Раме уз раме са њеном мисијом очувања националног културног наслеђа, стала је културно-едукативна мисија библиотеке. Библиотеке су, као културна средишта својих локалних заједница, најприхватљивија и најдоступнија места на којима се људи различитих друштвених слојева окупљају како би учили, сазнавали, истраживали, самообразовали се и дружили. Културни програми постали су есенцијални део савремене библиотечке услуге.

Народна библиотека Смедерево већ дуго низ година доследно промовише концепт културно-едукативних програма као незаобилазног сегмента библиотечког пословања који има изузетан значај и утицај не само на редовне кориснике и посетиоце библиотеке већ и на остале чланове локалне заједнице. Сваки од ових програма дизајниран је тако да директно одговори на неку од њихових културних потреба или демонстрира библиотечке ресурсе и учини их образовно привлачним за што шири круг грађана, актуелних или потенцијалних корисника библиотеке. Како би се пружила подршка и охрабрили напори заједнице да се помогне континуирано образовање свих њених чланова, у планирању програмске понуде води се рачуна о свим њеним слојевима, без обзира на њихову образовну, родну, националну, верску или било коју другу структуру или припадност.

И поред завидног броја програма које приреди током једне календарске године, смедеревска библиотека је, у погледу садржаја и квалитета, веома селективна када су културни програми у питању, и њиховом планирању приступа промишљено и са много пажње. Као један од више градских субјеката који се баве обезбеђи-

вањем културне понуде, она непрестано има увид у садржај понуде осталих, како би успешно дефинисала, установила и одржавала свој програмски профил који ће, на добробит и у корист читаве заједнице, бити комплементаран са профилима других установа и институција културе.

Лоистика

Смедеревска библиотека, матична за Подунавски округ, динамична је установа која улаже знатне напоре како би своју делатност успешно и непрестано усклађивала са развојем информационих технологија, руководећи се начелом да је обавеза савремене библиотеке да препознаје захтеве и потребе заједнице у којој делује и да у складу са њима креира како своју основну, библиотечко-информациону, тако и понуду културно-едукативних програма. Налази се у најужем центру града, у адекватно опремљеном и функционално уређеном простору, са галеријом и терасама, који се уз минималну интервенцију трансформише и може да прими једновремено и до 300 посетилаца. Годишње уписује више од 8.000 корисника, којима на располагање ставља фонд од 300.000 јединица библиотечке грађе и неограничено коришћење интернета на великом броју корисничких компјутера у читаоницама са 150 читалачких места. Читаоничке и радне просторије су модерно опремљене и климатизоване, тако да корисницима и запосленима пружају изванредне услове за рад током целе године.

Народна библиотека Смедерево је веома прометно место – дневно ову установу посети од 500 до 800 корисника различитих категорија. Библиотечко пословање је компјутеризовано, што рад чини ефикасним, а услуге брзим и квалитетним. Путем званичног интернет-сајта¹, који се редовно допуњава актуелностима из области библиотечко-информационе делатности, књижевности, културе и осталих релевантних области, сви заинтересовани могу доћи до жељених информација везаних за функционисање Библиотеке и организацију рада у њој, њене књижне фондове и врсте услуга које она пружа, као и за књижевне и остале програме који се у њој одвијају.

Публика и библиотекар

На сваком од одељења Библиотеке која раде са корисницима (По-зајмно одељење за одрасле, Дечје одељење, Научно одељење, Оде-

---

1 <http://www.biblioteka-smederevo.org.rs>

љење стране књиге, Завичајно одељење и Матично одељење, у 10 огранака у сеоским месним заједницама) организују се одговарајући програми, циљано за кориснике који посећују свако од њих. Одраслима различите професионалне оријентације и интересовања намењене су класичне књижевне вечери, које се одржавају у термину названом *Књижевни четвртак*, на којима се представљају нове књиге и њихови аутори. Иста публика прати и тематске трибине које се организују редовно, на различите теме, као и Сајам поезије, који се, као самосталан програм у оквиру Међународног фестивала поезије *Смедеревска ђесничка јесен* организује већ 11 година, а на којем се, по окончаном конкурс, додељује престижна песничка награда *Змај Оињени Вук* за најбољу књигу поезије на српском језику објављену у току претходне године. За средњошколце организујемо *Стиховизију*, такмичење у рецитовању на страним језицима, на којем учествују све средње школе Подунавског округа. Литерарни и ликовни курсеви и креативне радионице намењени су најмлађима, предшколцима и ученицима основних школа, а изложбе и предавања којима се обележавају значајни књижевни јубилеји, као и акције и манифестације којима се популарише култура читања приређују се на свим одељењима, за одговарајуће групе корисника.

Програме осмишљавамо и креирамо непрестано имајући на уму категорије корисника којима су они намењени. У зависности од циљне групе, реализација читавог програма поверава се библиотекару који има највише искуства и афинитета за рад са њом. Организовање догађаја је комплексан посао који обухвата бројне активности: припрему простора, израду промо-материјала, координацију осталих учесника, контакте са медијима и, тек на крају, непосредно учешће у програму у својству водитеља. Како није одређен библиотекар који би се бавио искључиво културно-едукативном делатношћу, на овом послу ангажује се, наизменично, већи број радника Библиотеке, од директора до књижничара. Овакав приступ, показало се, има своје предности: програми су нам у коначној реализацији веома разноврсни, различито креирани, организовани и вођени, према сензибилитету, темпераменту, знању и осећају за естетику наших библиотекара, и сваки од њих има своју публику и своје присталице, односно оне којима се баш дотични приступ допада.

ЕКСПЕРИС

Културни програми Народне библиотеке Смедерево

Народна библиотека Смедерево је установа културе која организује највећи број културних програма у овом граду, разноврсних по тематици, форми, циљним групама. Годишње се, просечно, на

бази статистике и Летописа Народне библиотеке за последњих 10 година, у Библиотеци, на свим њеним одељењима и у библиотечким огранцима, реализује око 110 програма. То су, најчешће, књижевне вечери, трибине, предавања, изложбе, креативне радионице, литерарни и ликовни конкурси, такмичења, као и акције и манифестације којима се популарише култура читања.

Програми који спадају у категорију стандардних, као што су, представљање књига, трибине, креативне радионице, литерарни и ликовни конкурси, програми из области стручне едукације и изложбе, припремају се и одржавају редовно, у краћим временским интервалима. Постоје, међутим, и комплексни програми чија организација представља замашнији подухват, а припреме захтевају дужи период, уз укључивање већег броја спољних сарадника, те се они, као такви, реализују једном годишње, у утврђено доба године (*Читалачка значка, Сајам поезије, Стиховизија*). Програми се углавном планирају годишњим планом рада, мада има и таквих који се организују ad hoc, у зависности од текућих догађаја и дешавања на културној сцени.

Књижевни четвртак и шемајске трибине

Старија публика, различитих интересовања, професионалне оријентације и социјалне припадности, радо и у великом броју, присуствује програмима у којима се представљају књиге и њихови аутори, и трибинама које се, на различите теме и са разним учесницима, организују на свим одељењима, најчешће на Позајмном одељењу за одрасле или Научном одељењу Библиотеке. Ови програми, као стандардно квалитетни, организовани у традиционалном, озбиљном маниру, имају своју сталну публику и медијски су веома добро праћени.

Редован седмични вечерњи програм, који се већ годинама одржава у исто време и на истом месту, намењен представљању најновијих остварења из области књижевности, науке и уметности, добио је и званични, општеприхваћени назив *Књижевни четвртак*, по коме је постао препознатљив и међу посетиоцима и у средствима информисања, и као такав постао један од заштитних знакова наше Библиотеке. Учесници *Књижевног четвртка* су реномирани писци, песници, есејисти, књижевни критичари, историчари и стручњаци из различитих области. Библиотека је у овом термину угостила многа значајна имена књижевне и културне сцене. Пред смедеревском публиком наступали су Дејан Медаковић, Владета Јеротић, Добриша Ћосић, Светлана Велмар-Јанковић, Вида Огњеновић, Вук Драшко-

вић, Матија Бећковић, Љиљана Хабјановић Ђуровић, Љубица Арсић, Миодраг Павловић, Гордана Ђирјанић, Горан Петровић, Драгослав Михаиловић, Милован Данојлић, Владимир Кеџмановић, Владан Матијевић, Драган Јовановић Данилов, Живорад Недељковић, Ева Рас и многи други домаћи и страни аутори.

Посебна пажња поклања се стваралаштву завичајних аутора који су чести гости или учесници *Књижевној четврћика* и тематских трибина. Сви значајни завичајни аутори представили су се у нашој Библиотеци смедеревској публици: Танасије Младеновић, Жика Лазић, Сања Домазет, Горан Ђорђевић, Моша Одаловић, Вера Хорват, Добривоје Станојевић, Радомир Милошевић, Жељко Ђурић, Зоран Попадић, Рале Дамјановић, Бранко Дукић, Небојша Јовановић, Небојша Јанковић, Наталија Карић Слијепчевић, Тамара Јеџић...

Креативне радионице и литерарни конкурси

Библиотекари који раде са најмлађима имају имају велику одговорност да учине своју библиотеку пријатним и гостољубивим местом где ће деца радо долазити, не само у ситуацијама када им је неопходно нешто од грађе која се налази у библиотечким фондовима већ и у слободно време, како би читали из задовољства и забаве, проводили време у инспиративном окружењу или се дружили са вршњацима.² Креативне радионице подржавају управо овај концепт доживљаја библиотеке. Оне подстичу критичко мишљење и потребу за истраживањем, развијају способност самосталног рада и учења и доприносе личном развоју деце. Организују се за предшколце и ученике основних школа, на различите, њима блиске теме, а у њиховој реализацији библиотекарима активно помажу наставници смедеревских основних школа и њихови сарадници и гости. План одржавања радионица израђује се на годишњем нивоу, пажљиво и промишљено, како би се овим начином рада покrio и обухватио што већи број едукативних садржаја и деци блиских и занимљивих тема. У зависности од садржаја радионице, радници Библиотеке и њихови сарадници припремају, сакупљају и израђују материјал и реквизите неопходне за њихову реализацију, као што су прибор и материјал за цртање или вајање, народне ношње, стари музички инструменти, географске карте, материјали за израду одевних предмета итд. Радионицама присуствује велики број деце, а у зависности од теме, и њихови наставници и родитељи.

Нарочита пажња која се посвећује деци као корисницима библиотеке базира се на сазнању да се баш у овом, најранијем добу, формирају како навике читања, тако и навике мишљења и креа-

2 Sjuzan I. Higin, *Javne biblioteke i službe za mlade*, Beograd, Narodna biblioteka Srbije, 2009

тивност, које би било добро подстицати још много пре поласка у школу.³ Литерарни и ликовни конкурси расписују се периодично, на задате теме, и у њима најчешће учествују ученици основних школа. Најбољи радови се бирају комисијски и представљају публици на посебним програмима.

Стручна едукација

Народна библиотека Смедерево је, као матична библиотека за Подунавски округ, у обавези да се стара о перманентном усавршавању кадрова и унапређењу рада свих библиотека на територији своје матичности. У том смислу у Библиотеци се реализују различити видови едукације библиотечких радника, кроз индивидуални рад или организовањем стручних семинара и предавања. Како смо у сталном и непосредном контакту са водећим библиотечким институцијама у Републици Србији и пратимо савремена достигнућа на пољу библиотечко-информационе науке, у позицији смо да на својим семинарима обезбедимо гостовања еминентних предавача, стручњака из области библиотекарства. У циклусу стручних семинара, започетом 2007. године, под обједињеним називом *Програм стручне едукације у Народној библиотеци Смедерево*, реализовали смо велики број тема, међу којима су најинтересантније *Скраћени каталошки опис монографских публикација* предавача Светлане Јанчић, *Разрешавање каталошких недоумица; уједначавање обраде предавача Тање Тасић*, *Јавне библиотеке у документима IFLA/UNESCO: Манифести за јавне библиотеке и Смернице за развој јавних библиотека* (Владимир Шекуларац), *Обрада периодике у јавним библиотекама у Републици Србији* (Бојана Вукотић), *Правна заштитна библиотечке грађе: инвентарисање и ревизија класичних и савремених носилаца информација у библиотекама у Републици Србији* (Драгана Милуновић), *Јавне и школске библиотеке: сарадња и заједничко коришћење ресурса* (Владимир Шекуларац), *Основе дигитализације библиотечке грађе* (Драгана Перуничкић, Милош Нинковић и Никола Павловић), *Набавка публикација у библиотекама* (др Добрила Бегенишић).

Изложбе

Разноврсне изложбе књига и осталог библиотечког материјала организују се током целе године, на свим одељењима Библиотеке и у њеним огранцима, за све категорије корисника, као тематски и садржајно самосталне, али и као пратећи програми других дешава-

---

³ Жељко Вучковић и Гордана Стокић Симончић, „Читање, кликтање и мишљење у дигиталном добу”, *Читалиште*, година X, бр. 19 (2011), 11.

ња. Све изложбе праћене су штампаним каталозима или водичима, мањег или већег обима. Многе од њих постављају се у сарадњи са другим институцијама културе или иностраним културним представништвима у нашој земљи. Изложба годишње националне продукције књига поезије која се приређује у оквиру Сајма поезије ради се у сарадњи са Народном библиотеком Србије, а неке изложбе на Одељењу стране књиге постављене су у сарадњи са иностраним представништвима у нашој земљи и праћене додатним садржајима. Уз изложбу *Nobelpreisträger Günter Grass*, у чијој је припреми учествовао Goethe-Institut, одржано је и истоимено предавање. Изложбу *The Literature of India*, коју смо поставили у сарадњи са индијском амбасадом, отворила је својим предавањем на енглеском језику *Rabindranath Tagore: His Life and Work* амбасадорка Индије, Lavanya Prasad. У поставкама *Анџион Павлович Чехов: руская душа (150 лет со дня рождения писателя)* и *Мир сѣасѣи красоиѣа: Фѣдор Михайлович Достѣоевский: (высѣавка кнѣи к 190-лѣтѣиу со дня рождения писателя)*, коришћена је грађа Библиотеке Руског дома у Београду, а њиховом отварању присуствовали су представници Руског дома, који су потом штампане каталоге ових изложби уврстили у фонд своје Библиотеке.

Културни програми у библиотечким оџранцима

Једна од примарних мисија библиотечких оџранака у сеоским срединама, поред приступа информацијама, јесте да омогуће својим корисницима развијање и неговање различитих видова креативности. То се пре свега односи на школску популацију, за коју се организују бројни облици културно-едукативног рада – литерарни и ликовни конкурси, представљање ученичких радова у библиотеци, креативне радионице, израда читалачких дневника, организовање читалачког часа током кога деца читају своје литерарне радове написане на различите теме. Посредством библиотечких оџранака, који су спона између матичне библиотеке и локалне средине, младим ствараоцима се пружа могућност да представе своје стваралаштво и у својој локалној заједници, и у матичној библиотеци, као и да учествују у свим акцијама и програмима који се организују на нивоу града (*Читалачка значка, Сѣиховизија*, литерарни и ликовни конкурси).

Месне библиотеке су такође и својеврсни локални центри, средишта информисања и лепих дешавања у својим срединама. Оне прикушљају податке о локалној заједници и омогућавају њихово чување и доступност корисницима. Библиотеке се труде да понуде својим корисницима што више нових информација, не занемарујући притом саму локалну средину, негујући и чувајући

традицију и вредности карактеристичне за тај крај. Тако се у њима може наћи грађа битна и важна не само за Смедерево већ и за саму ту средину. Сва насеља у смедеревском окружењу имају богато историјско и културно наслеђе. Библиотеке у овим местима помно чувају сећање и пружају бројне податке о знаменитим личностима пониклим са ових простора (у Коларима, то је Илија Милосављевић Коларац, у Сараорцима Танасије Младеновић, у Лугавчини Живорад Лазић), о значајним историјским догађајима (Врбовачка коса, догађај из Првог светског рата у селу Врбовац; оснивање прве Земљорадничке задруге у Србији 1894. године у селу Враново), о народној традицији и специфичностима села (Биљани петак у Михајловцу, *Пасишрски дани* у Липама, *Дани куйине* у Врбовцу, *Извор живе речи* у Коларима, сеоске славе и заветине). Сеоске библиотеке сарађују са другим културним субјектима уступајући им своје просторе за организовање различитих културних дешавања, или се, као незаобилазан сегмент културе и живота на селу, укључују у активности других институција као што су школе, месне заједнице, цркве или културно-уметничка друштва.

Читалачка значка

Такмичење за читалачку значку организује се у оквиру *Месеца књије*, за ученике свих сеоских и градских основних школа које раде на територији Смедерева, са циљем развијања читалачких навика и љубави према књизи код најмлађих. Пропозицијама такмичења прописано је да ученици прочитају одређен број књига које сами одаберу из ширег, задатог програма, и обраде их, критички, литерарно, ликовно, према својим способностима и у складу са сопственом креативношћу, у читалачким дневницима. Избор књига које чине овај програм, посебно за сваки од осам разреда основне школе, плански и стручно саставља комисија компетентних библиотекара, чиме директно утиче на формирање књижевног укуса својих младих читалаца. Сви аутори прихваћених дневника добијају читалачке значке (беџеве) са ликом писца у чијем знаку протиче читаво такмичење. Ауторе најбоље израђених дневника Библиотека награђује бесплатним уписом. Њихови радови приказују се на посебној изложби која се приређује на Дечјем одељењу по окончању такмичења, а која шароликошћу и оригиналношћу изложених дечјих креација изазива велику пажњу посетилаца. Читалачки дневници нису само доказ да су ученици савесно и у потпуности испунили задатак предвиђен пропозицијама такмиче-

ња, већ приказују и њихову неизмерну креативност, маштовитост, енергију и вољу за ову врсту литерарно-ликовног изражавања.

Програм на завршној свечаности такмичења за читалачку значку Библиотека организује у сарадњи са основном школом која је била најуспешнија на такмичењу, односно школом чији су ученици израдили највећи број читалачких дневника. На овој приредби ауторима дневника уручују се бедеви, а најуспешнијим школама, у категорији градских и сеоских, награде у књигама, за њихове школске библиотеке.

Сајам поезије

Сајам поезије је још један од оригиналних програма Народне библиотеке Смедерево, који се организује у сарадњи са Међународним фестивалом поезије *Смедеревска ђесничка јесен*, Народном библиотеком Србије и издавачима, од октобра 2001. године. На Сајму се, на основу резултата конкурса, додељује престижна песничка награда *Змај Оињени Вук* за најбољу књигу поезије на српском језику објављену у протеклој години. У оквиру Сајма поезије, поред књижевног портрета добитника награде, приређује се велика изложба целокупне песничке продукције на српском језику, објављене између два октобра. Учесници Сајма су песници, књижевни критичари, представници Међународног фестивала поезије и издавачких кућа и библиотекари смедеревске библиотеке, а посетиоци не само грађани Смедерева већ и инострани гости и песници, учесници *Смедеревске ђесничке јесени*.

Досадашњи добитници награде *Змај Оињени Вук* су: Срба Игњатовић, Слободан Ракитић, Драган Јовановић Данилов, Драган Лакићевић, Манојле Гавриловић, Драгомир Брајковић, Миодраг Павловић, Милица Јефтимијевић Лилић, Верољуб Вукашиновић, Обрен Ристић и Милосав Тешић.

ЕКСПЛИРИС

Стиховизија

Један од веома добро прихваћених, такође оригиналних програма Народне библиотеке Смедерево, који се фокусира на младе кориснике средњошколског узраста који знају или уче стране језике, а чији се основни концепт ослања на неке од постулата изложених у *IFLA/UNESCO Смерницама за развој јавних библиотека*⁴ и *IFLA/UNESCO Манифесту за јавне библиотеке*⁵, јесте *Стиховизија*, так-

4 *IFLA/UNESCO Смернице за развој јавних библиотека*, Београд, Народна библиотека Србије/Библиотека града Београда, 2005, 26.

5 „*IFLA/UNESCO Манифест за јавне библиотеке*“, у *IFLA/UNESCO Смернице за развој јавних*

мичење у рецитовању на страним језицима које се организује за ученике средњих школа Подунавског округа. Замишљена је као програм који поред такмичарског, има и забавни карактер, а чији је циљ анимирање средњошколске популације, путем савременог, интерактивног приступа традиционалним вредностима, стварање читалачких навика код ове бројне групе потенцијалних корисника библиотеке, промовисање учења страних језика и књижевности и развијање толеранције на мултикултуралност. *Стиховизију* су креирали и реализују је библиотекари Народне библиотеке Смедерево, али она окупља и велики број сталних спољних сарадника. Организација овог програма је комплексан и замашан подухват који, од тренутка објављивања првог позива такмичарима до финалне вечери, траје читаво два месеца. Народна библиотека Смедерево је, са свим својим ресурсима, на располагању такмичарима и њиховим менторима, како при избору песама и пратеће литературе, тако и у читавом току припрема. Отвореним приступом и позитивном атмосфером која око ње влада у читавом току организовања, припрема и реализације, као и добрим маркетиншким наступом, *Стиховизија* привлачи у Библиотеку велики број ученика – такмичара, али исто тако и њихових пријатеља, чланова породице и навијача. За неке од њих учешће у овом програму разлог је да по први пут постану корисници услуга наше Библиотеке, да би потом постали и њени редовни посетиоци. За учешће на такмичењу пријављује се у просеку 120 ученика са целе територије Округа, који су на досадашњим такмичењима рецитовали на осам страних језика: енглеском, француском, руском, немачком, италијанском, шпанском, мађарском и албанском.

Такмичење се одвија у просторијама Библиотеке, у две фазе. У полуфиналном делу, који се одржава без присуства публике, стручни жири бира 20 финалиста, да би затим у финалу, у коме поред жирија и публика има могућност да гласа, била изабрана три најбоља рецитатора стране поезије у Подунавском округу. Током финалне вечери, у периоду док жири и комисија за пребројавање и компјутерску обраду података обављају свој посао, публику својим наступима забављају ученици смедеревских средњих школа. Све финалисте и професоре страних језика који их припремају за такмичење Библиотека награђује бесплатним уписом за наредну годину. Школама учесницама додељују се захвалнице, а такмичари који освоје прва три места награђују се дипломама које им додељује Народна библиотека Смедерево и вредним поклонима.

По окончању такмичења Народна библиотека Смедерево објављује публикацију *Стиховизија*, чији садржај чини материјал коришћен приликом организовања овог догађаја, грађа и прилози сакупљени током његове реализације, као и текстови свих песама са којима су ученици учествовали на такмичењу, на језицима на којима су оне изговорене. У публикацију која прати другу и трећу *Стиховизију* укључен је и библиографски попис књига поезије на страним језицима које Народна библиотека Смедерево поседује у својим фондovima.⁶

Књига утисака и Летопис

Гости наше Библиотеке и учесници наших културних програма били су многи значајни домаћи и страни аутори. Неки од њих су своје импресије забележили у *Књизи утисака*, коју смо започели 18. октобра 1996. године записом који је оставио завичајни аутор, песник Танасије Младеновић. Аутори радо, надахнуто и опширно уписују своје утиске о посети нашој Библиотеци, што ишчитавање ових редова чини својеврсним књижевним доживљајем.

У *Летопису Народне библиотеке Смедерево* забележени су сви програми Библиотеке реализовани у текућој години, њихов повод, место одржавања и имена свих актера који су у њима учествовали.

Сарадња

Библиотека одржава живе везе и активну сарадњу са бројним домаћим установама и организацијама које се на различите начине баве културом, као и са међународним институцијама, иностраним културним представништвима и страним амбасадама у нашој земљи. Са својим програмима појављује се као учесник у пројектима и манифестацијама чији су иницијатори Република Србија или локална заједница, а које имају за циљ очување и презентацију националног и завичајног културног наслеђа и ширење културе и писмености.⁷

Презентације иностраних културних институција, са посебним акцентом на програмима учења страних језика и могућности стицања међународно признатих сертификата, организују се циљано за млађу популацију (представљени су British Council и

6 Највећи број ових књига смештен је на Одељењу стране књиге, али се неке од њих налазе и у Завичајном, Покретном и Фонду старе и ретке књиге.

7 *Светосавске свечаности*, *Нушићеви дани*, *Културно лето*, Међународни фестивал поезије Смедеревска песничка јесен, Привредно-туристичка манифестација *Смедеревска јесен*, Дани словенске писмености и културе.

Русский дом). У оквиру вишегодишње сарадње са Centre Culturel Français у Београду, Одељење стране књиге својим програмима даје допринос обележавању Дана франкофоније, промовише француски језик као језик међународне комуникације и културне размене и залаже се за вишејезичност, признавање културне разноликости и дијалог међу културама.

Добра сарадња са локалним медијима, штампаним и електронским, подразумева редовне најаве предстојећих и приказе одржаних програма, што као резултат има велики одзив публике и добру посећеност. Осим тога, на двема локалним телевизијама и у најчитанијим градским новинама библиотекарима препоручују читаоцима одабране наслове нових, награђених и најчитанијих књига, чиме се свакако утиче на формирање укуса читалачке публике.

Закључак

Народна библиотека Смедерево успела је дуготрајним напорним и квалитетним радом, кроз својеврсну синергију свих чинилаца у овом процесу, у првом реду локалне заједнице, управе и стручних радника, да креира препознатљив корпоративни идентитет којим се јасно издваја од осталих установа културе у овом граду. Квалитет и резултати нису остварени простим испуњавањем обавеза наметнутих међународним стандардима који одређују и дефинишу улогу и функционисање јавних библиотека у савременом окружењу, већ су проистекли из искрене посвећености корисницима свих категорија, чијим се жељама и потребама прилази са великом дозом професионализма, личног залагања и ентузијазма, са крајњим циљем да се библиотека учини забавним, пријатним и инспиративним местом за квалитетно провођење времена, местом сусретања свих генерација, местом на коме се различитости сусрећу и цене.

Литература:

1. Вучковић, Жељко и Стокић Симончић, Гордана. „Читање, кликтање и мишљење у дигиталном добу“. *Читалиште*, година X, бр. 19 (2011): 11.
2. „IFLA/UNESCO Манифест за јавне библиотеке“. У *IFLA/UNESCO Смернице за развој јавних библиотека*, 67-69. Београд. Народна библиотека Србије – Библиотека града Београда, 2005.
3. *IFLA/UNESCO Смернице за развој јавних библиотека*. Београд. Народна библиотека Србије – Библиотека града Београда, 2005.
4. Higinis, Sjuzan I. *Javne biblioteke i službe za mlade*. Beograd. Narodna biblioteka Srbije, 2009.

ПРЕТПЛАТИТЕ СЕ НА

MONS AUREUS

часопис за књижевност, уметност и друштвена историја

за 2013. годину

Часопис излази четири пута годишње. Годишња претплата износи 2000 динара, за чланове Народне библиотеке Смедерево 1000 динара, а за иностранство 80 еура.

Наручујем _____ примерака часописа Mons Aureus.

Име и презиме, назив установе или предузећа

_____

Адреса: _____

Телефон: _____

Претплату слати на рачун Народне библиотеке Смедерево број 840-11668-44, са назнаком „за часопис *Mons Aureus*”. Уплатом обезбеђујете да добијате часопис на адресу коју нам пошаљете.

Адреса издавача: НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СМЕДЕРЕВО,
Карађорђева 5, 11300 Смедерево
Тел/факс: 026/222-270
e-mail: knjigohraniteljica@open.telekom.rs, smedbib@eunet.rs
www.biblioteka-smederevo.org.rs

**ИЗДАЊА
НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ СМЕДЕРЕВО
У 2011/2012. ГОДИНИ**

<p>Милоша Марковић</p> <p>СМЕДЕРЕВО ГРАД НА РАМЕНУ РЕКЕ</p> 	<p>Милошав Мирковић</p> <p>СМЕДЕРЕВО ГРАД НА РА- МЕНУ РЕКЕ</p>	<p>Марија Живић Марија Зелић</p> <p>ЗНАМ КО СИ ТИ I KNOW WHO YOU ARE</p> 	<p>Марија Живић</p> <p>ЗНАМ КО СИ ТИ I KNOW WHO YOU ARE</p>	<p>СТИХОВИЗИЈА 3</p> 	<p>Б. Живановић, Ј. Јерemiћ</p> <p>СТИХОВИЗИЈА- ЈА 3</p>
<p>Миомирка Нешић</p> <p>КРОЗ ОГЛЕДАЛО</p> 	<p>Миомирка Нешић</p> <p>КРОЗ ОГЛЕ- ДАЛО</p>	<p>ФОНД ПЕРИОДИКЕ У НАРОДНОЈ БИБЛИОТЕЦИ СМЕДЕРЕВО</p> 	<p>Миријана Радо- вановић Драјана Илић</p> <p>ФОНД ПЕРИОДИКЕ У НАРОДНОЈ БИБЛИОТЕЦИ СМЕДЕРЕВО</p>	<p>МИОМИРКА НЕШИЋ</p> <p>ВЕНЦИ ОД СОНЕТА</p> 	<p>Миомирка Нешић</p> <p>ВЕНЦИ ОД СО- НЕТА</p>
<p>ХРОНИКА СМЕДЕРЕВСКОГ ПОДУНАВЉА</p> 	<p>Драјана Илић Миријана Радова- новић</p> <p>ХРОНИКА СМЕДЕРЕВ- СКОГ ПОДУНАВЉА</p>	<p>СРПСКА ПЕРИОДИКА НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ СМЕДЕРЕВО</p> 	<p>Марија Лазовић Миријана Радова- новић</p> <p>СРПСКА ПЕРИОДИКА НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ СМЕДЕРЕВО</p>	<p>НАЈАЛИЈА Ж. КАРИЋ-СЛИЈЕЋИЧЕВИЋ</p> <p>МОЈ ЗАБОРАВЉА ЛАВИРИНТ</p> 	<p>Најалија Ж. Ка- рић-Слијеићевић</p> <p>ЛАВИРИНТ</p>
<p>Александар М. Ситанојевић</p> <p>НЕОСТВАРЕНИ СНОВИ</p> 	<p>Александар М. Ситанојевић</p> <p>НЕОСТВАРЕ- НИ СНОВИ</p>	<p>ТРАГОМ ЗАБОРАВЉЕНИХ ПРЕДАКА</p> 	<p>Милошав Илић</p> <p>ТРАГОМ ЗАБОРАВЉЕ- НИХ ПРЕДАКА</p>	<p>MONS AUREUS</p> 	<p>Mons Aureus, часопис за књижевност, уметност и дру- штвена питања (35, 36, 37, 38)</p>
<p>СТИХОВИЗИЈА 2</p> 	<p>Биљана Жива- новић Јелена Јерemiћ</p> <p>СТИХОВИЗИ- ЈА 2</p>	<p>АКО ЛАЖЕМ НЕ ВЕРУЈ МИ</p> 	<p>Сања Ивановић</p> <p>АКО ЛАЖЕМ, НЕ ВЕРУЈ МИ</p>	<p>MONS AUREUS</p> 	

CIP – Каталогизација у публикацији Народна библиотека Србије,
Београд

82+7+3

MONS Aureus : часопис за књижевност, уметност и друштвена питања / главни и одговорни уредник Драган Мрдаковић. – Год. 1, бр. 1 (2003)- . – Смедерево (Карађорђева 5) : Народна библиотека Смедерево, 2003- (Смедерево : Newpress). – 23 cm

Четири пута годишње

ISSN 1451-3846 = Mons Aureus

COBISS.SR-ID 111007500